DEDİKODU FOLKLORU: ANKARA- POLATLI ÖRNEĞİ

Busenur ERCAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2021

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEDİKODU FOLKLORU: ANKARA- POLATLI ÖRNEĞİ

Busenur ERCAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Adem KOÇ

ESKİŞEHİR, 2021

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Busenur ERCAN tarafından hazırlanan Dedikodu Folkloru: Ankara-Polatlı Örneği başlıklı bu çalışma 20/08/2021 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Adem KOÇ

Üye: Doç. Dr. Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

Üye: Doç. Dr. Erdal ADAY

ONAY

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Busenur ERCAN

ÖZET

DEDİKODU FOLKLORU: ANKARA- POLATLI ÖRNEĞİ

ERCAN, Busenur

Yüksek Lisans, 2021

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Adem KOÇ

Bu çalışmada ilk olarak dedikodunun tanımı, tür ve işlevleri, diğer söylemelik türlerden farkı irdelenmiştir. Ayrıca toplumda insanların duygu ve düşüncelerine yön veren din, dil, cinsiyet, psikoloji, kültür, mekân, mizah gibi olgularla dedikodu ilişkisi incelenmiştir. Dedikodu yapılırken kullanılan ifadelere yer verilmiştir. Dedikodunun yazın dünyasında yer alan ürünlerden roman, halk hikayesi, halk şiiri, biyografi, günlük, mektup gibi türler içerisinde görüldüğü tespit edilmiştir. Buradan yola çıkılarak bir sözlü kültür ürünü olan dedikodunun, yazılı kültürde de tür olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışılmıştır. Çeşitli yaş aralıklarının, farklı statüden kadın ve erkeklerin dedikodularının gösterdiği değişkenlikler tespit edilmiştir. Değişiklik gösteren dedikodunun yaş, cinsiyet ve statüyle birlikte mekâna göre de şekillendiği tespit edilmiş, bu görüş yapılan araştırmada doğrulanmıştır. Araştırmanın önemi, Türk halk biliminde bu dört unsurun bir arada etraflıca analiz, tespit ve tasnif edilmemiş olmamasıdır. Araştırmada dedikodu psikoanalitik, işlevsel ve bağlamsal kuramlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu araştırmanın birinci bölümünde "literatür taraması"ndan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise "alan araştırması" yapılmıştır. Araştırmanın sonunda toplumda farklı statülerden kadın ve erkeklerin kuaför, kahvehane ve kafe mekânlarında güven bağı kurdukları sosyal gruplarla iyi ve kötü dedikodu yaptıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca dedikoduyu şekillendiren unsurun yalnızca cinsiyet değil, mekân ve insanların statüleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: dedikodu, kadın, erkek, mekân, statü.

ABSTRACT

GOSSİP FOLKLORE: THE EXAMPLE OF ANKARA- POLATLI

ERCAN, Busenur

Yüksek Lisans, 2021

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Adem Koç

In this study, firstly, the definition, types and functions of gossip, and its difference from other colloquial genres were examined. In addition to that, the relationship between gossip and facts such as religion, language, gender, psychology, culture, place, humor that shape people's feelings and thoughts in society was reviewed. The expressions that people use while gossiping are included. It has been determined that gossip is seen in genres such as novel, folk tale, folk poetry, biography, diary and letter among the products in the literary world. Based on this, it has been discussed whether gossip, which is a product of oral culture, can be accepted as a genre in written culture. Variations in the gossip of men and women of various age ranges and different statuses have been identified. It has been determined that gossip, which varies according to age, gender and status, is also shaped according to the place, and this view has been confirmed in the research. The importance of the research is that these four elements are not analyzed, determined and classified together in detail in Turkish folklore. In the study, gossip was discussed within the framework of psychoanalytic, functional and contextual theories. In the first part of this research, the data obtained from the "literature review" were analyzed. In the second part of the study, "field research" was conducted. At the end of the research, it was concluded that men and women of different status in the society

gossip more or less with the social groups they establish trust in places such as hairdressers, coffee houses and cafes. At the same time, they are not selected from the products that are being talked about, but their place and appearance are quite different.

Keywords: gossip, woman, man, place, status.

İÇİNDEKİLER

ÖZET vi
ABSTRACT ix
ÖNSÖZ xiii
GİRİŞ: 14

BİRİNCİ BÖLÜM: BİR TÜR OLARAK DEDİKODU 22
1.1. Dedikodu Nedir? 22
1.2. Dedikodunun İşlevleri 30
1.3. Dedikodunun Söylem ve Söylentiden Farkı 34
1.3.1. Söylem Nedir? 34
1.3.2. Söylenti Nedir? 35
1.4. Konu ve Bağlamlarına Göre Dedikodu Türleri 38
1.4.1. Aile: 38
1.4.2. Akrabalık 40
1.4.3. Cinsellik 43
1.4.4. Komşuluk 47
1.4.5. Siyaset ve Politika 50
1.4.6. Meslekler 53
1.5. Dedikodu ve Dil 59
1.5.1. Dedikodu Yapılırken Kullanılan İfadeler 63
1.6. Dedikodu ve Psikoloji 67
1.7. Dedikodu ve Din 69
1.8. Dedikodu ve Mizah 72
1.9. Dedikodu ve Cinsiyet 74
1.10. Dedikodu ve Mekân 79
1.11. Dedikodu ve Kültür 83
1.12. Dedikodu Edebiyatta Yazılı Bir Tür Olabilir mi? 85
1.12.1. Halk Hikâyelerinde Dedikodu Unsurları 89
1.12.2. Romanlarda Dedikodu Unsurları 92
1.12.3. Biyografi, Mektup, Günlükte Dedikodu Unsurları 95
1.12.4. Halk Şiirinde Dedikodu Unsurları 97

İKİNCİ BÖLÜM 99

Dedikodu Folkloru: Ankara- Polatlı Örneği 99
2.1. Polatlı İlçesinde Dedikodu Kavramı Hakkındaki Görüşler 101

2.2. Polatlı İlçesinde Yapılan Dedikodular 104
2.3. Mekânların Dedikoduya Etkisi 108
2.3.1. Kafelerde Yapılan Dedikodular 111
2.3.2. Kahvehanelerde Yapılan Dedikodular 117
2.3.3. Kuaförlerde Yapılan Dedikodular 120
2.3.3.1. Kadın Kuaförlerinde Yapılan Dedikodular 121
2.3.3.2. Erkek Kuaförlerinde Yapılan Dedikodular 124
SONUÇ 127
KAYNAKÇA 131
EKLER 136

ÖNSÖZ

Dil, insanları bir arada tutan evrensel bir güçtür. İnsanların hem bağ kurmalarına hem de kurdukları bağı koparmalarına neden olan, doğru kullanıldığında, her durumda her varlığa refakat eden bir yetidir.

Dilin insanlara sunduğu olanaklar oldukça fazladır. Bu çalışmada dilin bir olanağı olan dedikodu olgusu etraflıca incelenecektir. Dedikodu, toplumda gayri resmi ortamlarda gelişen bir iletişim türüdür. Ayrıca incelenen sosyal grupların zeminini oluşturmaktadır. İnsanlar günlük yaşantıda doğrudan veya dolaylı olarak dedikodu ortamına dahil olmaktadır. Toplumda yapılan dedikodular, insanlar arasında "sohbet" olarak nitelendirilmektedir. Ancak yapılan konuşmaların insanlar arasındaki işlevleri ve psikolojik etkileri göz önünde bulundurulduğunda bu konuşmaları sohbet niteliğinde sınırlandırmak doğru olmamaktadır. İnsanlar dedikodu yaparken farkında olmadan kişilikleri ve hayata bakış açıları hakkında karşı taraflara mesajlar vermektedir. Dedikodu, insan psikolojisinde bilinç düzeyine aktarmakta çekince yaratacak konuları iletişim esnasında açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla yapılan konuşmalar insanları hem psikolojik hem de sosyal açıdan tetiklemektedir.

Dedikodu, toplumda birbirinden farklı niteliklere sahip gruplarda farklı şekillere bürünmektedir. Temel olarak iyi ve kötü olarak iki sınıfta incelenen dedikodu yapılan bu çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Dedikoduyu etkileyen mekân, zaman, cinsiyet ve statü konuşulan bilgiyi değerli kılmakta ve insanlarda merak unsuru uyandırmaktadır. Sosyal psikoloji, iletişim, halk bilimi ve nice alanlarda araştırılmaya değer bu olgunun yazılı kültürde yer alması, özellikle halk bilimi araştırmacıları için önem arz etmektedir.

Bu tezin oluşumunda ve geliştirilmesinde desteklerini esirgemeyen kıymetli hocam sayın Doç. Dr. Adem KOÇ' a teşekkürü borç bilirim.

Busenur ERCAN

GİRİŞ:

Dil, insanların temel gereksinimlerinden doğan ve insanlar tarafından geliştirilen soyut bir varlıktır. Geçmişten günümüze kadar olan tarihsel süreçte yaşanılan ve edinilen tecrübelerin tümü, dil aracılığıyla kalıcı olmaktadır ve edinimlerin çoğu gelecek kuşaklara dil sayesinde aktarılmaktadır.

Dil, insanlığın en verimli icadıdır. Dilin oluşumunun nerede ve ne şekilde gerçekleştiği günümüzde hala netlik kazanmamıştır. Bu konuya ilişkin çeşitli tezler yayılmaktadır. Ancak somut bir veri elde edilmemiştir. Aklın gelişmesi ve irade kavramının kişiden kişiye çeşitlilik göstermesi dilin biçimsel ve anlamsal çeşitlilikler göstermesini olağan kılmaktadır. Doğan Aksan (Aksan, 1987: s.11), dili, büyüsünü bugün hala çözemediğimiz bir varlık olarak tanımlar. Çünkü dil, içerisinde hem birçok disiplini barındırır hem toplumların kimliğinin oluşmasında rol oynar hem de insanlar arasındaki etkileşimi sağlar.

Mehmet Kaplan (Kaplan, 2019: s.15), her milletin, dillerini kendi ihtiyaçları doğrultusunda oluşturduğunu dile getirir. Bir milleti millet yapan, ortak düşünce ve duygulardır. Bu ortaklıklar, toplumsal kimliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bir milletin dili kullanım şekli, dildeki kelime ve deyimlerin ifade ettiği anlamlar, o millete ait sosyokültürel ve psikolojik açılardan da ipuçları vermektedir. Dildeki kelimelerin ifade ettikleri anlamları ve kalıplaşan ifadeleri ancak o dilin kullanıcıları ayırt edebilmektedir. Bu yüzdendir ki insanların yeni bir dil edinmesinde yaşadıkları zorluklar, dillerin içeriğindeki sözcüklerin dile mensup topluluklara ait ortak değerler barındıran farklı anlamlara sahip olmasıdır.

İnsanın düşünceyi dile aktarması, dilin çeşitli olanaklarından yararlanması, dili dinamik tutan temel işlevidir. Dil, insanların ihtiyaçları sonucu ortaya çıkan bir varlıktır. İnsanlar arasında, toplumlar arasında ve kuşaklar arasındaki bilgi akışını sağlamak ve aktarmak, gelecek kuşakların imkanlarına göre dili geliştirmekte ve çeşitli formlara dönüştürmektedir. Dilin dinamiği ve aktarımı iletişim sayesinde mümkün olmaktadır.

İletişim, insanların kendilerini ifade etmeleri ve insanların içinde oluşturdukları düzenin devamlılığını sağlamak için gereklidir. İletişim, işitsel ve görsel olarak tarafları uyaran bir yapıdır. İnsanlar arasındaki sosyal bağlar iletişimi şekillendirmektedir. İletişim

esnasında kullanılan dil, konuşma dili, yazı dili, hareket ve tavır dili gibi farklı formlara bürünmektedir. İnsanlar arasındaki sosyal bağlar, aralarında ortak bir dil geliştirmelerine de neden olmaktadır. Bu ortaklık beraberinde sosyal gruplaşmalara zemin hazırlamaktadır. Sosyal gruplar içerisinde gelişen iletişim, grup dışında yer alan topluluklar için anlaşılması güç bir mekanizma halindedir. Bunun nedeni aynı dilde bilinen sözcüklerin kişiler arası kullanımında farklı anlamlar kazanması ve bu anlamların grup içerisinde korunması ve herkes tarafından anlaşılmasından kaynaklıdır. Ortak dil, sosyal grupların bulundukları bağlamı da kapsamaktadır. Bu dilin oluşumunda kişilerin cinsiyetleri, yaşları, eğitim düzeyleri ve meslekleri de etkili olmaktadır.

İnsanlar arasındaki iletişimin gerçekleştiği bağlam da iletişimin şekillenmesinde etkili olan bir faktördür. Dışsal çevre iletişim türlerinin kullanımında işlevseldir. İletişimde karşı taraflara gönderilen mesaj, biçim ve içeriği bakımından dışsal çevre tarafından sınırlandırılmaktadır. Örneğin, Türk toplumunda bir konunun içeriğinde müstehcen unsurlar olması, toplumu oluşturan insanların konu hakkında farklı algılar oluşturabileceği ihtimali dahilinde müstehcen konuların apaçık konuşulmasını engellemektedir. Toplumda gizil olarak belirlenen konular ihtiyaçlar dahilinde dile getirilmesi için gayri resmi ortamları doğurmaktadır. İnsanlar toplum içinde konuşamayacağı konuları, güven ortamını oluşturduğu küçük sosyal gruplar içerisinde gayri resmi ortamlarda dile getirerek gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu gruplar içerisinde konuşulan konular ve ifadelerin insan psikolojisinde ve toplum düzenini sürdürmede etkilidir.

Toplum içerisinde konuşulan konular genellikle tekdüze ve toplumu oluşturan herkes tarafından bilinen konular olmaktadır. İnsanların özel hayatlarıyla ilgili konular veya müstehcen içeriğe sahip diğer konuların toplum içerisinde konuşulmaması yazısız bir kural haline gelmiştir. Ancak insandaki merak dürtüsü, toplumda ya da kişinin bulunduğu daha dar bir alanda gelişen olay ve durumlar hakkında bilgi edinme ihtiyacı, insanları gayri resmi iletişim türü olan dedikoduya sevk etmektedir.

Dedikodu, insanların merak, kıskançlık, benlik arayışı, toplumda bir yer edinmeleri gibi duygularından doğan bir eylemdir. Aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan, aynı topraklar üzerinde yaşayan her toplum için dedikodu doğal ve sıradan bir eylem olmaktadır. İnsan bulunduğu toplumda kendi değerinin farkına varmada, sosyal bir

gruba dahil olmada, bir olay ya da kişi hakkında merak ettiği şeylere bir açıklık getirmede şüphesiz dedikoduya başvurmaktadır.

Dedikodu, sosyal psikolojinin de konusudur. Nitekim dedikodu bir iletişim türüdür. İnsanlar arasındaki bilgi akışının bir ürünüdür. Bir toplumun benimsediği veya yadırgadığı durumlar, dedikodu sayesinde açığa çıkmaktadır. Bunlarla paralel olarak içinde örf, adet, gelenek, görenek, anane gibi unsurları barındırdığından kültürün de temelini oluşturmaktadır.

Dedikodu olgusunu sınırlayan nokta şüphesiz din ve inanç kavramıdır. Türklerin benimsedikleri İslam dini ve diğer toplumların benimsedikleri birçok dinde dedikodu kavramına ilişkin açıklamalar söz konusudur. Dinin söyleneni kısıtladığı noktalar mevcuttur. İnsanların birbiri hakkında iyi veya kötü dedikodular yapmasının sonuçları sosyal ilişkileri zedeleyebilmektedir. Din bu iki dedikodu türünün de doğurabileceği sonuçlardan yola çıkarak insanlığı uyarmaktadır.

İnsanlar, iyi dedikodular yaptıklarında bu konuşmaları sohbet olarak nitelendirmektedir. Dedikodunun işlevleri incelendiğinde ise dedikoduyu sohbet kavramıyla ilişkilendirmek doğru olmamaktadır. Bu konuya *Dedikodunun İşlevleri* başlığında değinilecektir.

Literatürde yer alan tüm yazılı türlerin başlangıcı sözlü kültüre dayanmaktadır. Dedikodu henüz sözlü kültür ürünüdür ve geçmişten günümüze kadar olan tarihsel süreçte sözlü gelenekte dinamiğini korumuştur. Yazılı kültürde tam anlamıyla dedikodu kavramının bir kuramı ve bu konuya ait yeterince kaynak bulunmamaktadır. Ancak yazılı türlerin içeriğinde dedikoduya ilişkin imalar yer almaktadır. Araştırmanın *Dedikodu Bir Halk Edebiyatı Türü Olabilir mi?* başlığında bu konu roman, hikâye, mâni ve halk şiirleri incelenerek tartışılacaktır.

Toplumda dedikodu olgusunu şekillendiren hususlar insanların yaş aralıklarına, cinsiyetlerine ve toplumdaki statü ve sorumluluklarına göre değişkenlik göstermektedir. Bu çeşitlilik araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı, farklı statüdeki kadın ve erkeklerin arasında geçen dedikodu olgusunun işlevlerini tespit, tasnif ve analiz etmektir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı mekânların dedikoduyu işlev ve içerik bakımından etkilerini belirlemektir.

Araştırmanın önemi, Türk halk bilimi alanında dedikodu kavramını cinsiyet, statü ve bağlam hususlarının bir arada etraflıca incelenmemiş olmasıdır. Bu araştırma esnasında kullanılan yöntemler, literatür taraması, alan araştırması ve gözlem tekniğidir. Araştırma yapılırken bağlamsal, işlevsel ve psikoanalitik kuramlardan yararlanılmıştır. Yapılan literatür taraması bağlamsal, işlevsel ve psikoanalitik kuramları içeren çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Araştırmanın yapıldığı bağlam Ankara ilinin Polatlı ilçesi olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın varsayımları şu şekilde belirlenmiştir: Dedikodu icra edildiği bağlama göre değişiklikler gösterir ve etik ve ahlaki çerçevenin dışına çıkabilir. Statü, dedikodunun içeriğini değiştirir. Dedikodu, toplumda önlenebilir bir eylem değildir. Bu varsayımı doğrulamak amacıyla Polatlı ilçesinde ikamet eden farklı cinsiyetten ve farklı statülerden olan insanların bir arada bulunduğu kafe, kahvehane ve kuaför ortamlarında saha çalışması yapılmıştır. Farklı meslek gruplarına dahil olan ve mesleğin icra edildiği farklı ortamları paylaşan insanların bulundukları ortamda oluşturdukları sosyal gruplaşmalarda ve bu grubun dışında olan insanlar da dahil dedikoduya bakış açısı ve dedikoduyu nasıl, ne şekilde icra ettiklerine dair soru cevap şeklinde görüşmeler yapılmıştır. Kaynak kişiler, araştırma içerisinde isimleri ve cinsiyetlerinin ifade edilmesinde bir sakınca görmemektedirler. Ancak bazı kaynak kişiler, çalıştıkları kurumların etik boyutunu dikkate aldığından kaynak kişilerin isimleri, cinsiyetleri ve meslekleri dışında herhangi bir kişisel bilgileri araştırma içerisinde aktarılmamıştır.

Bu araştırmanın kapsamı, dedikodunun, insan davranışlarının temeli ele alınarak sosyolojik, psikolojik, kültürel ve icra edilen ortama göre politik olmak üzere sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın temel çerçevesi oluşturulurken ortaya atılan hipotezler şunlardır: Kişi veya kişilerde dedikodunun icra edilmesinin temel sebebi onların bilinçaltında yatan değersizlik olgusu mudur? Kişi bulunduğu toplumda ya da sosyal grupta yer edinebilmek, onaylanmak ve kabul görmek için mi dedikodu yapar? Yoksa içindeki negatif duyguların ve özgüvensizliğin yükünü başka omuzlara mı yıkmak ister?

Dedikodu kavramı, içeriği ve işlevi bakımından Türk halk bilimi alanında etraflıca araştırılmamıştır. Ancak Türk halk bilimi alanının dışında, dedikodu olgusunu ele alan

farklı alanlarda yapılan çalışmalar, bu araştırmaya ışık tutmuştur. Dedikodu kavramına dair yapılan bazı araştırmalar şunlardır:

Makaleler:

- *Dedikodu Kavramına Dair* Dr. Kerim DEMİRCİ, (2004), Milli Folklor, Sayı 64, 2004, 11 – 17
- *Söylenti ve Dedikodu Yönetimi* Başak SOLMAZ, (2006), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16, 2005, 565 – 575
- *Toplum bilimsel betimlemeler ve eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında "Gelinim Olur musun?" adlı yarışmadaki dedikodu nitelikli konuşmalara yönelik bir inceleme* Firdevs KARAHAN, (2005), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2004, 0 – 0
- *Bir Dedikodu İletim Mekânı Olarak İnternet Sitelerinin Forumları* Hatice KOCABAY, (2007), Milli Folklor, Sayı 75, 2007, 121 – 125
- *Dedikodunun Boyalı Yüzü: Günlük Gazetelerde Dedikodu Haberleri* Uygar AYDEMİR, (2007), Milli Folklor, Sayı 75, 2007, 113 – 117
- *Öğretmenlerin Dedikodu ve Söylenti Mekanizmasına İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Çalışma* İ. Bakır Arabacı, Meltem Sünkür, Fatma Zehra Şimşek, (2012), Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Cilt 2, Sayı 2, 2011, 171 – 190
- *Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Affetme, Örgütsel Dedikodu ve İntikam Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* Gülcan ŞANTAŞ, Mahmut AKBOLAT, Hakan SAĞLAM, (2019), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 36, 2019, 131 – 148
- *Fısıltı Gazetesinin Yönetimi: Kamu ve Özel Sektör Yöneticileri Arasında Karşılaştırmalı Bir Uygulama* Gökben BAYRAMOĞLU, (2019), Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, 2019, 181 – 199
- *1892 ve 1893'te Basılmış Bir Türk Edebiyatı Antolojisi: Enmuzec-i Edebiyyat-ı Türkiyye.* Adem CEYHAN, (2019), Erdem, Cilt 0, Sayı 76, 2019, 65- 88

- *Dedikodu Halkbilim Türü Müdür?* Aynur GAZANFARGİZİ, Hamlet ISAHANLİ, (2020), Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2020, 127 – 146
- *Popüler Kültür ve Facebook: Dedikodu ve Facebook'un Evrimi,* Ayşe BİLGİNER, (2014), Atatürk İletişim Dergisi, Sayı 6, 2013, 17 – 22
- *İşyeri Dedikodusunun Çok Boyutluluğu (Çalışanların Dedikodu Algıları Üzerine Bir Araştırma)* Tekin AKGEYİK, (2017), Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 68, 2014, 89 – 103
- *Örgütsel Dedikodu Yönetimi* Mehmet Emin USTA, Ahmet KAYA, Duygu ÖZYURT, (2018), Harran Maarif Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2018, 1 – 13
- *MİLLİ SEFERBERLİK HALLERİNDE DEDİKODUNUN İŞLEVSEL GÜCÜNDEN YARARLANAN EDEBİYAT: KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİ ÖYKÜLERİ* Merve Esra POLAT, (2018), Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 65, 2018, 407- 426
- *Okul Yöneticilerinin Dedikodu ve Dedikodu Yönetimine İlişkin Görüşleri* Faruk LEVENT, Gözde TÜRKMENOĞLU, (2019), OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 10, Sayı 17, 2019, 787 – 814
- *Markalara Yönelik Sanal Dedikodu ve Marka Beğenilirliği İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* Ebru GÖKALİLER, Ezgi SAATCIOĞLU, (2019), Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 31, 2019, 171 – 194
- *Dedikodu Olgusu: Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İçerik Analizi* Emet GÜREL, Selma Didem ÖZŞENLER, (2020), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 39, 2020, 975 – 992
- *Okullarda İnformal İletişim Türü Olarak Söylenti ve Dedikodu Ağına İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri* Beyza HİMMETOĞLU, Damla AYDUĞ, Coşkun BAYRAK, (2020), Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 49, Sayı 1, 2020, 45 – 7
- *Okullarda Dedikodu ve Söylenti Durumunun İncelenmesi* Muhammet İbrahim AKYÜREK, (2020), İZÜ Eğitim Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2020, 174 – 190

- *Dedikodu, Mekân ve Statü* Ayşe SEZER, (2020), Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt 13, Sayı 31, 2020, 1040 – 1055
- *Akademik Örgütlerde Dedikodu ve Söylentilere Yönelik Algılar* Ümit ATABEK, Pınar ÖZŞARLAK, Gülseren ATABEK, (2021), Yükseköğretim Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, 2021, 111- 122

Tezler:

- *Dedikodunun Cinsiyeti: Kadın Kimliğinin Yeniden İnşasında Dedikodunun Rolü,* AYSEL TEKGÖZ, 2013, Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı
- *Örgütsel Dedikodu ve Sinerjiye Yönelik Lise Öğretmenlerinin Görüşleri*, ENES ÇAĞALI, 2021, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Fakültesi
- *Örgütlerde Dedikodu ve Söylentinin Örgütsel İletişim Açısından Değerlendirilmesi,* FAHRETTİN HEKİMOĞLU, 2020, Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı
- *İlköğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Örgütsel Dedikodu ve Örgütsel Güven Algıları Arasındaki İlişki,* YASİN KARASU, 2020, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Fakültesi
- *İnformal İletişim Biçimi Olarak Okullarda Söylenti ve Dedikodunun Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*, BÜNYAMİN HAN, 2019, Doktora Tezi, Eğitim Fakültesi
- *Örgütsel Dedikodu ile İş Yeri Yalnızlığı Arasındaki İlişki,* SEDA GÜRBÜZ, 2019, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Fakültesi
- *Sağlık Çalışanlarında Dedikodu ve Söylenti Tutumunun İş Tatmini Üzerindeki Etkileri,* KADRİYE KARDAŞ, 2019, Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Ana Bilim Dalı
- *Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği,* ÇİĞDEM DOĞAN, 2019, Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı
- *Örgütlerde Dedikodunun Bireysel Farklılıklar Bağlamında İncelenmesi,* YASEMİN EKİCİ GÜRBÜZOĞLU, 2019, Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı

- *Dikizleme Kültürü Perspektifinden Sanal Dedikodu,* EKREM BEKTEŞ, 2018, Yüksek Lisans Tezi, İletişim Fakültesi
- *Dedikodu ve Söylentinin İşletme Verimliliğine Etkisi Üzerine Mersin İlinde Hemşireler Üzerine Bir Uygulama,* MELİH ARTAÇ, 2017, Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
- *Örgütlerde Dedikodu ve Söylentilerin Ortaya Çıkış Nedenleri, İçerikleri ve Etkilerine İlişkin Çalışan Algılarının Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama Örneği,* PINAR ÖZŞARLAK, 2016, Yüksek Lisans Tezi, İletişim Fakültesi
- *Sosyal Medyada Dedikodu: Duygulanımın Sosyal Hareketlerdeki Rolü,* BURAK KAYNAR, 2016, Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı
- *Dedikodunun Sosyolojisi,* MUHAMMED SALİM DANIŞ, 2015, Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı
- *Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde 'Dedikodu'nun İşlevi ve 'Öteki'nin Anlatısı*, ESRA POLAT, 2014, Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
- *Dedikodu ve Söylenti: Ölçek Geliştirme Çalışması ve Hemşirelikte Bir Uygulama*, FERİDE EŞKİN, 2010, Yüksek Lisans Tezi, Heşirelik
- *Televizyon Programlarında Dedikodu ve Popüler Kültür,* EMEK ÇAYLI, 2003, Yüksek Lisans Tezi, Radyo ve Televizyon

Kitaplar:

- *Dedikodu Kitabı*, Emine GÜRSOY NASKALİ, 2021
- *İnformal İletişim Dedikodu, Fısıltı, Söylenti*, Fevzi Çakar, 2019
- *Dedikodu Kitabı,* Günel Altıntaş, 2018
- *Kurumsal İletişimde Dedikodu ve Söylenti,* Fadime Dilber, 2018
- *Dedikodu,* Münir Göle, 2016
- *Anlatının Gücü,* Robert Fulford, 2015
- *Kurumsal Söylenti ve Dedikodu Türkiye'deki İşletmeler Üzerine Bir Uygulama,* Dr. Başak Solmaz, 2004

BİRİNCİ BÖLÜM: BİR TÜR OLARAK DEDİKODU

1.1. Dedikodu Nedir?

Dedikodu, bir toplumu oluşturan bireylerin yaşadıklarının ve yaşayamadıkları olay ve durumların konu edildiği, toplum içinde çeşitli nedenlerle bir arada bulunan sosyal grupların icra ettikleri insani bir eylemdir. Sosyal gruplar, kişilerin çeşitli nedenler ve çıkarlarla örülü olarak bir araya geldikleri dinamik bir yapıdır. Sosyal gruplar güven duygusuyla şekillenmektedir ve grup içerisinde yaşanan olaylar ve yapılan konuşmalarda gizlilik esastır. Sosyal grupların oluşumu her ortamda farklıdır. Buna neden olan durum şüphesiz bağlamdır. Dedikodu, sosyal ilişkilerin vazgeçilmez bir unsurudur. Sosyal grupların oluşumunda da dedikodunun etkisi oldukça fazladır. İnsanlar, sosyal ortamlarda ve ilişkilerde anlaşabileceği ve anlaşılabileceği insanlarla bağ kurmaktadır ve bu şekilde iş ortamlarında, aile, akrabalık ve arkadaşlık ortamlarında gruplaşmalar meydana gelmektedir. Bu gruplaşmalar, grubun içerisinde yer alan her üyeye fayda sağlamaktadır. Bu faydaların başında bilgi edinme gelmektedir. Bu bilgi bazen kişiler hakkında bazen ortam hakkında bazen insanların düşüncelerini ve kişiliklerini analiz edebilmeleri için gereklidir. Bilgi edinmek, dedikodunun en önemli parçasıdır. Öğrenmek ise dedikodu aracılığıyla insanların kendileri ve çevreleri hakkında bildiklerini, bilmedikleriyle kıyaslaması sonucunda ortaya çıkar. Bilgi edinmek ve öğrenmek, insanın özgüvenini destekleyen bir durumdur. Kimsenin bilmediğini bilmek, başka insanlara karşı bir koz edinmek özgüveni destekleyen bir durumdur.

İnsanların toplumda bir yer edinmeleri ve aidiyet duygusunu bastırmaları dedikodunun insanlara sağladığı yararlardan biridir. İnsanın toplumda aynı düşünce ve duyguları paylaştığı bir gruba dahil olması, gözlemlendiği kadarıyla bilgi akışını sağlamak ve bilginin paylaşılması insanları bir araya getirerek birbiriyle bağ kurmalarına neden olmaktadır. Dedikodu, insanları paylaşım yoluyla bir araya getirerek sosyalleşmelerini sağlamaktadır.

Dedikodu, insanın benlik duygusunun da ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Toplumda geçen konuşmaların muhatabına ulaşması bazen olumsuz sonuçlar doğursa da bilginin kaynağı kişi dedikodu yoluyla kendini tanımaktadır. Yapılan dedikodu topluma da fayda sağlamaktadır. Nitekim dedikodu, yapıldığı toplumun kültürüne ve normlarına özgü içerikler taşımaktadır. Bu kültürden ve normlardan yoksun insanlar hakkında yapılan dedikodular, kültürü ve normları hatırlatmak adına birer uyarıcıdır. Dedikodusu yapılan kişinin, kulağına gelen dedikodusuna karşı aldığı tavırsa kişinin toplumdaki yerini belirlemektedir. Örneğin kişi bu dedikodulara aldırış etmeden konuşulan şeyi tekrarlıyorsa toplumdan dışlanacaktır. Çünkü yaptığı şey toplumun düzenini bozmaktadır. Bu yönüyle dedikodu toplum düzeninin devamını sağlamakta da bir araç olarak görülmektedir.

Dedikodu, Türkçe sözlükte "konusu çekiştirme veya kınama olan konuşma" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018: s. 604). Bilinen birçok sözlükte dedikodu ve içerik yönüyle dedikoduya eş birçok kavramın anlamları ortak bir paydada buluşmaktadır. Bir insanı veya o insanı da içinde barındıran bir olayı yaşandığı esnadan sonra konuşmak veya çekiştirmektir.

Dedikodu, Arapça'da "gayb" kökünden gelmekte ve "gıybet" şeklinde türetilerek birinin gıyabında söylenen kötü söz anlamını taşımaktadır.

Gıybet sözünün Rusca karşılığı "сплетни" sözü ise слухи, yani "duyularak etrafa yayılan bilgi" anlamındadır (Gorbatov, 2005: 109; Gazanfargızı ve İsahanlı, 2020: 128).

İngilizcede dedikodu kavramının karşılığı "gossip"tir. Melanie Tebbutt, Women's Talk kitabında bugün dedikodu anlamında kullanılan "gossip" sözcüğünün kökenine inerek gossip sözcüğünün kökenini yorumlar. Dedikodu (gossip) Anglo-Sakson kültürde "god-sibb" sözcüğünün önce morfolojik, sonra tümüyle semantik değişime uğramış halidir. Kökeni bakımından "tanrısallık", "tanrıya yakın olma" anlamını taşır. "God-sibb" sözcüğünden türeyen gossip (dedikodu) köken itibariyle "vaftiz ailesi", "vaftiz annesi" (godparent) gibi tanımlamalara karşılık gelmiştir. Çocuğun vaftizinden sorumlu kişiler - kadın ya da erkek- en yakın aile dostlarıdır ve çocuğun yaşamı boyunca din eğitiminden de sorumludurlar. Zamanla dinsel anlamından çıkarak "kadın arkadaş", "sırdaş" anlamında kullanılmıştır. Bugün hâlâ birçok sosyo-kültürel ortamda devam ettiği şekliyle, kadınların sosyalleşme olanaklarının içi alanlarla sınırlandığı ve ağırlıklı olarak

komşu ziyaretleri ile belirlendiği dönemlerde 16. yüzyıl İngiltere'sinde komşuluk ilişkileri, özellikle kadının doğum yaptığı sırada ona refakat eden yakın komşuları "gossip" olarak adlandırılmıştır. "Gossip"ler (o dönemki anlamıyla "sırdaş dostlar") hem kadına doğum sonrası kendi kadınlık görgü ve deneyimlerinden yararlanarak destek olurlar hem de doğumu takip eden süreçte çocuğun vaftiz edilmesi işini üstlenirler. Doğum yapan kadının "gossip"leri aynı zamanda bebeğin, eskiden kullanıldığı şekliyle "godsibb'i" (sonraki kullanımıyla "god-parent") yani vaftiz ailesi olurlar. Gerek doğum sonrası refakat gerekse vaftiz töreni erkeklere kapalıdır. Kadınlar komşuları ve yakın arkadaşları ile bir dedikodu ağı (gossip network) oluştururlar ve birbirlerine ev içi meseleler, çocuk bakımı, evin idaresi, püf noktaları konusunda yardımcı olurlar, tavsiyelerde bulunurlar. 17. yüzyıla gelindiğinde dostluk ve arkadaşlık anlamına karşılık gelen başka bir sözcük "pewfellow" (kilisede aynı sırayı paylaşan kadınlar) kullanılmaya başlanmıştır. Kilisede oturulan sıralar anlamında kullanılan "pew"den oluşturulan bu sözcük tıpkı "gossip" gibi başlangıç itibariyle dinsel olup, daha sonra anlam olarak sekülerleşmiştir (Çaylı, 2008: 11-12).

Kerim Demirci, *Dedikodu Kavramına Dair* adlı makalesinde yaptığı araştırmada dedikodu kavramına etnografların yaklaşımları hakkında Bergmann'ın çıkarımlarına yer vermiştir. Bergmann'ın yaklaşımlarına göre dedikodunun belli başlı özellikleri şunlardır:

"1. Dedikodu yapanlar açısından: Prensip olarak bir toplumun her ferdi dedikodu yapmaya meyillidir. Ancak, bazı konuşma gruplarında dedikodu hiçbir kısıtlama olmadan yapılmaktadır. Bilhassa kadınlar ve yaşlı erkekler neredeyse her zaman dedikoducu olarak algılanırlar.

2. Yer ve zaman açısından: Dedikodu, tanıdık insanların bilerek ve kazara buluşabilecekleri her zaman ve zeminde yapılabilir. Dedikoduyu doğuran buluşmaların sadece hoş zaman geçirme gayesi yoktur. İnsanlar bu tür buluşmalarda hem kendi işlerini yapıp hem de rahatsız edilmeden hoş zaman geçirmek için dedikodu yapabilirler. Bu duruma örnek teşkil edebilecek durumları dünyanın her toplumunda görmek mümkündür: Fransız köylü kadınlarının örgü toplantıları, İngiliz kadınlarının dikiş toplantıları kırsal İspanya kadınlarının toplu halde ekmek yapma toplantıları ve Çin'de toplu halde sebze yıkama toplantıları.

3. Hedef kişiler açısından: Prensipte toplumun her ferdi dedikodunun kurbanı olabilir. Ancak yine de toplumda bazı gruplar diğerlerinden daha çok maruz kalırlar. Örneğin, bekar bayanlar, dullar, gelinler, öğretmenler veya doktorlar.

4. Konu açısından: Dedikodunun konusunu insanların kişilikleri, tutarsızlıkları, davranışları, karakter bozuklukları, ahlak dışı davranışları, toplumsal olarak kabul görmeyen hareketleri, ihmalleri, suçlamayı gerektiren hataları, haddini aşmaları, talihsizlikleri ve başarısızlıkları hakkında duyulan, anlatılan ve şüphelenilen olaylar teşkil eder. Bu konular kadın- erkek ilişkilerinden de kaynaklanabilir.

5. Etkileri açısından: Etkileri bakımından dedikodu iki özellik gösterir. Bunlardan birincisi dedikodunun dedikoduculari eğlendirme özelliğidir. Dedikodu yapan kişi kendi merakını giderek bir tür doyum elde eder. İkinci etki ise kötüdür ve dedikodunun hedefi olan kişi üzerinde görülür. Dedikoduya maruz kalan kişi başkalarından korkar. Yaygın bir kanaate göre, bilhassa erkekler kadınların kendi haklarında dedikodu etmelerinden korkarlar çünkü kadınların dedikodularının erkeklerin toplumdaki itibarını rencide edeceğini düşünürler. Ayrıca Endüstrileşme öncesi toplumlarda dedikoduya maruz kalmaktan korkmanın bir sebebi de dedikodunun bir büyü aracı olarak görülmesiydi." (Bergmann 1993, s.15-16; Demirci, 2004, s.15)

İnsanlar dedikoduyu kötü niyetli, kıskançlıktan ve çekememezlikten kaynaklı ortaya çıkan konuşmaların yakın gördükleri kişilerle paylaşması olarak tanımlıyor. Yukarıdaki tanımlardan da hareketle her dilde ve her millette dedikodunun icra edildiği yahut maruz kalındığı apaçık görülmektedir. Olumsuz bir kavram olarak nitelendirildiği halde dedikodunun geçmişten günümüze kadar gelmesi ve dinamik yapısını korumasının sebebi, dedikodunun etkili bir iletişim aracı olmasıdır. Alıcı ve gönderici arasında sıkı bağlar kuran, onları sosyalleştiren ve gruplaştıran bir araç varsa o da dedikodudur. İletişim denilince elbette direkt akla dedikodu gelmemektedir ancak kişiler arasında gelişen olaylar ve bu olayların etkili bir biçimde aktarılması, sözü etkili kılmak için sözcüklere yeni anlamlar katılması, bu sözlerin mizah ve gülme unsurlarıyla harmanlanması dedikoduyla mümkün hale gelmektedir.

Dedikodu yalnızca alıcı ve gönderici arasında olan bir mesajdan ibaret değildir. İnsanların sosyal hedefleri doğrultusunda önemli bir anahtardır. Dedikodu, insanın kıyaslama yaparak konuşulan kişi ile kendisini mukayese ettiğinde kendisindeki artıları

ve eksileri anlamasını sağlar. Bugün çoğu insan günlük hayatının önemli bir dilimini dedikodu yaparak geçirir ancak dedikodu yaptığının farkında değildir. Ayrıca çoğu insan, dedikodu yapılmasının doğru bir davranış olmadığını savunmaktadır ve şiddetle dedikodu yaptıklarını reddetmektedirler. Bunun nedeni dedikodu kavramı hakkında bilinen bir yanlıştan kaynaklanmaktadır. Dedikodu yalnızca toplumda kötü olarak nitelendirilen ve aykırı kabul edilen konu ve kişiler hakkında konuşmak değildir. Üçüncü şahıslar hakkında yapılan iyi konuşmalar da üçüncü şahıs, o ortamı konuşan kişilerle paylaşmadığı anda yapılıyorsa bu konuşmalar da dedikodu sayılmaktadır.

Araştırmalar, günlük hayatta yapılan her dedikodunun bir amacı olduğunu göstermektedir. Bu amaç, dedikodunun yapıldığı ortama, kişilere ve kişilerin yakınlık derecelerine göre değişkenlik göstermektedir.

Dedikodunun ortaya çıkmasındaki temel sebep, insanların üçüncü şahıslar hakkında toplumda yüz yüze dile getiremedikleri düşünce ve eleştirileri, toplum düzenini bozmadan üçüncü şahısların da bulunmadığı gayri resmi ortamlarda ifade etmesinden kaynaklıdır. Bu sebep, insanların toplumun düzenini bozmadan, üçüncü şahıslarla da polemiğe girmeden iç huzurlarını sağlayabilmek adına gerçekleştirilmektedir.

Her insanın içine doğduğu aile ve ortam farklıdır. İnsanın yetişme koşulları ve aile yapısı, onun ikili ve çoklu ilişkilerdeki kimliğini hazırlamaktadır. Bununla birlikte, içinde bulunduğu toplum, insanların dil, din, kültür, gelenek ve görenek olgularının da temelini oluşturur. İnsan, ailesi ve çevre koşullarıyla kişilik gelişimini oluşturmaktadır. Kişiliğin eksik kaldığı ya da insanın ait olduğu sosyal normları benimseyemediği noktada ise psikolojik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. İnsanın bu sorunları giderecek koşulları sağlayan bir bilince ve farkındalığa sahip olması sorunları çözmektedir. Sorunların çözülmediği noktalar ise insan, yalnızlığa ve bunalıma sürüklenmektedir.

Dedikodu, insanın bilinçaltında bastırdığı duygu ve yaşanması mümkün ancak sosyal normlara aykırı durumları açığa çıkarır. Dedikodu konusu, insanın bilinçaltı hakkında ipuçları taşımaktadır. Örneğin, insan, bir başka şahsın dış görünüşü, mesleği, ailesi veya çevresi hakkında dedikodu yapıyorsa, konuştuğu konu hakkında mutlaka kendi hayatında eksik bir nokta mevcuttur. İnsan bu eksiklikleri gidermeyip bir başka şahsın hayatı üzerinden dedikodu yaparak kendini rahatlatmaktadır. Dedikodu bu noktada

psikolojisinde rahatlamaya ve insanın yaşam koşullarına motive olmasında rol oynamaktadır.

Travmatik kültür kavramı dedikoduyu tetikleyen bir başka faktördür. Kötü olarak nitelenen dedikodular, geçmişin ve kültürün bir parçasıdır. İnsanlar birbirlerinin kötü tecrübelerinden ibret alınması için üçüncü şahsın dedikodusunu yapmaktadır. Bununla birlikte konuşulan kişinin ya da olayın yerinde olmamak adına şahsın hayatından ders çıkarma, ibret alma düşüncesiyle dedikodu yapmaktadır. Bu noktada dedikodunun öğretici bir nitelik taşıdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kişiyi geçmişte yaşadığı kötü bir olayla değerlendirmek yine dedikodunun bir parçasıdır. "*Ateş olmayan yerden duman çıkmaz, bu kişi geçmişte de böyle bir olay yaşamıştı, tüm bunlar tesadüf olamaz"* şeklinde dedikoduyu doğrulamak niteliğinde ifadeler kullanılır.

Dedikodu, insanlar arasında iyi bir nitelik taşımamaktadır hatta insanlar iyi dedikodular da yaptıklarının çoğu zaman farkında olmamaktadır. Nitekim toplum, dedikodu kavramının kıskançlık ve fitne ve fesatlıktan ibaret olduğu kanısındadır. Saha çalışması esnasında kaynak kişilerin günlük hayatta yaptıkları iyi dedikoduları sohbet olarak nitelendirdikleri ve dedikodunun içeriğinin iyi olabileceği görüşüne karşı oldukları gözlemlenmiştir.

İnsanların tanımadıkları şahıslar hakkında yaptıkları kötü dedikoduların zamanla şahsı tanıdıkça insanlarda vicdan azabına yol açtığı ve yaptıkları kötü dedikodulardan dolayı utanç duygusu besledikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, "Ya bu falanca kişi dışarıdan çok soğuk görünüyor, arkasından çok konuştuk, günahını da aldık ama aslında ne kadar iyi ve güler yüzlü biriymiş. Tanıdıkça anladım." şeklinde bir konuşma, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler esnasında dile getirilmiştir. Bu duygu değişiminin sebebi muhtemelen insanların birbirlerini tanımadan ya da tanıyacak zemin yakalayamadan önce kazandıkları ön yargıdan kaynaklanmaktadır. İnsanlar tanımadığı üçüncü şahıslar hakkında konuşmakta ve dedikodu aracılığıyla üçüncü şahıslar hakkında bilgi sahibi olmaktadır. İnsanlar konuşmaya teşebbüs edemedikleri insanların hayatları hakkındaki meraklarını, üçüncü şahıslar hakkında zihinlerinde oluşan belirsizlikleri yok etmek amacıyla dedikoduya başvurur.

Dedikodu, gayri resmi bir iletişim türüdür. Toplumda yapılan dedikodular genellikle aile, akraba, komşu, meslektaşlar arasında üretilmektedir. Dedikodusu yapılan

kişiler ise dedikoduyu yapan insanların çevresinde akrabası, iş arkadaşları ya da ortak arkadaşları olmaktadır. Bunun yanında toplumda çeşitli alanlarda ün kazanmış tanışıklık olmasa bile geniş kitlelerin sosyal medya araçları üzerinden tanıdıkları insanlar hakkında da dedikodular yapılmaktadır.

Araştırma esnasında yapılan gözlemlerde dedikodu yapılan grupları oluşturan insanların sosyokültürel ve sosyoekonomik açıdan birbirine eş oldukları tespit edilmiştir. Birbiriyle eşit oldukları konularda ortak fikirlere sahip olan insanların, ekonomik ve sosyal açıdan kendilerinden alt veya üst kişilerin dedikodusunu yaptıkları gözlemlenmiştir.

Toplumda en sık dedikodu yapan kitle, yaş ve cinsiyet ayırt etmeksizin ekonomik düzeyi orta seviyede olan insanlardır. Yapılan saha araştırmasında aynı meslek grubuna ve birbirine yakın gelir düzeyine sahip insanların diğer insanlara göre daha çok dedikodu yaptıkları gözlemlenmiştir. Gelir düzeyi birbirine yakın olan insanların toplumda yakındıkları durumların benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Ekonomi, insanların yaşam koşullarını ve yaşam mücadelesini belirleyen temel yapıdır. İnsanlar yaşam standartlarını gelir düzeylerine göre oluşturmaktadır. Bu durum sosyal ilişkilerine de yansımaktadır. Gelir düzeyi birbirine yakın insanlar, bulundukları resmi ortamların dışında rahat davranabilecekleri ortamlar yaratmaktadır ve dedikodu genellikle resmi olmayan bu ortamlarda icra edilmektedir.

Toplumda kimlerin dedikodu yaptığı konusunda herkesin farklı bir görüşü bulunmaktadır. Birbirinin başarılarını kıskanan insanlar, birbirlerinin hayat standartlarına ulaşamayan insanlar, birbirinin dış görünüşlerini ya da statülerini, aile hayatlarını, akrabalık, arkadaşlık ilişkilerine sahip olmayan insanlar dedikodu yapmaktadır görüşü yaygındır. Bu düşünce sürekli aynı bağlamı paylaşan insanların gördüğü olağan durumlar olduğu için yaygın gibi görülmektedir. Oysa içinde merak dürtüsü olan herkes dedikodu yapmaktadır. Bu yüzden dedikodu yapma eylemini belli bir yaş grubuna ya da belli bir cinsiyete yüklemenin doğru olmadığı tespit edilmiştir.

Toplumda dedikoduyu en çok icra eden cinsiyetin kadınlar olduğu görüşü yaygındır. Ancak yapılan araştırma, bu görüşün yanlış ve eksik çıkarımlarda bulunulduğunu ispatlamaktadır. Bu konuya *Dedikodu ve Cinsiyet* kısmında ayrıca değinilecektir.

Toplumda kimlerin dedikodusu yapılır sorusu da tartışılır duruma gelmiştir. Toplumda dedikodusu yapılan kitle, temel olarak yukarıda bahsedilen ekonomik gelir seviyesiyle ilişkilidir. Ekonomik düzeyi ortalama düzeyin üzerinde olan insanların yaşamları, orta düzeyde gelire sahip olan insanlardan farklıdır. Bu da iki düzeyin yaşam standartları arasında fark oluşturmaktadır. Orta düzey gelire sahip kitle, ekonomik olarak üst seviyede olan insanlar hakkında ve onların yaşantıları hakkında dedikodu yapmaktadır. İnsanı dedikodu yapmaya iten şey bu noktada ait olamadığı hayatları yaşayan kitleler hakkında ve sahip olamadığı maddi açıdan refah yaşam koşulları hakkında dedikodu yaparak bulunduğu konumu korumak ve kendilerini telkin etmektedir.

Dedikodusu yapılan bir kitle de sürekli göz önünde olan sanatçılar, oyuncular, sporcular ve siyasetçilerdir. Bu kitle hakkında yapılan dedikoduların temeli yine ekonomik olmakla birlikte dedikoduyu magazinsel boyuta taşımaktadır. Göz önünde olan insanların çoğu kültürden, gelenek ve görenek kavramlarından uzak, yaşam tarzlarını daha evrensel boyutlara taşıyan kimselerdir. Kültür, gelenek ve görenek, çevre koşulları insanların düşünce ve davranışlarını toplum sahasında sınırlamaktadır. Toplumdaki insanlar, yüz yüze tanımadığı halde internet aracılığıyla hayatını paylaşan sanatçı, siyasetçi, sporcu kitlenin yaşam standartlarına şahit olunca bulunduğu yaşam standardı, davranışları, mesleği, dış görünüşü, fikirlerini sorgulama ihtiyacı hissetmektedir.

Toplumda, hayatı göz önünde olan insanların hayatıyla kendi hayatları arasında sıkışan ve yaşadıkları ve düşündükleri arasında ikilemde kalan insanlarda bunalım, karamsarlık, hırs veya yalnızlık gibi etkiler yaratmaktadır. İnsan psikolojisinde gelişen bu tür duygu devinimleri dedikodu yoluyla açığa çıkmaktadır ve insan bu psikolojik etkileri dedikodu yaparak, sosyal grup içerisindeki diğer insanlarla bilgi alışverişinde bulunarak yaşadığı devinimi dedikodu aracığıyla normal bir düzleme indirgemekte ve kendi hayatına motive olma, kendi değerini bulma gibi edinimler kazanmaktadır.

Psikologların dedikoduya bakış açısı da yapılan bu tespitlerle paraleldir. Dedikodu, insan psikolojisinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yapılan iyi dedikodular, insanda gurur ve özgüven olgularını beslemektedir. Yapılan kötü dedikodular ise beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlardan ötürü insanda pişmanlık, yalnızlık ve toplumdan dışlanma gibi etkiler yaratmaktadır. Dini inancı baskın olan insanlarda ise vicdan duygusunu tetiklemektedir.

1.2. Dedikodunun İşlevleri

Dedikoduyu, toplum içerisinde yer alan sosyal grupların amaçları ve hedeflerine yönelik kullanış biçimine göre iyi dedikodu ve kötü dedikodu olarak iki sınıfa ayırabiliriz. Dedikoduyu icra eden insanların psikolojileri, bulundukları çevre koşulları dedikodunun belirli bir amaca yönelik yapılması dedikodunun işlevlerini ortaya çıkarmaktadır.

Özkul Çobanoğlu'na göre işlev, bir ihtiyaca yönelik olarak insanların iş birliği yapması sonucunda ortaya çıkar ve bu ihtiyaç insanların örgütlenmesine neden olur. (2019: s. 254). Araştırma esnasında yapılan gözlemler sonucunda dedikodunun toplumda bir ihtiyaç olduğu ve insanların dedikodu yapma ihtiyacını karşılayabilecek insanlarla bir araya gelerek gruplaştıkları gözlemlenmiştir. Dedikodu toplumda aynı fikir ve düşünceye sahip insanların örgütlenmesini sağlarken aynı zamanda insanları yalnızlıktan da kurtarmaktadır. İnsani bir duygu olan aidiyet kavramını da destekleyerek insanlar arasında bir araya gelme ve örgütlenme etkisi yaratır.

İnsan, hayatta kalmak ve bulunduğu topluma uyum sağlamak amacıyla sürekli öğrenme halindedir. Bu öğrenmeler temel gereksinimlerin dışında sosyal ilişkilerinde sağlam temeller üzerine kurulması amacıyla öğrenmeyi ve bilgi alışverişini gerekli kılmaktadır.

Bilgi, evren gibi sonsuzdur. İnsanlar için bilgi edinmek, iletişimi zorunlu kılmaktadır. İletişimde verilen her mesaj toplumda kabullenilir olmayabilir. Toplum baskısı, insanların konuşmalarını ve davranışlarını tetikleyen önemli bir unsurdur. Dedikodu, toplumdaki baskıdan kurtulmak ve bu baskıyı önleyemese bile eleştirmesine neden olan bir olgudur. Örneğin dedikodunun bir türü olan cinsellik, toplumda özellikle kadın davranışlarını tetikleyen ve sınırlayan müstehcen bir konudur. Toplumda cinsellik hakkında konuşmak, yazısız bir kural haline gelmiştir. Bu yüzden çoğu insan, özellikle kadınlar cinsellik ve cinsel kimlikleri hakkında öğrenmek istediği bilgileri toplum baskısından dolayı edinemez. Toplumda cinsellik konusunun geçtiği ortamlar genellikle

hemcinslerin bir araya geldikleri, belirli sayıda olan ve birbirine güvenen insanların bulundukları mekânlardır. Bu noktada dedikodunun öğrenme ve bilgi edinme işlevinin olduğunu görüyoruz. Toplumda oluşmuş normlardan ötürü herhangi bir konuda yeterince bilgi edinme gerçekleşmiyorsa dedikodu devreye girerek öğrenme sağlanmaktadır.

William Bascom'a göre işlevsel kuramın dedikodunun insan ilişkilerine yansıdığı şu maddelere de değinebiliriz (Çobanoğlu, 2019: s. 263):

1. *Hoş vakit geçirme, eğlenme, eğlendirme işlevi:* Dedikodunun sosyal gruplarda, özellikle arkadaş ve komşuluk bağlarında hoş vakit geçirmek amacıyla yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda folklorik açıdan dedikodunun insanlar arasında Bascom' un desteklediği bu işlev, dedikodunun işlevselliğiyle de paraleldir.

2. *Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme:* Toplum, kültürü ve geleneği yaşatan dinamik bir yapıdır. Bu yapının korunması kültürün ve geleneğin hatırlatılması ve yaşatılmasıyla mümkündür. Dedikodu, toplumda kültürün ve geleneğin aktarılmasını sağlamaktadır. Kültüre ve geleneğe aykırı durumlar dedikoduyla açığa çıkar. Bu dedikodu, yaşanan aykırı duruma müdahale eder. Geçmişle kıyas yapılan davranışı düzene ve değerlere iten bir yola yönlendirir.

3. *Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi:* özellikle sözlü kültürün yaşatıldığı toplumlarda dedikodu; düzen, işleyiş ve aktarıma destek vermektedir.

4. *Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması:* Toplumda kadın ve erkeklere yüklenen rollerin hatırlatılması ve yaşatılması hususunda işlevsel olan bu mekanizma, dedikodunun işlevselliğiyle paraleldir.

Bascom'un çıkarımlarıyla eş değer olan ve dedikodu olgusuyla bağdaştırılabilecek folklorun bir işlevi de gülmedir. Gülme eylemi, insanların hayata motive olmaları, sosyal ilişkilerin devamlılığını sağlamaları, günlük hayatın stresinden uzaklaşmalarında önemli bir yer tutar. Sosyal ilişkilerde yaşanan sorunları tersine çevirerek gülünç hale getirmek,

gülme eylemi sayesinde gerçekleşir. Gülme eylemi insan psikolojisinde, kötü duyguları bastıran bir olgudur ve hem sağlıklı bir iletişim sağlamak hem de kötü giden bir durumu normalleştirmek amacıyla gülme günlük hayatın önemli bir kısmını kapsar. Yapılan iyi dedikodularda gülme eylemi, dedikoduyu yapan kişi için tesadüfen gelişmez ancak dedikodunun muhatabı insanlar için gülme eylemi beklenmediktir. Gülme eyleminin gerçekleştiği dedikodular, olumsuz sonuçlar yaratmadığından ve üçüncü şahısları kötü olarak etkilemediği için insanlar, gülme eylemiyle gerçekleşen dedikoduları, toplumda sohbet olarak nitelendirmektedir. Gülme eylemi dedikoduyu yapan hem gönderici hem de alıcıları olumlu etkilemektedir.

Dedikodu, sözlü kültüre ait önemli bir olgudur. Yazılı kültür ürünü olmadığı halde geçmişten günümüze dinamiğini koruyan nadir bir türdür. Bunun sebebi dedikodunun tüm işlevleri ve yapısının insana ait unsurlarla örülü olmasından kaynaklıdır. Özellikle orta yetişkin ve yaşlı kitlelerin yaptıkları dedikodular kültürel ve geleneksel yozlaşmaların gençler üzerine etkisi üzerine eleştirel tutumlarından oluşur ve yetişkinler dedikodu yoluyla kültürel değerlerin tekrar canlanması, günümüz genç kuşakların hal ve hareketlerini eski kuşaklara kıyasla yeniden yapılandırılması amacıyla dedikodu yapılmaktadır.

Vladimir Propp'a göre işlev, kişinin eylemidir ama bu eylem de olay örgüsünün akışı içindeki anlamına göre belirlenmiştir (Açа, 2019: s. 169). Dedikodunun işlevleri de insana hizmet eden amaçlara ve ihtiyaçlara göre şekillendiği bir gerçektir. İnsan hangi amaca yönelik olarak dedikodu üretiyorsa işlev de o amaçla paraleldir. Dedikodu, insanların amacına göre işlev kazanmaktadır. Bu amaçlar insanın bulunduğu bağlama ve statüye göre dedikodunun işlevlerini etkilemektedir.

Dedikodunun insanın yaşam karmaşasında rahatlama aracı olarak görülmesi, hoş vakit geçirmesi, kültürün aktarıcısı olmasının yanında yıkıcı yönleri de vardır. Bunu folklorik açıdan bir işlevle bağdaştıracak olursak Robert K. Merton' un "bozuk işlev" inden söz edebiliriz. Robert K. Merton, işlevi, sistemin uyum sorununa çözüm getiren birtakım sonuçlar olarak görürken "bozuk işlevi" ise uyum ve bütünlüğü azaltan veya bozan sonuçlar olarak tanımlamaktadır (Açа, 2019: s. 178). Dedikodu, açığa çıktığı zaman, dedikodunun muhatabı olan şahsın tavrı, yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Dedikodunun üreticileri, konuşulanların açığa çıkmasıyla toplumda "dedikoducu" veya

“kıskanç, kötü” olarak nitelendirilebilir ve toplumdan dışlanabilir. Toplumda bu kişilere karşı duyulan güven ve sadakat duyguları zedelenebilir. Dedikoducu olarak nitelendirildiklerinden dolayı toplumdan dışlanmaktadırlar. Bazı insanlar ise dedikoducu olarak nitelendirilen kişilerle temas halinde olup dedikoducuları haber kaynağı olarak kullanmaktadırlar. İnsanlar, dedikoducu olarak nitelendirildikleri halde, elindeki kötü dedikoduları bir koz haline getirdiklerinde bile bir gruba dahil olabilmektedirler.

Bozuk işlevin dedikoduyla ilişkilendireceğimiz bir başka nokta yine merkezi insan olan bir yaklaşım olacaktır. Dedikodunun toplumda yalnızca uyumu ve düzeni bozan bir unsur olarak görülmesi, dedikodunun olumlu yanlarının edilgen olmasına yol açmaktadır. Örneğin insanlara “Dedikodu yapar mısın?” sorusunu yönelttiğimizde kesinlikle reddettikleri, nedenini sorduğumuzda toplumda ayıp olarak nitelendirilmesini ve din boyutundaki tabu olgusu yerel bir dille ifadelerine yansıttıkları gözlemlenmiştir.

Dedikoduyu toplumda sınırlayan normlar olması kesinlikle dedikodu yapılmasını önlememektedir. Konuşma yetisine sahip olmak, toplumda dedikodu yapmak için yeterlidir. Yapılan bilimsel araştırmalar dillerin oluşumunda bile dedikodunun etkisi olduğu görüşünü savunmaktadır.

Sonuç olarak, dedikodu, insanın ihtiyaçlarına hizmet etmek amacıyla iyi veya kötü olarak yaşamın her alanında karşımıza çıkan bir olgudur. Dedikodunun kötü olduğu görüşü toplumda baskın olduğu halde, dedikodu iletişimin amacı ve akışına göre işlevsellik kazanır ve istemli veya istemsiz olarak insan dedikodu yapar.

1.3. Dedikodunun Söylem ve Söylentiden Farkı

1.3.1. Söylem Nedir?

Söylemin tanımı, TDK Türkçe Sözlük'te "Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz; kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade; bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez" dir (TDK Türkçe Sözlük, 2018: 2151). Dil kullanımında ve anlamın oluşumunda bağlamın önemi, söylem kavramını ortaya çıkarmaktadır. Söylem basit olarak kullanılan dil ve dil pratiğidir. Dil kullanımı ise sadece, dilbilimin geleneksel öğeleri ile sınırlı değildir. Söylem, sosyal, siyasi ve kültürel, ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın diğer yönleriyle de ilişkilidir. Bu hali ile söylem: bir dil pratiğidir; ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir (Sözen, 1999: s. 20).

Varlıklar arasında insan denen varlıkta dil-yetisi (fakültesi) ve dolayısıyla "söylemek istemek" (vouloir dire) gücü (bellek, bilinç), bir güçler (izler) arası ilişkiler sisteminde yapılanabildiği için, bir dil kurulabilmiş (sesçil veya grafik işaretler sistemi) ve onun kurumsallaşmasıyla insan düşüncelerini dışarı vurmak üzere bir araç olarak kullanabildiği için, ister gündelik alanda ister bilimsel alanda olsun, yazılı ve sözlü söylemler, yani dil bir yapı olarak, belki de en etkin bir güç kullanma, etkileme, etkilenme, yönlendirme, yönlendirilme aracı olarak karşımıza çıkıyor. Yaşamımızı hem olumlu hem olumsuz yönlendirebiliyor (Akşin ve diğerleri, 1999: s. 11).

Söylem, oluştuğu bağlamın bir ürünüdür. Dedikodu ise bağlamı oluşturan insanlardan hareketle oluşur. Dedikodu fiziksel bir kökenden gelir, söylem ise eylemler sonucunda oluşur. Kişinin kendini arama kaygısı, kendini bulma ilgisi, gövdesine ve ruhuna gösterdiği ihtimam, zevkle ve acıyla olan ilişkileri tam da kendilik teknolojisinin faal olduğu alandır. Bu sürekli değişen, katlanan, bazen tekilleşip bazen çoğalan anlam alanında etik, yani buradaki anlamıyla kişinin sosyal dünyadaki yerini tarif kaygısı, bir sürek avına, kişinin kendi hakikatinin peşine düşme ve sonunda kişiye özel bir dizi "düşünce- davranışları" oluşturmasına neden oluyor.

Söylem hakkında yukarıdaki tanım ve yorumlardan yola çıkarak söylemin bir dil pratiği olduğunu ve bağlamla şekillenen, dışa vurulan; bağlamlar, kültürler, insanlar arasında etkileşimler yarattığını söyleyebiliriz. Söylemin birçok türü mevcuttur. Bahtin

(Çev.: Çiftçi, 2016: s. 66), söylem türlerinin sınırsızlığından söz eder. Beşerî etkinliklerde üretilen her alternatifin söylem türlerine de etkisi olur. Söylem heterojen bir yapı olarak insani etkinlikleri içeren sözlü ve yazılı her şey söylemin gelişmesi ve yeni türlerin ortaya çıkmasında etkendir. Dedikodu ve söylem türü karşılaştırıldığında söylemin heterojen yapısı, yani hem sözlü hem de yazılı bir tür oluşu, söylemi dedikodudan ayırır. Dedikodu, henüz yazılı bir tür olarak kabul edilmemektedir. Söylemin yazılı olması, kalıcılık ve inandırıcılık açısından dedikodudan daha ön plandadır. Çünkü dedikoduda yanılma payı vardır.

Dedikodu ve söylemi ortak paydada göreceğimiz alan şüphesiz dildir. Her iki olguda da kullanılan dil, alıcıyı etkilemek ve dilin, kullanıldığı ortamın ruhunu değiştirmek amacıyla özellikle durulması bu iki olgu için de önem arz eder.

Dil, işlevleri yönüyle dedikoduyu birçok sözlü türle karşı karşıya getirebilmektedir. Ancak dedikodu da kendi içerisinde oldukça geniş bir sahada yer almaktadır. Dedikodu toplumun değerlerine hizmet eder ve dinamik tutar. Dolayısıyla sözlü kültürümüzün önemli bir parçasıdır.

1.3.2. Söylenti Nedir?

Rasnow (Dubrin, 2000: s.293; Solmaz, s. 567-568), söylentiyi kaygılarımızla baş etmemizi sağlayacak mantıklı yollar olarak tanımlar. Dedikodu, söylentinin özel bir versiyonu olarak da tanımlanabilir. Çünkü söylentiler, tıpkı dedikodular gibi gayri resmi ortamlarda oluşan ve yayılan; en az dedikodu kadar sosyal ilişkilerde ve arkadaş seçimlerinde etkili olan bir yapıdır. Ancak söylentinin temeli dedikoduda olduğu kadar sağlam değildir. Sadece insanların düşüncelerini yönlendirmede bir araçtır.

Söylenti günlük hayatta gerçekleşen norm dışı kabul edilen bir durumdan hareketle gelişir. Bu durum bazen birkaç insanın eyleme döktüğü olaylardan fitillenir bazen ise daha geniş kitleleri içeren bir hale bürünür. Söylentinin kalıcılığı ve inandırıcılığı tıpkı gazete haberleri gibi kısa sürelidir. Dedikodu, dile getirildiği ortamda birçok şahit barındırır ve gizlilik esastır. Söylenti bir nevi ifşa niteliği taşır. Amaç söyleneni geniş kitlelere yaymaktır. Dedikoduda böyle bir amaç yoktur. Güven ve gizlilik esastır. Söylenti belirsizdir, dedikodu ise belirsizliği netleştirmek amacıyla yapılır.

Söylenti, kaynak ve muhatabına göre içsel ve dışsal söylentiler olarak iki sınıfa ayrılır. İçsel söylenti, kaynak ve çevresini kapsar; dışsal söylenti ise kamusaldır. Dışsal söylenti, insanların normların dışında ve aykırı olaylarını malzeme haline getirir. Yani toplumsal ve performatiftir. Dedikodu ise topluma mal edilen bir malzeme olmaktan ziyade daha küçük gruplar içerisinde gerçekleşmektedir.

Söylentinin bu genel sınıflandırması dışında değişik çeşitlerinden de bahsetmek mümkündür:

Kasıtlı söylentiler; bir amaca ulaşmak için başlatılır. İnsanlar, söylentileri kendi işlerine fayda sağlamak için başlatır. Vakitsiz çıkan söylentiler; ilerde gerçek olacak bir şeyin erken versiyonudur. İş yerinde, çalışanlar sık sık işten çıkarma (grev) ile ilgili ilerde gerçekleşecek olan söylentiler duyar ve aktarırlar. Bu tip bir söylentiyi inkâr etme sessiz kalmaktan daha zarar verici olabilir. *Kötü niyetli söylentiler;* genellikle rakibin işlerini bozmak için başlatılır. Örneğin, birileri bize, "Caddenin karşı tarafındaki restoranda güveç geçen haftanın artıklarından yapılıyormuş" diyebilir. Bu gerçek olabilir ya da olmayabilir. Şehirdeki restoranların yarısı için gerçek olabilir, doğru zamanda doğru insanlara söylendiğinde bu yayılır ve müşterilerde azalmaya neden olur. Ahlaksız söylentiler; o derecede inanılmazdır ki insanlar "bu gerçek olmalı" diye düşünürler. *Gerçeğe yakın söylentiler;* böyle adlandırılır çünkü kısmen doğrudur. İnsanlar bunu duyar ve hikâyenin bir parçasına güvenilirlik katarlar daha sonra bu söylentinin tamamen doğru olduğu kanaatine varırlar. *Doğum günü söylentileri;* ortaya çıkmaya devam eden ve devam edecek söylenti çeşididir. Doğum günleri gibi olağan ve periyodik olarak tekrarlanan konulardır (Solmaz, 2017: s. 572).

Münir Göle (Göle, 2016: s.10), dedikodunun yargılan bir konuşma olduğunu, söylentinin ise yaşanan ve konuşulanlarda bir anlam çıkarma amacı olduğunu savunur.

Söylenti ve dedikodu arasındaki farkları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Dedikodular belirli mekân ve zamana aittir. Dolaşımda bulunduğu çevre kısıtlıdır. Söylentiler ise zaman ve mekândan ayrışabilirler. Başka zaman ve mekânda yaşanmış gibi anlatılabilirler.
- Dedikodularda genel amaç eğlenmek ve sosyalleşmek iken söylentiler büyük çaplı spekülatif haberlerin aralarındaki boşluğu doldurur ve "şehir efsaneleri" nin dolaşımını sağlar.

- Dedikoduda ilk tanık belirlidir ve o tanığa atıfta bulunarak konuşulur. Söylentilerde ise ilk tanığa erişilemez.
- Dedikodu küçük ve belirgin gruplar barındırırken, söylentilerin grupları belirli değildir. Söylentilere inananlar belirli zaman ve mekân içerinde bulunmadığı için belirli bir grup yoktur.
- Dedikodularda aktör değişmez, olay kurgusu ise kısmi değişime uğrayabilir. Söylentilerde ise aktör ve konu sürekli değişime uğrar.
- Dedikodular küçük gruplarda yapıldığı ve sahibi belli olduğu için ispat mümkündür. Söylentiler ise grubu ve yayını belli olmadığı için ispatı imkânsızdır, ancak inanılmayabilir (Danış, 2015: s. 12).

1.4. Konu ve Bağlamlarına Göre Dedikodu Türleri

1.4.1. Aile:

Aile kavramının tanımı Osmanlıca – Türkçe Lûgat' te şu şekildedir: 1. Bir kimsenin karısı. 2. Akraba. 3. Ev halkı. 4. Aynı gaye için çalışan kimselerin hepsi. TDK Türkçe Sözlük'te; 1. Evlilik ve kan bağına dayalı, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. 2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. 3. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. 4. Eş, karı. 5. Aynı gaye üzerine anlaşan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü. 6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2018: s. 57).

Sosyologlar ve tarihçiler aileyi bir birim olarak ele almışlardır. Böylece onları oluşturan bireylerin benzer şartları, kaynakları ve olanakları paylaştıklarını varsaymışlardır. Oysa aileler arasında olduğu gibi ailelerin içinde de birçok eşitsizlik vardır. Tek bir aile biçimi olduğunu varsaymak sınıf, toplumsal cinsiyet ve yaş bağlamında birçok önemli farkı reddetmektir (Gittins, 2011: s. 15).

Aile, sosyal örgütlenmenin en sıkı bağlarla kurulduğu toplumun çekirdek yapısıdır. İnsanlık neslinin devamını sağlamada ve insani değerleri korumada aile, toplumda en gelişmiş kurumdur. Geçmişten günümüze aile kavramı, içinde barındırdığı olgular ve değerlerinde değişikliklere uğramıştır. Bunun nedenleri arasında en çok göze çarpan şeyler toplumdaki rollerin değişmesi ve eğitimin aile kurumunun dışına çıkmasıdır.

Ailenin temel işlevi çocuk yapma ve yetiştirme, yeni bir neslin oluşumuna katkıda bulunmadır. Çocuklar, ailede eğitilmeye ve toplumsal değerlerin öğretilmesine müsait üyelerdir. Her çocuk temel ihtiyaçlarıyla birlikte sosyal olarak da belli bir yaşa kadar aileye bağımlıdır. Aile, çocuğa ilk olarak sevgiyi aşılar. Sevgi, insanın kişilik gelişiminde edinmesi gereken en önemli duygudur. İnsan bu duyguyla yoğrulduğu zaman sosyal yaşamda başarılı olabilmektedir. Bu duygudan yoksun insanların yaşamlarında karşılaştıkları çoğu şey birer sorun haline gelecektir. Çünkü sevgi, diğer duygu durumlarının çekirdeğidir.

Ailede yetişen çocukların ilk rol modeli şüphesiz ebeveynlerdir. Ebeveynlerin karakteri, çevresel uyarılara verdiği tepkiler, çocuğa ve ailenin diğer üyelerine olan tutumları, dışsal çevrede sosyal ilişkilerindeki yeri ve önemleri çocuğun sosyal gelişiminde en önemli faktördür.

Ailede ve toplumda oluşan kalıp yargılar da çocuğun kişilik gelişiminde etkilidir. Çocuğun konuşma ve davranışında anne- babadan onay beklemesi, çevresinden ilgi ve onay beklemesi, sosyal normlara uygun bir görünüşe sahip olması, donanımlı bir eğitim görmesi, sosyal ve mesleki beceri kazanması çocuğun gelişim evrelerinde birer parçadır. Bu kalıp yargılar insan hayatının birer aşamasıdır. Her insan bu aşamaları geçebilecek yapıya sahip değildir. Her insan doğduğu ve büyüdüğü aileye göre şekillenir. Çocuk ebeveynlerin yalnızca kendi yetiştiği biçimde çağın gerisinde bir eğitimine maruz bırakıldıklarında yaşı ilerledikçe bunun eksikliklerini yaşamaktadır. Bu eksiklikler insanı kendi hayatını üçüncü şahısların hayatlarıyla kıyaslamasıyla bir kaosa dönüşmektedir. Gerçekleştirdiği eylem çağa uygun ancak geleneğe aykırı olunca ailevi değerlerin ve bu değerlerle yetişen insanların dedikodularına maruz kalır.

Doğan Cüceloğlu, aile içi ilişkilerde bilinci iki kültürel kavramla özdeşleştirir: Korku ve değerler kültürü (Cüceloğlu, 2020: s. 175). Bu iki kavram çocuğun psikolojik gelişimi ve sosyal becerilerini geliştirmesinde tabular oluşturmasına neden olur. Ebeveynler çocuğun davranışlarına yön vermede korkuyu bir araç olarak kullandıklarında, bu çocukta özgüven eksikliği meydana gelir. Tabu, insan psikolojisinde yenilmesi zor bir olgudur. İnsanın gerçekleştirdiği eylemin olumsuz sonuçlar yaratacağı düşüncesini ön plana çıkarır. Sosyal yaşantıda bu tabuları yıkmak, insanın hal ve davranışlarını dedikodu malzemesi haline getirir. Türk kültüründe var olan unsurlar toplumda yeni yetişen bireylere korku yoluyla öğretilmektedir. Korku, kültürümüzde bir alt kültür haline gelmektedir. Korku, ailede, çevresinden gelebilecek tehditlerin ve dedikoduların bir yansıması olarak gelişir. Aile üyeleri, kendileri hakkında ortaya çıkacak herhangi bir dedikoduya maruz kalmamak için örgütlenirler. Bu dedikodular yalnızca dış çevrede değil aile içerisinde de kendini göstermektedir. Dedikodunun her aile biçiminde görülmesi olasıdır. Çekirdek ailede ebeveynler kendi aralarında çocuklarının dedikodusunu yapabilir ya da çocuklar, aralarında ebeveynler ve akrabalar hakkında dedikodu yapılabilir. Bununla birlikte ebeveynler ve çocuklardan biri ya da birkaçı arasında 2. veya 3. çocuk hakkında dedikodu yapılabilir. Aile içi dedikodular, dedikoduyu gerçekleştiren grupların yaşı, cinsiyeti ve

statüsüne göre şekillenir. Bu tür dedikodular genellikle iyi ve aile üyesini dış çevreye yönelik savunma amacıyla yapılan dedikodulardır.

Aile içerisinde dedikodunun işlevi, genellikle geleneği, değerleri ve kültürel unsurları hatırlatma ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Aile içi dedikoduların önemi bu dedikoduların aile üyeleri için bire bir öğretici nitelikte olmasıdır. Aile arasında dedikodu hoş vakit geçirme ve eğlenme işlevi de taşır.

Aile içerisinde dedikodunun etkileşim işlevi de vardır. Korkunun baş gösterdiği noktalarda çocukların ebeveynlerden gizli tuttukları bir olayın ya da kişinin dedikodu aracılığıyla bir sorun haline gelmeden açığa çıkması ailenin dağılmasını önlemektedir. Aile içerisinde dedikodunun bozuk işlevi de mevcuttur. Ailede açığa çıkan kötü bir dedikodu, üyeler arasındaki bağı zayıflatarak yıkıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Bununla birlikte ailede oluşan dedikodular güven duygusunu da sarsmaktadır. Kalıcı küslükler ya da taraf tutmalar meydana gelmektedir.

1.4.2. Akrabalık

Ferit Devellioğlu Osmanlıca- Türkçe Lûgat' inde (Devellioğlu, 2010: s. 26), akrabanın tanımı şu şekildedir: Aralarında soy yakınlığı olanlar. TDK Türkçe Sözlük'te, 1. Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler. 2. Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler. 3. Biri, diğerinin doğurduğu sonuç veya duygulardır. (TDK Türkçe Sözlük, 2018: s.72).

Akrabalık, evlilik yoluyla bir araya gelen kadın ve erkeklerin soy bağı olarak tanımlanabilir. Haviland (Haviland ve diğerleri, 2008: s. 500), akrabalığı bireylerin birbirine karşı hak ve sorumluluklara dayalı bir ağ olarak tanımlamaktadır. Akrabalık, farklı çekirdek ailelerin ortak değerlerin birbirine bağlandığı baba soylu bir yapıdır. Çekirdek aile yapısındaki gibi tamamen bireylerin birbirine bağlı olduğu bir durum akrabalıkta söz konusu değildir. Aile, akrabalıktan daha güçlü bir yapıdır. Kişi sayısı nettir ve güven duygusu akrabalığa göre daha baskındır. Akrabalık, temelini farklı çatılardaki ailelerden oluşturur. Karı, koca ve çocuklardan ziyade hala, teyze, amca, dayı, kuzen, dede, nine gibi bağların oluşturduğu akrabalık, aileye nazaran daha geniş bir

yapıdır. Yasal ve manevi olarak kabul gören akrabalık, geçmişten günümüze kuşaklar arasında özellikle değerlerin, geleneklerin, adetlerin, normların sürdürülebilirliği açışından bir zenginlik oluşturmaktadır. Ailelerin soy ağaçları incelendiğinde kuşaklar arasında farklı yönelimler, meslekler, ikametler ve cinsiyetlere rastlanır. Dolayısıyla akrabalığı oluşturan her bireyin sosyal birikimi ve bakış açısı diğerlerinden farklıdır. Aynı soyadını taşıyan veya taşımayan akrabalar, aralarında bağ olmalarına rağmen aynı koşullarda yetişmediklerinden dolayı birbiriyle her konuda hemfikir olmayabilir. Bununla birlikte akrabaların mesleki statüleri ve gelir düzeyleri de birbirinden farklıdır ve bu durum akrabaların farklı yaşam koşullarına sahip olmasına neden olur.

Kentleşme, akrabalık kavramını etkileyen bir faktördür. Kentleşmeyle birlikte konum olarak birbirine uzak kalan akrabalarda kentleşmenin etkisiyle yalnızlık ve kültürel değerlerin gerisinde kalma gibi hisler belirmektedir. Akrabalar arasında birinci derecede olanlar iletişim halinde olmaktadır ancak ikinci dereceden akrabalar, düğün, bayram, sünnet gibi özel günlerde bir araya gelmektedirler. Kentleşmenin etkisiyle iletişimin zayıflaması akrabalar arasında dedikodunun oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Akrabalık, cinsiyetçi bir politika izler. Toplumda kadına ve erkeğe yüklenen roller akrabalıklar arasında yapılan dedikodularda etkisini gösterir. Kadına yüklenen rol ve görevler, erkeğe yüklenen rol ve görevler, iki cinsiyet arasına duvarlar örmektedir. Kadının erkeğe atfedilen bir işi veya mesleği yapması benzer şekilde erkeğin, toplumda kadına atfedilen bir görevi kendi iradesiyle yerine getiriyor olması akrabalık ortamlarında dedikodu malzemesi olmakta ve rollerini benimsemeyen insanları manipüle etmeye dayalı dedikodularla var olan düzenin bozulması engellenmeye çalışılmaktadır. Kadının iş hayatına girmesi ve erkek işi olarak nitelendirilen işlerde görev alması da dedikodu konusu olmaktadır. Polislik, askerlik, mühendislik, siyaset gibi güç gerektiren meslekleri icra edebilen kadınlar toplumda manipüle edilmekte ve erkeğe özgü davranışlara dayalı yakıştırmalara maruz bırakılmaktadır.

Akrabalık evliliklerinde de dedikoduların üretildiği gözlemlenmiştir. Birbirini tanıyan ailelerin çocuklarının evlenmesi, ailelerin birbiri hakkında bildiklerinden daha fazlasını öğrenme amacıyla dedikoduya neden olmaktadır. Ekonomik olarak birbirine eş olmayan ailelerin, evlilikte yeni oluşturulacak evin düzenine kimin ne kadar yardım ettiği,

hangi tarafın daha özverili olduğu, gelin- kaynana, damat- kaynana, gelin- görümce, damat- baldız ilişkileri de dedikodu konusu olmaktadır.

Geçiş evreleri, akrabalar arasında yapılan ritüeller, dedikoduya sıkça rastlanan ortamlardır. Evlilik aşamalarında, kına gecesinin, düğünün ihtişamı, insanların dış görünüşleri, takı töreni, ikramlar, gelin ve damadın görünüşleri, tavırları ve sosyal çevreleri, akrabalar arasında dedikodusu yapılan konulardır. Bu tür ritüellere akrabalardan kimlerin katıldığı, tebrik hediyeleri de konuşulan konular arasındadır.

Bayramlar ve doğum günleri de akraba ziyaretlerinin gerçekleştiği özel zamanlardır. Misafirperverlik, Türk kültüründe önemli bir yer tutar. Gelen misafiri iyi şekilde ağırlamak geleneğin bir parçasıdır. Misafiri beklendiği şekilde ağırlamamak ve misafiri memnun olmadan göndermek hem toplumda hem akrabalar arasında olumsuz bir profil yaratır. Akrabaların birbirine yaptıkları ziyaretlerden memnun olmaması, ev sahipleri hakkında kötü dedikoduların üretilmesine neden olur.

Akrabalar arasında dedikoduların üretilmesine neden olan bir husus da miras davalarıdır. Varisler arasında anlaşmazlık, cinsiyet ve yaş uyuşmazlıkları gibi konular, mirası hak etme ve kullanma mevzusu, verilen paydan memnuniyetsizlik gibi hususlar akrabalar arasında kötü dedikodulara neden olur. Bu dedikoduların açığa çıkması, haklı çıkılmak için dedikoduya yalan ve iftira kavramlarının karıştırılması taraflar arasında ciddi boyutta yıkıcı sonuçlara, kavgalara ve küslüklere neden olmaktadır.

Dedikodunun iyi ve kötü olmak üzere iki sınıfa ayrıldığını dile getirmiştik. Akrabalar arasında, yakınlık derecelerine göre hem iyi hem de kötü dedikodulara rastlamak mümkündür. Dedikodu, insana zarar verici hale geldiğinde, özel hayatı ifşa eden bir niteliğe büründüğünde, boşanmalara veya şiddete sebebiyet verdiği durumlarda, dedikoduya maruz kalan şahısların isteğiyle hukuki yaptırımlar gerçekleştirilebilir.

Sonuç olarak, akrabalar arasında üretilen iyi dedikodular zararsız olduğundan düzeni bozan bir sonuca ulaşılmaz ancak kötü dedikoduların yarattığı sonuçlar yıkıcı etkileşimlere neden olmaktadır.

1.4.3. Cinsellik

Cinsellik, cinsel özelliklerin bütünü, eşeysellik; sevişme duygusu, seksüellik (TDK, 2018: s. 468) olarak tanımlanmaktadır.

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı çok kişiseldir, bu nedenle insanlar bu konuda doğru bilgi bulmakta veya sormakta zorlanabilirler. Bu, aynı zamanda, bu konuların neden hala açık bir şekilde ele alınmadığını ve Avrupa Bölgesi'ndeki bazı ülkelerde hizmetlerin neden yetersiz, parçalı ve düşmanca olduğunu açıklamaya da yardımcı olabilir. Hamilelik ve doğum komplikasyonları, güvenli olmayan düşükler, üreme yolu enfeksiyonları, cinsel şiddet ve önlenebilir kanserden ölen kadınlar bu alandaki sorunlardan sadece birkaçıdır. DSÖ/Avrupa, ülkelere durumlarını değerlendirmeleri ve onları iyileştirmenin en uygun yolunu seçmeleri için yardımcı olur (https://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages/sexual-and-reproductive-health Son erişim: 14.08.2021).

Cinsellik, Türk toplumunda konuşulması müstehcen bir konudur. İnsan, erkek-kadın iki ayrı cins olarak yaratılmıştır. Erkeğin de kadının da kendine has özellikleri vardır. Mesela erkeğin güçte/rasyonalitede, kadının üretkenlikte/duygusallıkta öncelikli olduğu kabul edilir. Yani bedensel ve ruhsal farklılıklara sahiptirler. Birbirlerine üstünlük aşağılık anlamına gelmeyecek şekilde, spor örneğinde olduğu gibi pek çok kategorileri farklıdır. Bu farklılığın en önemlilerinden birisi nesli devam ettirmekle ilgili düşüncelerdir. Bu bağlamda geleneksel kültürümüzde de kadın toprak, erkek tohum olarak düşünülmüştür.

Cinselliğin kişilerde uyandırdığı etkiler, bireylerin cinsel yönelimleri, rolleri toplum sahnesinde açıkça ifade edilmez. Perde arkasında konuşulan “Kadınlar arasında” veya “Erkekler arasında” olarak nitelendirilen konuşmalardır. Konunun gizli tutulmasını din ve kültür gibi faktörler tetiklemektedir. Bu kavramlar konuşma ve davranışları sınırlamaktadır.

İslam’da cinsellik konusu Bakara Suresi’nin 223. ayetinde şu şekilde yorumlanmaktadır: “Kadınlar sizin ekeneğinizdir; ekeneğinize nasıl isterseniz öyle yaklaşın. Kendiniz için de önceden hazırlık yapın. Allah’tan sakının ve bilin ki O’na kavuşacaksınız. Müminleri müjdele.”, “Kadınlarınız sizin ekeneğinizdir.” ifadesi, cinsel ilişkide cinsiyetlerin rollerini betimlemektedir. Ayrıca cinsel sağlığın korunması

açısından ipuçları veren bir ifadedir. İnsanların cinsellik hakkındaki tutum ve davranışları birbirinden farklıdır. Ancak İslam dini cinsellik konusunda insanlık için sınırlayıcıdır. Bu sınırların dışındaki cinsel pozisyonlar İslam'a göre caiz değildir ve bu pozisyonlar hadislerde sapıklık olarak nitelendirilir (https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/230/223-ayet-tefsiri).

"Tohum" ve "tarla" benzetmesi de cinsel ilişkinin nereden yapılacağına ışık tutmaktadır. Çünkü birleşmenin ürünü olan çocuğu alabilmek için tohum, ürün mahalli olan tarlaya atılır. Tohum tasviri erkeği, tarla tasviri ise kadını temsil etmektedir. Tarlaya yabancı bir tohum giremez. Bu tasviri kadın ve erkeğe yorarsak kadın evli olduğu erkeğin dışında başka bir erkekle birliktelik yaşarsa bu hem cinsel sağlıkları için hem de evlilikleri için tehdit oluşturmaktadır. İnsan neslinin devamı ve kültürel değerlerin sürekliliği için eşlerin bir bütün olması gerektiği inanç sistemiyle İslam dininde zorunlu kılınmıştır. Bu zorunluluk erkek cinsini günümüzde yeterince etkilememektedir ancak kadın için toplum baskısı haline gelmiştir. Türk toplumunda cinsellik, evlilik kurumuyla meşrulaşan bir olgudur. Evlilik, evrensel bir sorun olan cinsel ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olur. Böylece cinsel ilişki ve üreme hakları için yaşanan rekabetin toplum düzenini bozan, çatışmaya yol açan bir hal almasının önüne geçilir (Haviland ve diğerleri, 2008: s. 416). Bu durumun benzer örnekleri başka dinlere mensup olan toplumlarda da görülmektedir. Örneğin, Kuzey Amerika ve Kanada'da evlilik dışı cinsel ilişki bir tabudur. Bireylerin evlenerek bir aile kurması beklenir ve evlilik, bir başkasıyla cinsel ilişkiye girebilme hakkını kişiye verir. Eski Lahit'te Leviticus' un kitabında tanımlanan katı Yahudi-Hıristiyan yasasına göre, zinanın cezası ölümdür. "Eğer bir erkek başka bir adamın karısıyla zina işlerse hem erkek hem kadın taşlanarak öldürülecektir." Yüzyıllar sonra, 17. ve 18. yüzyılda İngiltere'deki Hıristiyan sömürgecileri arasında da kadın tarafından yapılan zina, ciddi bir suç olarak görülüyordu. Taşlanmaya neden olmasa da kadınlar toplum tarafından o kadar suçlanıyordu ki toplum içine çıkmaları yasaklanıyor ve evlerine hapsediliyorlardı. Bu gibi kısıtlamalar, şeriat kanunlarının geçerli olduğu Kuzey Afrika ve Batı Asya'daki geleneksel Müslüman toplumlarında hala vardır. Örneğin şeriâte göre evlilik dışında cinsel ilişkiye girmekten suçlu bulunan kadınlar taşlanarak ölüme mahkûm edilebilir. 2002 yılında evlilik dışında çocuk sahibi olan Kuzey Nijeryalı Müslüman bir kadın ölüm cezasına çarptırılır. Cezası İslam temyiz mahkemesinden dönse de sonunda şeriat hukuku uygulanır. Yetkililer, yasaların çiğnenmesini kamu önünde

tartışarak, toplumsal yaşamı etkileyen kurallarla ilgili bir kamu bilinci yaratmaya çalışmaktadır (Haviland ve diğerleri, 2008: 424-425).

Cinsel kimlik ve cinsel yaşam ve cinsel sağlık hususları hakkında bilgilerin kadın ve erkeğin ergenlik dönemine girdiği süreçte edinmesi gerekir. Bu bilgilerin edinilebileceği kurumlar Türk toplumunda yeni oluşumlar göstermektedir. Geçmişe bakıldığında kadın ve erkeğin cinsellik hakkında bilgi edinmesi toplum baskısından dolayı evlilik yaşını bulmaktadır. Gerdek gecesi öncesi gelin ve damada cinsellik hakkında bilgi veren kişi yengedir. Cinselliğin başka insanların deneyimlerinden yola çıkılarak öğrenilmesi, insanların cinsel yaşamlarını ve sağlıklarını tehdit altına almaktadır. Bu durum çağın farkındalık gerekçeleriyle ve Batı'nın da etkisiyle değişmiştir.

Cinsellik konusu, toplumda apaçık konuşulmamaktadır. Bu konuşmaların yapıldığı ortamlar, yaş aralıklarına ve cinsiyetlere göre değişmektedir. Cinsellik, özellikle kadınlar için toplumda büyük bir sorundur. Bunun nedeni toplumda geçmişten günümüze var olan bakirelik tabusudur. Bu tabuyu çoğu kadın evlenene kadar yıkamamaktadır. Bakirelik tabusu, psikolojik açıdan da yıkıcı bir durumdur. Özellikle geleneksel yapılarda kadın, bedenini tanımadan evlenmektedir. Gerdek öncesi yakınları tarafından ne yapması ve ne yapılması gerektiği anlatılır ve bilinçsiz gerçekleşen ilk ilişkiler sonrasında ciddi sağlık sorunları meydana gelmektedir. Bugün hala bazı kırsal mekânlarda çarşaf gösterme geleneği sürmektedir. Bu, gelinin evlilikten önce cinsel ilişki yaşamadığına dair bir kanıt olarak gösterilmektedir. Tıbbi açıdan bakıldığında ilk ilişkide her zaman kanama meydana gelmemektedir. Bu durum kişinin bakire olmadığı anlamına gelmez ancak bilinçsiz bir toplulukta bu durumun açığa çıkması kadının bakire olmadığı gerekçesiyle suçlanmasına neden olmaktadır. Bilinçsizlik bu noktada hem ailelerin konumu ve itibarını hem de kadının psikolojisini tersyüz eden bir durumdur. Bu tabunun yıkılması ve cinselliğin toplumda olağan bir durum olması zorunludur.

Günümüzde genç kitleler cinsellik bilinci konusunda eski nesillere göre şanslıdır. Çağın etkisiyle, internet aracılığıyla, tıbbi destekle ve okullarda düzenlenen çeşitli seminerler aracılığıyla cinsellik hususunda bilinçlenmektedirler. Sosyal medyanın da farkındalık ve bilinçlenme konusunda payı büyüktür. Bu etkenlerin dışında genç insanlar arkadaş grupları içerisinde de fikir alışverişinde bulunmaktadırlar.

Kadınlar, cinsellik konusunda bilgi alışverişi yapmada erkeklere nazaran daha çekingendir. Kadın ortamlarında cinsellik konusu yakın arkadaşlar, kardeşler ve yakın akrabalar arasında dile getirilmektedir. Bu ortamlarda kadınlar medeni durumlarına ve yaş aralıklarına göre üstü açık ya da kapalı konuşmaktadırlar. Evli kadınlar, cinsel yaşamlarında edindikleri tecrübeleri üstü kapalı bir biçimde paylaşmakta veya güvenli bağlar kurduğu insanlarla apaçık paylaşmaktadırlar. Bu konuşmalarda kadınların bazıları eşleriyle olan cinsel problemlerini, cinsel sorunları ve tedavileri, cinsel pozisyonların etkileri hakkında konuşmaktadırlar. Bekar kadınlar bu ortamlarda dinleyici konumda olmaktadır. Bekar olduğu halde cinsel yaşamında aktif olan insanlar da heyecanlı ve abartılı üsluplar kullanarak ortamda söz sahibi olmaktadırlar.

Erkekler, cinselliği sosyal alanda iktidarlık nişanı olarak benimserler. Cinsel deneyimlerini olduğundan farklı abartılı bir şekilde hemcinslerine aktarırlar. Kadın ve erkeklerin karma olduğu, genç kitlelerin oluşturduğu ortamlarda ise cinsellik konusu toplumda olduğu kadar müstehcen algılanmamaktadır ve cinsellik içerikli dedikoduları mizahla harmanlayarak eğlenceli bir konuşma haline getirirler.

Yetişkin kuşaklarda cinsellik, toplum baskısı ve korku faktörünün etkisiyle ikili veya üçlü grupların arasında konuşulmaktadır. Bu kadın ve erkek yetişkinler için de önemlidir. Cinsel konularda açığa çıkabilecek dedikodular, diğer dedikodu konularından daha yıkıcı sonuçlara yol açmaktadır. Yasak ilişkiler, cinsel dürtüleri kontrol edememe, dine aykırı pozisyonlar gerçekleştirme, cinsel iktidarsızlık, erken boşalma gibi hususlar iki cinsiyet için de toplumda yüz kızartıcı durumlardır. Bu tür dedikoduların açığa çıkması şiddete, tacize, aile içinde dağılmalara, toplumdan dışlanma ve boşanmalara neden olmaktadır.

Cinsellik, toplumda merak dürtüsünü en çok harekete geçiren konudur. İnsan neslinin devamı için cinsellik gerekli ve olağandır. Ancak toplum, cinselliği evlilik kurumuyla bağdaştırmaktadır. Geleneksel kitlelerde cinsellik denince akla çocuk yapmak gelmektedir. Özellikle yeni evli çiftlere çocuk yapmaları konusunda baskı yapılmaktadır. Evlilikte cinsellik yalnızca çocuk yapmaktan ibaret değildir. Eşler arasındaki huzur ve bağ, cinsellikle sağlamaktadır. Çevreye kulak asmayan ve çocuk sahibi olmayan çiftlerin cinsel hayatları gelin- kaynana, kaynana- görümceler arasında dedikodulara neden olmaktadır. Geleneksel ailelere göre aile kavramı, çocuk doğunca oluşmaktadır.

Çocuksuzluk toplumda hoş karşılanmamaktadır. Bu durumun somut bir örneğine Dede Korkut Kitabı'nda rastlanmaktadır:

> Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kere toy edip (ziyafet verip) Oğuz beylerini konuklardı. Gene toy edip (ziyafet verip) attan aygır (erkek at), deveden buğra (erkek deve), koyundan koç (erkek koyun) kırdırmıştı (kestirmişti). Bir yere ak otağ (çadır), bir yere kızıl otağ (çadır), bir yere de kara otağ (çadır), kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa (çadıra) kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin. Yerse yesin, yemezse dursun (kalksın) gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa (çadıra), kızı olanı kızıl otağa (çadıra), kondurun. Oğlu kızı olmayanı Allah teala kargamış (lanetlemiş), biz de kargarız (lanetleriz), belli bilsin demiş (Kaçalin, 2006: s. 9).

Toplumda evli olmayıp cinsel hayatı aktif olan insanlar da dedikoduya maruz bırakılmaktadır. Bunun nedeni toplumda evli olan kadın ve erkek için bir tehdit oluşturmasıdır. Ayrıca bu insanların toplumun düzenini bozacakları düşüncesi yaygındır. Bu yüzden bu insanlar toplumdan dışlanmaktadır. Bu tür insanların cinsel arzulara kapılıp aileleri yıkma olasılığı insanları onları toplumun dışına iter. Özellikle kamusal alanlarda görülen aile çay bahçeleri ve aile salonları tehdit edici bekarlar için birer önlemdir.

Cinsellik, insanlar arasında kıskançlığa dayalı oluşan bir kaosta bir yalan ve iftirayla desteklenen bir ifşa aracı haline de gelebilmektedir. Toplumda evliliklerine imrenilen insanların ve bekar olup evli insanlarla olan iletişimi topluma farklı aktarılan insanların kötü dedikodulara ve yakıştırmalara maruz kaldıkları ve bu dedikoduların çoğunun şiddet ve boşanmalara neden olduğu gözlemlenmiştir.

1.4.4. Komşuluk

Komşuluk, konumu, içinde bulundurduğu yakınlığı, yardımlaşma ve sosyal dayanışması bakımından Türk toplumunun geleneğinin bir parçasıdır. TDK Türkçe Sözlük'te komşuluk şu şekilde tanımlanmaktadır: Konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad, sınır ortaklığı bulunan, mücavir. Komşuluğun Türklerdeki yeri önemi atasözleri ve deyimlerine de yansımıştır: Ev alma komşu al, komşu ekmeği komşuya borçtur, komşu iti komşuya ürümez, komşu kızı almak, kalaylı kaptan su içmek

gibidir, komşu komşunun külüne (veya tütününe) muhtaçtır, komşuda pişer bize de düşer, komşunu iki inekli iste ki kendin bir inekli olasın, komşunun tavuğu komşuya kaz görünür; komşu hatırı, karşı komşu, kapı komşu, konu komşu. (TDK, Türkçe Sözlük, 2018: s. 1469)

Sosyalleşmenin ya da toplumsallaşmanın birey ekseninde sağlanmasında aile, okul, sokak, arkadaş çevresi, meslek çevreleri, eğlence mekânları, dernekler, lokaller ve kutlama mekânlarının yanında en önemlilerinden biri de ailenin en yakınında yer alan komşulardır. Şu hâlde komşu ve komşuluk, toplumsal hayatın işleyişini anlamak için üzerinde durulması ve incelenmesi gereken temel ilişki biçimlerinden ve yapılardan biri olarak kabul edilebilir. Komşuluk, sosyal etkileşimin farklı boyutlarıyla yoğun bir şekilde yaşandığı toplumsal bir olgudur. Bu olgu, sosyal bilimlerin pek çoğunun inceleme alanına girmesine rağmen, daha çok sosyolojiyi ilgilendiren boyutlara sahiptir (Burkut ve Köseoğlu, 2017: s.3).

Türkiye'de komşuluk ilişkilerini belirleyen hukukun ana çizgilerini ortaya konmasında İslam inancının da büyük bir önemi vardır. Bu hususta bilhassa, "Cibril hiç durmaz, komşu hakkına hürmet olunmasını bana vasiyet ederdi, hatta ben yakında (Allah'ın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.", "Komşusu aç iken kendisi tok yatan bizden değildir.", Hadis-i Şerifleri de belirleyici bir rol oynamış, komşuluk bağlarının güçlenmesine katkısı bulunurken aynı zamanda komşuluğu denetleyici etki sağlamıştır. Komşusunun zulmünden, şerrinden emin olmadığı kişinin kâmil imana erişmiş olmayacağına işaret eden hadis de bu cümledendir. Komşuya eza etmemek, onlarla güzel geçinmek, hayırhah olmak, onları zarardan korumak, nasihat edip görüp gözetmek gibi emirler, İslam'da komşu hukukunun temel esasını oluşturur. Buna göre, Müslim, kafir, abid- fasık, dost-düşman, mukim- misafir, menfaatli- mazarratlı, yakın-uzak istisnasız bütün komşular komşu tabiri içine girebilmektedir. Bu hükümler çerçevesinde komşuluk, yer yer akrabalığa dahi ağır basan niteliği ile bizim toplumumuzda çok ciddiye alınan ve titizlikle riayet edilen bir ilişkiler bütünü olmuştur (Koyuncu, 2009: s.34).

Komşuluk birbirini tanıyan insanların oluşturduğu güven teşkil eden toplumsal bir ağdır. Komşular özel alanımıza en yakın hatta bazen yardımlaşma, dayanışma, dertleşme, sır verme, sohbet ve muhabbet ortamlarında özel hayatımıza dahil olan önemli bir

parçamızdır. Günümüzde kentleşmenin ve siteleşmenin etkisiyle komşuluk kültürü azalmış olsa da kırsal ve yarı kırsal kesimlerde hala bütünlüğünü koruyan bir yapıdadır. Komşuluk, farklı kültürleri bir araya getiren bir olgudur. Örneğin bir binada Türk, Tatar, Göçmen, Yörük birçok aile barınabilir. Kültürleri her ne kadar farklı olsa da beşerî bir yapı birçok kültüre ev sahipliği yapar ve kültür sentezine neden olur. İnsanlar komşuluk sayesinde farklı kültürlerden beslenirler ve günlük hayatında, bu kültürel unsurlardan yararlanmaktadırlar.

Komşuluk, dış çevreyle güven bağı kurulan en önemli yapıdır. Güven duygusunun zemin hazırladığı bu yapıda bağları sıklaştıran olgu ise şüphesiz dedikodudur. Komşuluk ilişkilerinde de mesleki statü ve aile yapıları önemlidir. Birbirine sosyal ve ekonomik olarak yakın olan komşuluk ilişkileri daha sıkı bağlarla örülüyken bu bağın dışında kalan komşuluk ilişkileri daha mesafeli olmaktadır. Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan insanların komşuluk ilişkilerinde dedikodu konusu, komşuların özel alanlarıyla ilgilidir. Bu dedikoduların yapılma amacı insanların ailevi sorunlarından, eşleriyle olan problemlerinden ve sorumluluklarından uzaklaşmak ve rahatlamak ihtiyacından doğmaktadır. İnsanların özel hayatlarını ya da sorunları aile veya akrabalarla paylaştıklarında bu durum aile ve akraba ortamında kaosa neden olabilir. Aile ve hısımlar arasında sorunlar yaşanabilir. Ancak insanlar için konuşmak bir ihtiyaç olduğundan yaşantıları ve özel hayatlarında olan sorunları komşularıyla paylaşmaktadır. Bu paylaşım kaosu önler ve düzenin devamlılığını sağlar.

Komşuluk ilişkilerinde dedikodunun işlevsel olduğu bir husus da hoş vakit geçirmedir. Sorunlara ve sorumluluklara bir mola vermek, aile ve akrabalık kurumlarında konuşulması sakıncalı ve olumsuz sonuçlara neden olacak konuların açığa çıkarak fikir alışverişi niteliği taşıyan dedikodular komşularla gerçekleşmektedir. Komşuluk ilişkilerinde tercih edilen bir konu da mahalle dedikodularıdır. İnsanlar iş hayatları ve günlük rutinlerinden dolayı bulundukları muhitte gelişen olay ve durumları takip etmeye vakit bulamazlar. Ancak mahallede oluşan haberleri komşular aracılığıyla öğrenmektedirler. Dedikodunun buradaki işlevi öğrenmedir. Falanca kişinin iş hayatı, iyi veya kötü giden ilişkileri, filanca kişinin ailesindeki sorunlar ve bu sorunların nedeni komşular aracılığıyla öğrenilmektedir. Komşuluğun bu noktadaki haber kaynağı olmasıdır.

Komşuluk ilişkilerinin olumlu taraflarının yanında olumsuz tarafları da bulunmaktadırlar. Örneğin komşular içten içe kıskançlık duygusuna kapılabilir ancak bunu karşı tarafa yansıtmayarak düzeni bozmaz. Aralarında konuştukları dedikoduları birer koz olarak kullanıp beklenilmedik bir durumda ifşa olarak kullanabilir veya karşı tarafı dedikoduyu açığa çıkarma konusunda tehdit edebilir. Bu sık olmasa da karşılaşılan bir durumdur. Böyle durumların meydana gelmemesi için komşulukların temeli sağlam atılmaktadır. Türk kültüründe oluşan komşuluklarda, yeni taşınan komşulara yapılan haneye hoş geldin ziyaretleri, evde pişen aştan komşuya da ikram etmeleri gibi gelenekler komşuları tanımak için birer politikadır. Bu sayede komşunun iletişime açık, güvenilir olup olmadığı test edilmektedir.

1.4.5. Siyaset ve Politika

Siyaset, toplumun yaşayışını, toplumsal sorunların ve aksaklıkların düzenlenmesini ve toplumun refah düzeyde yaşaması için kuralları ve sınırları belirleyen beşerî bir oluşumdur. Politika, devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa; davranış biçimi, düşünce yapısı; bir hedefe varmak için karşısındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyuşmazlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme şeklinde tanımlanır (TDK Türkçe Sözlük, 2018: s. 2125).

"Siyaset nedir?" diye bir soru sorulduğunda çeşitli yanıtlar alınmaktadır. Bir görüşe göre siyaset, yaşayan insanlar arasında bir mücadele ve çatışma halidir. İnsanların sosyoekonomik durumları gereği farklı fikirleri ve menfaatleri vardır. Aralarındaki farklılıklardan doğan eğilimler ve çatışmalar siyasetin varlık sebebini oluşturur. Bu çatışma ise iktidar gücüne sahip olmak için toplumdaki değerlerin paylaşılması çabasıdır. İnsanlar, fikirlerini ve ideallerini bu yolla uygulayabileceklerini düşünmektedirler. Buna, iktidarın ele geçirilmesi ve onun sağladığı yararların paylaşımı denilebilir. Max Weber siyaseti, devletler arasında veya bir devlet içindeki gruplar arasında iktidarı paylaşmak veya iktidarın paylaşımında etkili olmak için verilen mücadele olarak tanımlar (Akyüz, 2009: s. 95).

Toplumsal denetim, içsel-bireylerin içine işlenmiş kültürel değerler aracılığıyla-ya da yaptırımlar aracılığıyla dışsal olabilir. Olumlu yaptırımlar toplum üyelerinin uygun görülen davranışlar göstermesini sağlarken, olumsuz yaptırımlar kabul görmeyen davranıştan caydırmayı amaçlar. Eğer olumsuz yaptırımlar yetkili bir politik aracı tarafından düzenlenir ve uygulanırsa yasa halini alır. Bir toplum içinde ya da gruplar arasında düzen sağlamak amacıyla zor kullanılabilir. Devletler ve şeflikler politik amaçlarına ulaşmak için sık sık savaş yapsalar da bazı gruplar örgütlenmiş şiddetten kaçınır. Haviland, devletin politik bir örgütlenme olduğu görüşündedir. Ona göre devlet, halkın üzerinde yetki sahibi resmi bir hükümet sistemidir (Haviland ve diğerleri, 2008: s. 582- 596).

Toplumu oluşturan her insan, siyasetin oluşumu ve uygulanışına doğrudan etki eder. Toplum siyasetine iktidar olan insanlar da etik ve ahlaki kurallar çerçevesinde hareket etmek ve topluma örnek olmak, toplumla iç içe olmak mecburiyetindedir. Ancak siyaset her anda ve her durumda insanların menfaatine hizmet etmez çünkü insanı değil toplumu esas alan bir düzen söz konusudur. Toplum yapısı karmaşıktır. Herkesin yetiştiği çevre, aldıkları eğitim, maddi ve manevi boyutları, düşünce ve algıları birbirinden farklıdır. Toplumda herkesi ilgilendiren bir olay meydan geldiğinde her kafadan bir ses çıkmakta ve fikirleri ortak insanların bu noktada bir araya geldikleri görülür. Bu yapıda iktidar olmak elbette zordur.

Toplumun her kesiminden olan insanlar siyasete doğrudan ya da dolaylı ama kesinlikle dahil olmaktadır. Siyaset hem bireyi hem çevresindeki insanları hem de bulunduğu milleti derinden etkileyen bir konudur. Ulusçuluk, laik değerlerin korunması, eşitlik ve özgürlük yasaları ve evrensellik, siyaseti sürekli gündem haline getiren kavramlardır. Siyasette dedikodu, toplumu sürekli meşgul eden gündemler yaratmaktadır. Günümüzde topluma fikir ayrılıkları yaşatan iki önemli husus vardır. Bunlar: seçimler ve kabine toplantılarıdır. Bu iki konu toplumda yaşanan her sorunda gündeme gelmekte ve kafa karışıklığı yaratmaktadır. Gazetecilerin ve siyasetten emekli kitlelerin siyaset ve politika hakkında yürüttüğü tezler toplumda siyasi dedikoduların ortaya çıkmasına neden olur.

Yapılan gözlemler sonucunda toplumumuzda siyasi dedikodu yapan kitle yaşlı kesimdir. Bunun sebebi yaşlı kitlenin emekli olmaları ve yaşamlarının çoktan rayına

oturmuş olmasından kaynaklıdır. Yaşlı kitlenin geçmişle günümüz arasındaki siyasi gelişmeleri yaşamış ve bilir birer gözle yorumluyor olmaları, geçmişle günümüz arasındaki farkı tecrübeleriyle kıyaslamaları ortaya koymaları daha eleştirel ve somut örnekler barındırır.

Orta yetişkin ve genç kitlelerin siyasete karşı fikirleri daha yönlendirilebilirdir. Bulundukları çağın ve toplumun getirdikleri ve gerekliliklerini göz önünde bulunduran kitle bu yönde fikirler edinir. Gündemi takip etmelerinde yaşlı kesime nazaran daha şanslıdırlar. Gündemde olan siyaseti geçmişle kıyaslamak yerine internet ve sosyal medya aracılığıyla daha evrensel ve objektif bir bakış açısıyla araştırma ve bilgi edinme şansına sahiptirler.

Toplumda siyaset konusunda edilgen bir tutum izleyen kesim de mevcuttur. Bu kesimi etkilemekte dedikodu bir araç olarak kullanılmaktadır. Dedikodunun etkileşim ve bağ kurma işlevi siyasi tarafların güçlenmesi amacıyla bir araç olarak kullanılabilmektedir.

Siyasette devletin aldığı kararlar, seçim zamanı yapılan mitingler, atılan sloganlar, dedikoduların oluşmasında ve yayılmasında en etkili faktörlerdir. Bu dedikoduların ortaya çıkmasında ana haber bültenlerinin de önemi büyüktür. Siyasette taraf tutan insanların kitle iletişim araçlarına tarafsız insanlardan daha bilinçli yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Televizyon halkın ulusundan ve dünyadan haber aldığı ulaşılması en kolay araçtır. Televizyonda yayın yapan her kanalın savunduğu bir ilke ve bu ilkelere yönelik yaptığı araştırma ve soruşturmalar günlük olarak yayınlanır. Halka göre kimi kanalların yayınladığı haberler asparagas kimi haberler ise daha doğru ve objektiftir.

Siyasi dedikoduların gündemde tutulduğu diğer bir araç gazetelerdir. Gazete haberleri günlük, geçici bazen de gündemi birkaç gün veya hafta meşgul eden haberler içerir. Günümüzde gazete üzerine rağbet gösterilen bir araç değildir. Çünkü ani gelişen bir habere ulaşmak ya da gündemden haberdar olmak internet ağlarında daha hızlı ve pratiktir.

Siyasi dedikoduların sıkça görüldüğü ve toplumun her kesimi tarafından kullanılan ve rağbet gören ağ Twitter' dır. Gündeme düşen bir haber saniyeler içerisinde Twitter'a ulaşmakta ve sayısız yorum, dedikodu ve eleştirilerin bulunduğu sosyal bir ağdır. Bu ağı yaş, cinsiyet, dil, din ve meslek ayrımı gözetmeksizin herkes

kullanmaktadır. Erişilebilir ve fikir alışverişinde bulunulabilen pratik bir ağdır. Bu da gündeme gelen dedikoduların doğru veya yanlış, iyi veya kötü olduğunu anlamakta insanlara kolaylık sağlamaktadır.

Siyasi dedikodulardan hem halk hem de siyasetçiler beslenmektedir. Ortaya çıkan kötü bir dedikodu bir siyasetçinin itibarını zedeleyebilir ya da tam tersi başka bir iktidarın halkın gözünde yücelmesine neden olabilir. Halkı oyalaması ve gündemde ilgiyi başka yöne çekmesi amacıyla ortaya atılan dedikodular yine siyasetçiler için olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Yani dedikodu bu noktada siyasi tarafın yararına olduğunda halka zararı olabilir veya tam tersi bir durum meydana gelebilir. Bu zıtlıklar dedikodunun politik bir işlev kazanmasına neden olur.

1.4.6. Meslekler

Meslek, insanların bilgi ve becerilerini belirli bir eğitim düzeyinden geçtikten sonra kurumsallaştırdıkları, hayatlarını idame ettirmek için ücret karşılığında gösterdikleri çabadır. Mesleki ortaklıklardan dolayı aynı mekânı paylaşan gruplar karma yapıya sahiptir. Buradaki grupları oluşturan bireyler düşünce ve algıları iş doğrultusunda dengede tutmaktadırlar. Bir insanın bulunduğu mekânı benimsemesi, o mekânı dolduran insanların tutum ve davranışlarına bağlıdır. Bireyler, işe başladıkları andan itibaren işin pratiğini öğrenmek, mekânın kültürü hakkında bilgi edinmek için kurum içinde oluşan gruplara dahil olma ihtiyacı duymaktadır. İşverenler, çalışanların mesleklerine ve meslek sahalarına adapte olmaları için oryantasyon programları yürütürler. Bu programlar her kurum için geçerli değildir. Kurumsal ve çalışan sayısı fazla yapılarda bu tür programların yapıldığı tespit edilmiştir.

Motivasyon, iş ortamının olmazsa olmazıdır. İş yükü gün içerisinde bireyi stresli bir ruh haline iter. Bu stresi hafifletmek için bireyler, bazen molalarda bazen iş üzerindeyken sohbet etmeye, iş dışında bir şeyler paylaşmaya ihtiyaç duyarlar. Dedikodunun mesleki rahatlama ve motivasyon işlevi ortaya çıkar. Bu yüzden iş ortamlarında dedikoduyu önlemek oldukça zordur. İş ortamları yaş, cinsiyet ve statü yönünden karma ortamlardır. Karma yapı dedikodunun amacını belirlemektedir. Kurumların bir sistemi ve disiplini uzun tecrübeler sonucu oluştuğundan bu sistem ve

disiplin kurumda bir kültür oluşturmaktadır. Kurumda bu sisteme ayak uydurabilecek insanlarla çalışmak düzenin devamlılığını sağlamak gerekmektedir. Kurumlara yapılan iş başvurularında, mülakatlarda özellikle belirtilen alım koşulları vardır. Bu koşulların ilki bireyin iş deneyimini ölçmeye dayanırken ikincil koşullar, bireyin olgunluğunu ve çevresiyle olan iletişimini anlamaya dayalıdır. Hiçbir işveren kurumunda kaos yaratacak bir elemanla çalışmak istememektedir. İletişim gücü kuvvetli, empati kurma yetisi yüksek, güler yüzlü insanları tercih etmektedir. Çünkü iş kurumu farklı kişiliklere sahip insanları barındırmaktadır. Burada düzeni sağlamak için işe alım esnasında meslek sahibi kişiye sosyal yaşantıya ve ilişkilere dayalı empatik sorular yöneltilmektedir. Bu sayede kurumda düzenin bozulmasına bir nebze engel olunmaktadır.

Meslek sahiplerinin memnuniyetinin ilk koşulu ücrettir. İş yerinin insanlara sunduğu imkanlar, meslektaşların çalışma performanslarını ve sosyal ilişkilerini de etkilemektedir. Bu etkiler olumlu yönde olduğunda insanların ücreti ikincilleştirdikleri tespit edilmiştir.

İş yerinde oluşan gruplar kadın kadına, erkek erkeğe, samimiyet ve güven durumuna göre karma olmaktadır. Kurum dedikodularında konuşulacak malzeme genellikle kurum zemininde oluşmaktadır. İdari kadronun tutum ve çalışanlara yönelik davranışları, eşit veya adil politikaları, maaşlar ve terfi eden kişiler, çalışanların dış görünüşü ve iş performansı, üçüncü şahısların özel hayatları olmaktadır. Bununla birlikte meslektaşlar, mesai dışında sıklıkla bir araya geldiklerinde özel hayatları hakkında dedikodu yaptıkları da gözlemlenmiştir.

Kadın meslektaşların, iş ortamındaki insanların ve işlerinin dışında şu konularda dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir:

- Moda, son sezonda göze çarpan renkler, kozmetik,
- Evlilik, ev işleri, hamilelik, çocuk bakımı, beslenme, hastalık,
- Tatil ve dinlenme yerleri için öneriler, keşfedilmemiş mekânlar,
- Hayatın pahalılığı, yaşam standardı, kaliteli yaşam olanakları,
- Cilt bakımı, sağlık, güzellik sırları, diyet, spor, yoga, meditasyon,
- Kadın-erkek ilişkileri, günümüz erkekleri, cinsellik,

- Ortak arkadaşlar,
- Nadiren ailevi sorunlar, akrabalıklar, vb.

Erkekler, iş ortamındaki insanların ve işlerinin dışında şu konularda dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir:

- Kadınlar, kadın- erkek ilişkileri,
- Kadında olması gereken özellikler,
- Flört, ilişkiler, deneyimler, ilişkiler üzerine bilgi alışverişi,
- Ortak arkadaşlıklar,
- Genç görünmek ve genç kalabilmek için ipuçları,
- Genel hayatın sorunları,
- Arabalar, borsa, kurlar, yatırım ve gelecek planlamaları, maddiyat,
- Spor, gündem, alışkanlıklar, monotonluk,
- Evlilik, çocuk, cinsellik,
- Hobiler, ilgi alanları, seyahat, tatil,
- Siyaset, politika,
- Ailevi sorunlar, gelin- kaynana ikilemi, akrabalık, vb.

İşverenler, çalışanlara gerekli imkanları sağlamadıklarında, torpile ve eşitsizlik yaratacak durumlara müsait olduklarında bu durumun meslektaşların iş performanslarını ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Bu durumun meslektaşlar arasında dedikoduları ve söylentileri artırdığı tespit edilmiştir.

Dedikodunun açığa çıkması mesleki alanda riskli bir durumdur. Bu durumda işten ayrılmalar, zorunlu istifalar, iş ortamında yıldırıcı iş yüklerine maruz bırakılma, iş yerinden uzaklaşma ve yalnızlaşma gibi durumların meydana geldiği gözlemlenmiştir. Ancak bu durum riskli olmasına rağmen dedikodu yapılmasını önlememektedir.

Bu araştırmada belirtilen varsayımları desteklemek amacıyla belirlenen sahalarda farklı yaştan statüden kadın ve erkekler 48 kaynak kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde dikkate alınan meslek grupları şunlardır: Avukat, esnaflık, hemşirelik,

öğretmenlik, mühendislik. Burada yer alan mesleklere sahip olan kadınlar ve erkeklerle yapılan görüşmelerde, onların iş sahalarında ve kişisel alanlarında hangi tür dedikodulara dahil oldukları, dedikoduya maruz kalıp kalmadıkları, dedikoduya bakış açıları ve toplumdaki dedikodu algısı hakkında görüşülmüştür. Bu görüşmelerde yapılan tespitler, meslek gruplarına göre sınıflandırılmıştır:

Avukatlık: Avukatlık kamu hizmetine dayalı bir meslektir. Avukatların dedikoduyu, insanların birbirlerinin yüzüne söylemeye cesaret edemedikleri duygu ve düşüncelerini birbirinin arkasından söyleyerek rahatladıkları bir iletişim olarak tanımlamaktadırlar. Avukatların hukuka dair bilgilere kamudaki insanlarda daha hâkim olmalarından dolayı onların dedikoduya daha temkinli yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Meslektaşlar arasında dedikodunun çok nadir olduğu görüşüne sahiplerdir. Meslek sahalarında meslektaşların birbirlerinin özel hayatlarına yönelik dedikodulara teşebbüs eden insanları susturduklarını dile getirmişlerdir. Avukatların, mesleklerinden ötürü gündemdeki siyasi olayları, kamu alanında düzeni bozan kadına ve erkeğe yönelik şiddet haberlerini vb. gündem olan bilgilerin takiplerini yaptıkları gözlemlenmiştir. Kendi aralarında hukuka ve siyasete dayalı dedikodu yapmaktadırlar. Meslek alanlarında en çok dedikodu yapan insanların cinsiyet ayırt etmeksizin meslek yılının en az 10 yılın üstünde olanlar olduğunu dile getirmişlerdir. Bunun dışında dedikodunun müvekkilleri arasında geçtiği dile getirilmiştir. Dedikoduya maruz kalan avukatların boşanma ve miras davalarıyla ilgilenen avukatlar oldukları belirtilmiştir. Müvekkillerin karşı taraflarla mahkeme dava öncesi ve dava sürecinde yaşadıkları tartışma ve husumetlerin mahkemede bir koz olarak kullanılıp kullanılmayacağına dair sorularla avukatları mesai saatleri içinde ve özel durumlarda avukatlarına dedikodu biçiminde aktardıkları tespit edilmiştir.

Esnaflık: Esnaflık, her yaştan ve cinsiyetten olan insanlarla etkileşime geçen meslek grubudur. Esnaflar, kendilerini haber ajansı olarak nitelemektedirler. Halk arasında esnaf tribi diye bir kavram olduğu tespit edilmiştir. Bu trip usta olarak nitelendirilen eli kolu uzun diye tabir edilen esnaf tipidir. Esnaflar dedikoduyu müşteri çekmek, diğer esnaflara üstünlük kurma, savunma aracı olarak görmektedir. Özellikle mahalle esnafları, mahallede yaşayan insanların aileleri, sosyal ilişkileri, evi, arabası, hangi esnaftan alışveriş yaptığı, evli mi bekar mı olduğu konusunda bilgi sahibidir. Dükkân önüne tabure atıp oturmak, esnafların dedikodu malzemesi üretmek için en çok tercih ettikleri şeydir. Bunun yanında dükkanlarında çalışan kalfa ve çırakları diğer esnaflar hakkında bilgi

toplamak için kullanırlar. Hangi esnafın ne kadar kazandığı, parayı hangi yollarla kazandığı, gayrimeşru bir şey yapıp yapmadığı hakkında bilgi edinmeyi bir ihtiyaç olarak görürler. Esnaflar birbirine rakiptir. Bu gelen müşterilerle aralarında dedikodu yaparak müşterileri kendi dükkanlarına çekmeye çalışırlar ve diğer esnafların hizmet kalitesini kötülerler.

Hemşirelik: Hemşirelik mesleğini toplumda en çok kadınlar icra etmektedir. Toplumda kadına yüklenen roller arasında eğer iş hayatına atılacaksa hemşire, terzi, öğretmen gibi meslek alanlarında hizmet vermesi uygun görülmektedir. Bu meslek alanını günümüzde etkilemese de kadının iş hayatına girdiği dönemde etkili bir görüştür. Hemşirelerle ve tıp alanında hizmet veren kişilerle yapılan görüşmelerde, hemşirelerin dedikoduyu özellikle fazla mesai yaptıkları günlerde ve nöbet gecelerinde yaptıkları belirtilmiştir. Gece mesaileri çok yoğun geçmediğinden ötürü uyku hissine kapılmamak için dedikodu yaptıkları gözlemlenmiştir. Hemşireler gelen hasta ve yakınları hakkında dedikodu yapmaktadır. Bu durumun kötü algılanmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Gerekçelerinin hastaneye gelen vakaların şiddetinin, hastaların ve yakınlarının sağlık personellerine olan tavırlarını yadırgadıkları ve hastaya müdahale ederken hasta yakınlarıyla münakaşaya girmek istememeleridir. Bu yüzden hastalar ve yakınları hastaneyi terk ettiklerinde dedikoduları iyi veya kötü olarak icra edilmektedir. Meslek alanında kadın ağırlıklı çalışıyor olmaları, aralarındaki dedikoduları da etkilemektedir. Hemşireler aralarında geçen dedikoduların oldukça marjinal ve heyecan yarattığını dile getirmektedirler. Çoğunlukla nöbet arkadaşlarıyla dedikodu yaptıklarını belirtmişlerdir. Normal mesailerini dedikodu malzemesi toplamak için kullandıklarını dile getirmektedirler. Hastane içerisinde ulu orta dedikodu yapıldığında işten ayrılmalara neden olduğunu gözlemledikleri bir dönemde hemşirelerin yan yana telefonda mesajlaşarak dedikodu yaptıkları belirtilmiştir. Hemşirelere göre dedikodunun yapılması için güven oluşturan iki ortam vardır: hastane bahçesindeki banklar, dinlenme odası.

Mühendislik: Bu meslek grubuyla yapılan görüşmelerde beklenen verim alınmamıştır. Bunun nedeni görüşülen mühendislerin büyük firmalarda çalışmasından kaynaklıdır. Büyük firmaların üretken birer parçası olan mühendisler, kurumun imajını zedeleyeceği düşüncesiyle kurum içinde yapılan dedikodular hakkında konuşmayı reddetmişlerdir. Kadın mühendisler ise meslektaşları arasında sadece kötü dedikoduların yapıldığını ve bu dedikoduların açığa çıkması durumunda herkesin yıldırılmaya uğrayacağını

belirtmişlerdir. Kadın mühendisler, mesleklerinden ötürü özellikle üniversite zamanlarında aile ve akrabaları tarafından kötü dedikodulara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Erkek ağırlıklı sınıflarda eğitim görmeleri akrabaları tarafından yadırganmıştır. Geleneksel aile ve akraba üyelerinin kötü yorumlarına maruz kalan kadın mühendislerin, mesleklerine atıldıklarından sonra bu dedikoduların azaldığını, mesleğin maddi boyutunun doyuruculuğundan dolayı aileleri tarafından desteklendikleri belirtilmiştir.

Erkek mühendisler, dedikodu yapmadıklarını belirtmişlerdir. Erkek mühendislere göre toplumda iyi dedikodu yoktur. İnsanı rencide eden, onların özel hayatlarını afişe eden dedikodular vardır. Erkeklere yakıştırılan Casanova, çapkın gibi sözcüklerin de dedikodudan doğduğu dile getirilmiştir. Erkekler kendi aralarında dedikodu yapacakları zaman mekân seçmektedirler. Erkek mühendisler, genel dedikodular öğrenmek için kuaförleri tercih ettiklerini dile getirmiştir. Kurum hakkındaki dedikoduların yemekhanelerde ya da makine üzerinde yapıldığı belirtilmiştir. Özel hayatlarıyla ilgili dedikodu yapılacaksa meyhane ve bar tarzı mekânları tercih ettikleri dile getirilmiştir.

Mühendisler, iş ortamlarında meslektaşlarının dışında yabancı olan insanlarla etkileşim halinde bulunmadıklarını dile getirmektedirler. Ancak bu durum mühendisliğin her alanı için geçerli bir durum değildir. Görüşme yapılan mühendisler, savunma sanayi alanında çalıştıkları için bu alanın dedikoduya kısır alanlar oldukları belirtilmiştir. Bu bakış açısı, insanların dedikodu kavramı hakkında yeterli bilgi sahibi olmamalarından kaynaklıdır.

Öğretmenlik: Öğretmenlik, diğer mesleklerle karşılaştırıldığında insanların hem fiziksel hem de psikolojik açıdan emek verdikleri meslek alanıdır. Öğretmenlik, yaş aralıkları birbirinden farklı birçok grupla etkileşim halindedir. Öğretmenlik, öğrencileri hem teorik hem de sosyal olarak hayata hazırlayan kutsal bir meslektir. Öğretmenler, öğrencilerin dışında veliler, meslektaşlar, idari kadroyla da etkileşim halindedir. Meslek olarak sürekli farklı yaştan ve cinsiyetten insan gruplarıyla ayrı ayrı etkileşimde olan öğretmenlerin uğraş halinde oldukları bir konu da dedikodudur. Mesleklerini eğitim kurumlarında icra eden öğretmenler, ders aralarında dinlenmek için farklı branştan meslektaşlarıyla ortak alanları olan öğretmen odalarında dinlenmektedirler. Bu alanda konuşulan konuların öğretmenlerin iş performanslarını, psikolojilerini hem olumlu hem de olumsu yönde etkilemektedir. Öğretmenler odasında günlük hayat, eğitim sistemi, siyaset, spor,

öğrenciler, idari kadroda yer alan insanların tutum ve davranışları, maaşlar, ülke gündemi ve öğretmenlerin özel ilgi alanları hakkında dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir. Öğretmenlerin meslektaşları hakkında yaptıkları ve duydukları dedikoduların meslektaşları olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Aynı ortamı paylaşmak zorunda olan meslektaşlar, dedikodu yüzünden işinden ve meslek alanından uzaklaştığı, iş yerine ve işverene olan güven duygusunun zedelendiği, iş performansının azaldığı tespit edilmiştir. Burada oluşan dedikoduların diğer kurumlarda duyulması kurum imajını da zedelemektedir. Dedikodunun açığa çıktığında işten ayrılmaların gerçekleşmesinin işverene maddi hasar yarattığı bununla birlikte işten ayrılan öğretmenin yerine gelen yeni öğretmenin meslek ortamına alışmasının zaman aldığı, bu durumun kurumda ve öğrenciler arasında problem yarattığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak her mesleğin bir zorluğu bulunmaktadır. Meslek sahibi insanlar, meslek alanında bulunan insanlarla ve bunların dışında meslek alanına çeşitli nedenlerle gelen yabancı insanlarla sürekli iletişim halindedir. Bu alanlarda meslektaşların memnuniyeti, onlara verilen ücrete ve bulundukları alanlardaki insanlarla etkileşimlerine bağlıdır. İş yükünün zorluğu ve stresinden kurtulmak için meslektaşlar meslek içi ve meslek dışı konularda dedikodu yapmaktadırlar. Meslek alanında meslektaşlar arasında geçen dedikoduların işlevi, stresten uzaklaşma, rahatlama ve motive olmaktır. Bu alanlarda dedikodunun önlenmesi mümkün değildir. Kurumsal alanlarda çalışan meslek gruplarında, örneğin öğretmenlikte, yapılan iyi dedikoduların insanların daha verimli çalışmalarına neden olduğu ve motivasyonlarını olumlu yönde tetiklediği gözlemlenmiştir. Dedikodu, kurumsal alanlarda yönlendirici bir nitelik kazanmaktadır. Bu durum özellikle yöneticilerin ekseninde gerçekleşmektedir. Yöneticilerin eşit ve adil politikalar uygulamaları dedikoduları tetikleyen bir başka noktadır.

1.5. Dedikodu ve Dil

Dil, konuşan ve anlaşmaya, anlaşılmaya mecbur her varlığın kullandığı bir yapıdır. İnsanda bilinci yaratan, kendisini ve çevresindekileri anlamlandırmaya yarayan bir araçtır. Kültürün, uygarlıkların başlangıcıdır dil. Konuşan her insanın kimliği ve bir nevi benliğinin dışavurumudur. Konuşan canlı varlık olarak insanın tek tek başarılarına

gelince, işte bunlar, insanı, hayvandan ayırmakla, insana özgü varoluşun temelini meydana getirirler. Daha biyolojik bir zorunlulukla insan, çeşitli eylem- etkinliklerinin merkezi olarak yaşar kendini. Yaşadığı sürece, sürekli uğraşma içindedir. Bu yaşam uğraşlarına ilişkin her şey, duyma, farkına varma, algılama, türünden birtakım edimlere kök salar. Ama bu edimler, dışarda bulunan bir şeyin düpedüz insanın içine buyur edilmesi değildir. İnsandaki hiçbir algı insanın tüm organizmasının bir parçası durumundaki bir organın edilgenliği olarak gerçekleşmez. Her algı insanın tümünü koşul tutar, bu da her yerde olanca bütünlüğüyle var olmamızdan ileri gelir. Konuşma gerçeği, hiçbir yerde hiçbir kesintiye uğramaksızın insan bütünlüğünü belirler. Buna göre, dil-öncesi ya da dil- dışı bir algı söz konusu değildir. Dili hesaba katmayan bir algıya algı denemez aslında: olsa olsa belirsiz bir şey, sisli bir şey, karmakarışık, bulanık bir şeydir. Dilin, kendisine bir belirlilik sağlamasıyladır ki gerçekleşir algı; dil belirtik kılmadıkça ortaya çıkamaz algı. Algı, dilin aydınlattığı, elekten geçirdiği, yoğunlaştırdığı, dilin düzenlediği bir farkına varmadır. Daha önce hiçbir adla nitelenemeyen bir şeyi, kurucu gözüyle algıya çevirir dil (Uygur, 2018: s. 14-15).

Haviland (Haviland, 2008: s. 210), iletişimde yalnızca dilin etkisi olmadığını savunur. Dili iletişim esnasında destekleyen jest dili ve mimik dili, ses tonu ve rengi de iletişimi sağlayan faktörlerdir. Dilin iletişim esnasındaki rolü ve işlevleri üzerine *Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri* adlı makalenin sonuç kısmında dilin iletişim için bir vasıta olduğu savunulur. Dilin dış dünyayla zihnimiz arasında bir köprü oluşturduğu, zihinde düşünce oluşumu ve denetimine yardımcı olduğu, dış dünyadaki göstergeleri sembolize ettiği ve insanların sosyalleşmesine neden olduğu sonucuna varılır (Yalçın ve Şengül, 2007: s. 767-768).

Dilin işlevlerini genel sınıflandıracak olursak bunu şöyle belirleyebiliriz: betimleme işlevi, anlatım işlevi, toplumsal işlev, çağrı işlevi, yazınsal işlev; gönderici kaynaklı işlevler, alıcı- gönderici kaynaklı işlevler, dil dışı işlev. Çalışmamın kapsamında dilin daha çok alıcı- gönderici kaynaklı işlevi, kişilerarası ilişki işlevi, etkileşimsel işlevi ve toplumsal işlevi üzerinde durulacaktır.

Toplumsal İşlev: Dilin bu işlevi toplum içinde sürekli kullanılıyor olmasından kaynaklı insanlar arasında birleştirici yönünü açığa çıkarıyor. İnsanlar toplumda kendilerini ifade etmek, duygu ve düşüncelerini dile getirmek, yardımlaşmak, bir gruba dahil olmak gibi

birçok sebepten dili kullanır. Bu kullanım konuşma dili ve beraberinde jest ve mimikleri, el kol hareketleriyle etkili bir hal alır. Kişiler arasındaki rol ilişkileri, onların toplumsal konumları neyi gerektiriyorsa ona göre kullandıkları dil, dilin toplumsal işlevini öne çıkarır. Karşılıklı konuşma ortamında sözü söyleyen kişi, dinleyen ya da alıcı ile belli şeyleri paylaşmaktadır. Paylaşılan şeyler her iki bireyin ortak alanlarıyla ilgilidir. Toplumsal uzlaşımların bulunmadığı ortamlarda iletişim zorlukla sağlanır ya da hiç sağlanamaz. Bunların başında aynı dili konuşmak, aynı toplumsal gelenek, alışkanlık, değerler dizgesi gibi özellikler gelir. (Kılıç, 2002: s. 59)

Alıcı- Gönderici Kaynaklı İşlev: İletinin hem alıcı hem de göndericiyi yaklaşık olarak eşit oranda ilgilendirdiği ya da ikisine de yönelik olduğu dilsel işlevlerdir (Kılıç, 2002: s. 60).

a) Kişilerarası İlişkiler İşlevi: Dilin toplumsal işlevidir. Toplumsal işlev daha geniş anlamda alındığında salt iki kişi arasındaki ilişkiden daha geniştir. Kişilerarası ilişki bire bir ilişki ya da iki kişi arasındaki ilişki ya da iki kişi arasındaki ilişkiyi dile getiren işlevlerdir. Karşılıklı konuşma, atışma, münazara, tartışma gibi iletişim ortamlarında iletinin işlevi hem alıcıya hem de göndericiye yöneliktir. Çünkü bu tür bağlamlarda alıcı ile gönderici sırasıyla yer değiştirdikleri için iletinin işlevi her ikisine birden yönelir (Kılıç, 2002: 61).

b) Etkileşimsel İşlevi: Toplumsal ilişkileri sürdürmek için kullanılan işlevdir. Göndericinin toplumda kendi dışındaki insanlarla uyum içinde olmasına hizmet eder (Kılıç, 2002: s. 66).

Doğan Cüceloğlu'na göre dil, zihinde algısal süreçleri etkiler ancak düşünceyi bütünüyle etkileyemez. Sadece düşünceyi sembolize eder (2019: s. 210-211).

Dil, tanımlardan da yola çıkarak baktığımızda hayatın her yönüne dokunan ve somut hale getiren bir yapıdır. İnsan zihninde dış dünyayı tanımlayan ve diğer varlıklarla bağ kurmasını sağlayan bir örüntüdür.

Dil, geçmişle gelecek arasında kültürel, sosyal, sanatsal, siyasal birçok unsurun taşıyıcısıdır. Dil yalnızca yazılı sembollerden ibaret değildir: Dilin kökenine inildiğinde dili oluşturan sözün dışında birçok unsurla karşılaşırız. Mehmet Kaplan (2019: s. 137), hareket ve tavır dilinin tarihin ilk çağlarından beri ses ve yazı dilinden daha etkili olduğunu savunur. Günümüzde hareket ve tavır dili hala canlılığını korumaktadır ancak

bu canlılık kendini sanat alanında etkilidir. Günümüzde hareket ve tavır dili konuşma ve yazı dilini destekler niteliktedir.

Dilin ne zaman ve nerede ortaya çıktığıyla ilgili bir bilgi henüz mevcut değildir ancak yapılan araştırmalar, dilin oluşumuna dedikodunun neden olduğu tezini ortaya çıkarmıştır. Dedikodu dilin olanaklarının en verimli olanıdır. Çünkü dedikodu bilinçaltında bastırılan birçok duygunun dışavurumudur. Dilin zihinde gelişen duygu durumlarını sembolize ettiğini de katarsak dil ve dedikodunun insan psikolojisinde gelişen durumları somut hale getirdiği tespit edilmektedir.

Dilin kullanımı sosyal ilişkilerde, dış dünyada, iş hayatında ve özel hayatında farklı şekiller alır. Girilen her ortam ve durumda dilin kullanımı farklıdır. İnsanlar bulundukları ortamda onaylanmak, fikir sahibi olmak, etkileşim sağlamak ve insanlarla bağ kurmak için dilin olanaklarından yararlanmak zorundadır. Çevremizdeki insanlara fikir ve düşüncelerimizi ifade etme, düşüncemizi kabullendirme, insanları yönlendirme veya algıları harekete geçirmek için dil, bir araçtır. Dedikodu dil sayesinde gelişir. Üslup, beden dili, ikna kabiliyeti, dedikodunun etkili ve inandırıcı olması için gereklidir.

Dilin oluşumunun dedikoduyla mümkün olduğu görüşünü tekrar ele aldığımızda, dedikodunun toplumda örgütlenme işlevini göz önünde bulundurularak toplumun çekirdek yapısı olan ailenin ve daha geniş halde akrabalık kurumunun oluşumunda kan bağının yanında dedikodunun da toplumsal örgütlenmede rolü oynadığı tespit edilmiştir.

Dedikodu yapılırken kullanılan dil, etkileyici işleve sahiptir. Verilmek istenen mesajın alıcının tavrına göre şekillendirilmesi dil sayesinde mümkündür. Dedikodu, alıcıyı harekete geçirecek ve ortama damgasını vuracak nitelikte aktarılır. Bu aktarım göndericinin hareket ve tavır diliyle inandırıcı ve kalıcı hale gelmektedir. Dedikodu yazılı olarak iletiliyorsa hareket ve tavır dilinin yerini emojiler tutar. Yazılı iletişim geçmişte, sözlü ve yüz yüze iletişimde olduğu kadar etkili değilken çağın emojiler gibi görsel sembollerin etkisiyle bu iki iletişim türü arasındaki fark oldukça azalmıştır.

Dedikodunun konuşma diliyle gerçekleşmesi bilgiyi daha etkili kılmaktadır. Örneğin haberin kaynağı olan kişi, karşı taraflarda merak dürtüsünü harekete geçirmek istediğinde bunu işitsel ifadelerle, vurgu ve tonlamalarla gerçekleşmektedir. Aynı etki yazı dilinde görülmemektedir. Dedikodunun eğlendirme işlevi harekete geçirilmek

istenildiğinde ise yine beden diline başvurmak, taklit ve şaka yapmak yüz yüze iletişimde daha etkili olmaktadır.

1.5.1. Dedikodu Yapılırken Kullanılan İfadeler

Dedikodu esnasında kullanılan icra edilen hareket ve tavır dili, işitsel ifadeler ve yazı dilinde kullanılan ifadeler, söyleneni etkili kılmaktadır. İnsandaki merak ve heyecan gibi duyguları, beden dilini; bilginin tazeliği, konuşma biçimi etkileyen faktörlerdir. Konunun kabul edilebilirliği ve alıcılar tarafından ilgi çekici hale gelebilmesi, haberin kaynağı olan kişinin performansına bağlıdır. Kaynak kişi, dedikodu esnasında kullandığı ifadelerle ve atasözleri ve deyimlerle dedikoduyu inandırıcı ve kalıcı kılmaktadır.

Her insan konuşma esnasında kullandığı hareket ve ifadeleri yaşamı boyunca edinmektedir. Bulunduğu toplumun ağız özellikleri, insanların sözcük dağarcığı, mizacı ve bağlam, bu ifadelerin oluşumlarda etkili olan faktörlerdir.

Dedikodu esnasında bilgiyi etkili, inandırıcı kılmak ve güven ortamına sunduğundan emin olmak adına özellikle kadınların kullandıkları ifadeler şunlardır:

“Aman aramızda kalsın!’’, “Sana güvendiğimden anlatıyorum.’’, “Sakın kimse duymasın, eşine bile anlatma.’’, “Duyulursa hepimizin başı yanar.’’, “Dedikodu yapmak gibi olmasın ama…’’, “Kimsenin günahını almak istemem ama…’’, “ Ben de onun yalancısıyım.’’, “Benden duymuş olma.’’, “Allah seni inandırsın…’’, “Şimdi sana bir şey söyleyeceğim ve yıkılacaksın.’’, “Evet, bomba geliyor, hazır mısın?’’, “ Ben bunları onun yüzüne de söylerim.’’, “O aslında özünde iyi bir insan ama…’’, “Aman o kim bilir bizim arkamızdan neler konuşuyordur.’’, “Onun öyle göründüğüne aldanma.’’, “Kimseye söyleme dedi ama sen yabancı değilsin.’’, “Senden sır çıkmaz.’’, “Bizim de çoluk çocuğumuz var ama…’’ , “Ay kınamak gibi olmasın ama…’’, “Ay ne olmuş biliyor musun?” , “Habere gel!’’ gibidir. Erkekler dedikodu yaparken genellikle giriş kısmında ağız yoklamak amaçlı çevresindeki insanlara çeşitli sorular sormaktadır ve belirli bir süre laf kalabalığı yaptıktan sonra asıl konuya geldiklerinde dedikodu başlamaktadır. “Geçen gün ne olmuş biliyor musun?’’, “Şu kızı tanıyor musun?’’, “Şu çocuk nereliydi, kimlerdendi?’’, “O arabayı alacak parayı nereden bulmuş?”, “Nereden geliyor bu

değirmenin suyu?’’, “Bunun babası da böyleydi.’’, “Oğlum benden duymuş olma da…’’, “Ben de çevreden duydum.’’, “Biri duyarsa patlarız/yanarız.’’ gibi ve benzeri ifadeler dedikodunun konusuna ve bağlamına göre laf arasında veya lafa başlamadan önce dile getirilmektedir.

Dedikodu toplumun geleneğinin bir parçası haline gelmiştir ve bu durum atasözleri ve deyimlere de yansımıştır. Bu atasözleri ve deyimlerden bazıları şunlardır:

Dedikodu ile ömür geçirir, dedikodu ile bütün ömrü geçti; gayret koymuyor der de eder gıybet-i ahbap; çocuğun olduğu yerde gıybet olmaz; çamur at, izi kalsın; atlasa kıl yapışmaz; çalma elin kapısını çalarlar kapını; baş ağır gerek, kulak sağır; otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır; şüyuu vukuundan beter olmak; ağız ağıza vermek (konuşmak); ağza (ağızlara) düşmek; arkadan söylemek; arkasından atmak (konuşmak); ayyuka çıkmak; (bir şeyi) söz etmek; (birini) tefe koymak; (birinin) ağzına sakız olmak; cadı kazanı gibi kaynamak; dedikodu çıkarmak; dedikodu sermayesi olmak; dile (dillere) düşmek; dili durmak; kov etmek; laf çıkarmak; laf çıkmak; laf olmak, kulak kabartmak…

Yukarıda verilen örnekler çoğaltılabilir. İnsanlar bu ifadeleri birer alışkanlık haline getirmişlerdir. Atasözleri ve deyimlerin ifade ettiği anlamlar derin tecrübeler taşıdığından insanlar için önem arz eder. Atasözleri ve deyimlerin dedikodu yapılırken kullanılmasındaki temel sebep söyleneni doğruluk ve inandırıcılık hususlarını tetiklemesidir. Bununla birlikte söyleneni desteklemek amacıyla da kullanılmaktadır. Atasözleri ve deyimleri algı durumuna göre kullandığımız bir gerçektir. Bu ifadeleri güçlü kılan bir başka önemli husus da şüphesiz sestir. Ses, sözün gücüne güç katan ve kişiye konuştuğu bağlamda onaylanma ve söylediklerinin kabul görülmesinde etkili olan somut bir yapıdır. Sesin gücünü Mladen Dolar şu şekilde niteler: Söz dağarı anlam nüanslarını pekâlâ ayırt edebilir, ama anlamı sonsuz derecede aşan sonsuz ses perdesiyle yüz yüze geldiğimizde, sözcükler bizi yüzüstü bırakır. Söz dağarımız kıt olduğundan ve kusurunu gidermek gerektiğinden değil: Sesle yüzleştiğinde, sözcüklerin başarısızlığı yapısaldır. Ses anlama işaret eden bir şeydir. (Dolar, 2013: s.19-20). W. Ong ise sesin düşünme sürecini dahi etkilediğini savunmaktadır (Ong, 2014: s.48). St. Augustinus’un İtiraflar adlı eserinin 8. Bölümü’nde Konuşmayı Öğrendiği Kaynak adlı kısımda sesle ilgili şu cümleler de dikkat çekicidir:

“… Bana kelimeleri belli bir alfabe düzenine göre belleten ve çok geçmeden de nasıl okuyacağımı öğreten büyüklerim değildi. Tersine, ben bunları senin bana bahşettiğin zekâm sayesinde kendi kendime öğrendim Tanrım. İsteklerimi yerine getirsinler diye, bir zamanlar yüreğimden geçenleri ağlayıp sızlayarak, değişik sesler çıkararak ve ellerimi kollarımı farklı şekillerde oynatarak anlatmak isterken, anladım ki ne ben anlatmak istediklerimi böyle anlatabiliyordum, ne de derdimi anlamalarını istediğim insanlar beni anlayabiliyorlardı. Ben de belleğimin uyarısına kulak verdim. İnsanların bazı nesnelere bazı adlar verdiklerine ve hangi nesnenin adı söylense ona doğru yöneldiklerine dikkat ettim ve belli bir nesneyi göstermek istediklerinde çıkardıkları sesin, o nesneye verdikleri birer ad olduğunu anlayıp bunu belleğime yerleştirdim. Vücut hareketlerinden onların ne kastettiği açıkça anlaşılıyordu, sanki şu yeryüzündeki bütün insanların yüz ifadelerinden, göz hareketlerinden, ellerini kollarını oynatmalarından ve ses tonlarından ibaret ortak bir dilleri vardı ve bir şey istediklerinde, istediklerine sahip olduklarında ya da bir şeyi reddettiklerinde veya bir şeyden kaçındıklarında zihinlerinden geçenleri bu dille gösterebiliyorlardı. Böylece farklı cümlelerdeki kelimeleri yerli yerine koydukça ve bu kelimeleri tekrar tekrar işittikçe, sonunda yavaş yavaş bu kelimelerin neye işaret ettiğini tek tek çözmeye başladım. Bu işaretleri telaffuz etmekle birlikte, bunlar aracılığıyla artık isteklerimi de dile getirebildiğimi gördüm. İşte bu şekilde aralarında yaşadığım insanlarla iletişim kurmaya başladım ve bu işaretlerle onlara derdimi anlattım.” (Çev.: Dürüşken, 2019: s. 45)

Dedikodu esnasında kullanılan ifadelerin yanında jest ve mimiklerin de önemi büyüktür. Birbirini iyi tanıyan yakın gruplar bazen kaş göz işaretiyle bazense öksürük gibi anlamsız seslerle bile dedikoduya dikkat çekebilmektedir. Ses (voice), ‘’içinde ruha sahip olan’’ bir ses ise şayet, öksürük tam bir ses (voice) olmaktan çıkan ruhsuz bir sestir. Gerek öksürük gerekse hıçkırık, sözün kastı olmadan ve onun iradesine karşı ortaya çıkar; konuşma içinde bir kırılmayı, anlama doğru yükselişin aksamasını, fizyolojinin yapıya tecavüzünü temsil ederler. Ama burada ilginç bir ters dönme meydana gelir: Bedensel ve itici de olsalar bu sesler hiç de öyle basitçe yapının dışında değildir -tam aksine, rahatlıkla yapının nüvesine girebilir ya da onun ikizi haline girebilirler. Koca bir ‘’öksürük semiyotiği’’ olduğunu rahatlıkla görebiliriz: Konuşmaya hazırlanırken öksürürüz, öksürüğü Jakobson’ın ilişkisel (phatic) iletişimi olarak, düzgün iletişime kanal oluşturmak için kullanırız; öksürüğü düşünmek için zaman kazanmaya çalışırken ya da

sözcelemin anlamını tehlikeye atan ironik bir yorum olarak kullanabiliriz; mevcudiyetimizi belirtmek, güç bir sessizliği bozmak için; telefon iletişimi pragmatiğinin bir parçası olarak kullanabiliriz. (Parret 2002:32; Ong, 2014: s. 30)

Dedikodu yapılırken gerçekleşen gülme eylemi de bir sessel bir ifadedir. Gülmenin tarih boyunca farklı kişilerce yapılan tanımları mevcuttur. Gülin Öğüt Eker, İnsan Kültür Mizah adlı eserinde bu tanımları şöyle sıralar: Özentiyle güdülenen, kendini tanıma eksikliğine dayanan hareket (Platon); uygar bir adamın çekinmesi gereken ahlakı, sanatı ve dini küçük düşüren bir davranış (Aristo); zayıf ve zararsız olmak şartıyla, bir kişinin diğerleri üzerinde üstünlük kurma isteğinin ifadesi, yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygu, düşünce içermeyen sezgilerin kabul edilebilir bir oyunu, gergin bir beklentinin aniden boşa çıkmasından kaynaklanan bir durum (Kant); bir kötülüğe karşı kayıtsız olduğumuzda veya ondan bize zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinç (Descartes); bir kavram ile onunla ilişki içinde olduğu düşünülen nesneler arasında aniden algılanan uyuşmazlık (Schopenhauer); insana özgü, gayri ciddi fizyolojik bir olay (Huizinga); uyumsuzluğa karşı verilen toplumsal ceza (Bergson); başkalarının talihsizliği karşısında, kendini tebrik ve rahatlama işi (Hobbes); sinirsel gücün doğal yatağından birdenbire saparak yeni bir yola girmesi (Spencer); iki düşünce arasındaki karşıtlık (Kierkegeaard); ıstırap anında çıkarılan çığlık ve haykırıştan farklı olarak, diyaframın kesintili kısılmasından sonra derin bir iç çekme ile ortaya çıkan hoşnut olma durumu (Darwin); dairesel hareketin ritmikliği sonucunda ortaya çıkıp bedene haz veren fizyolojik bir olay (Urfalı Eyub); insanın şaşkınlık uyandırıcı bir olayı açıklama çabasının ardından ortaya çıkan, zıt heyecanlar sonunda duyulan öfkedir (Ebu Hayyan El Tevhidi) (Eker, 2014: s.16-17). Gülmenin paradoksunu Dolar, fizyolojik bir tepki olmasının yanında kültürel bir özellik olduğunu savunur. Gülmenin esrarengiz, kontrolsüz ve bastırılmaz bir ifade olduğu görüşüne sahiptir (Dolar, 2013: s. 35-36).

Toplumun her döneme özgü gülme eylemini gerçekleştirdiği konular mevcuttur. Geçmiş dönemlerde gülme unsurunu harekete geçiren olgular, bugün insan bedeninde aynı etkiyi taşımayabilir. Ancak dedikoduda gülmenin ifade ettiği anlamlar aşağılama, küçümseme, alay etme, gülünen şeyin yerinde olmama, toplumda gülünç duruma düşmemiş olmanın verdiği mutluluk olarak nitelenebilir.

Sonuç olarak dedikoduyu icra ederken kullanılan sözlü ve işitsel vurgulamaların amacı söyleneni etkili ve inandırıcı kılmaktır. Bununla birlikte insanların bilincini ve düşüncelerini uyarmakta bir araç olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

1.6. Dedikodu ve Psikoloji

Psikoloji, insan zihninde yer oluşan dürtüleri tanımlayan, insanı ve toplumu var eden bilimdir. Psikolojinin birçok alt birimi vardır. Bunun nedeni psikolojinin canlıların üzerinde farklılıklar göstermesidir. Bu araştırmada sosyal psikoloji baz alınarak çıkarımlarda bulunulmaktadır.

Nuran Hortaçsu En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji adlı kitabının önsözünde, sosyal psikolojinin konusunun dedikodu olduğunu savunmuştur. Ona göre dedikodu, bilişsel bir olgudur ve bir tür iletişimdir. Sosyal psikolojinin ilgilendiği konular, insanların etkileşim sırasında gösterdiği tutumlar, sosyal gruplarda iletişim ve iletişimsizlik, dinleme olgusu, uyum, şiddete eğilim, vb.dir. Bu hususlar toplumda düzeni sağlayan ve düzensizliklere sebebiyet veren konulardır. İnsan sosyal bir varlıktır. Girdiği her ortamın atmosferine uygun hal ve tavır sergilemesi sağlam bir psikolojiye sahip olmasını gerektirir (Hortaçsu, 2012: s. 19).

Toplumda, sosyal grupların oluşturduğu her ortamda mutlaka üretilen bir dedikodu vardır. Burada oluşan dedikodular benzer psikolojilere sahip insanların oluşturduğu dedikodulardır. Benzer psikolojilere ve yaşanmışlıklara sahip olan insanlar sosyal ortamlarda birbirini çekmekte ve gruplaşmaktadırlar. Sosyal olarak psikolojinin tanımı Hortaçsu'nun da dile getirdiği gibi dedikoduyla mümkündür. Dedikodunun psikolojik boyutundan bahsederken Gluckman'ın "dedikodu (hatta polemik) bir grubu daha büyük bir topluma dahil eder veya başka bir gruba karşı birleştirir" tespitinin yanı sıra, "insanlar dedikoduyu kullanarak gruptaki diğer şahıslar hakkında önemli sosyal bilgileri edinirler" tespitinin de muhakkak altını çizmemiz lazımdır. Çünkü dedikodu toplum içinde grupların karşılıklı iddialaşmaları sonucu ortaya çıkar. Bir grup dedikoduyu çıkarır, diğer grup buna inanır, üçüncü grup ise inkâr eder. Dedikodu esasen yaratıcılık olayıdır. İnsanlar dedikoduyu mecburen yapmazlar, inansalar da inanmasalar da çıkmış dedikodu hakkında fikir belirtmek ihtiyacı hissederler. Arkadaşının "aramızda

kalsın" diye verdiği gıybeti bir taraftan dosta karşı manevi sadakat ile konuşmama duygusu oluşsa da diğer taraftan başka arkadaşların da bunu bilmesi gerektiği düşüncesi baskın olur. (Baumeister, Zhang ve Vohs, 2004; Noon ve Delbridge,1993; Isahanlı ve Gazanfargızı, 2020: 133).

Toplumda üretilen çoğu dedikodu, kültüre, geleneğe ve sosyal normlara aykırı olaylar ve insanlar üzerine inşa edilir. İnsanların aykırı davranışları ve bu davranışlarından dolayı toplumda türlü muamelelere maruz kalması psikolojilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tür dedikoduların oluşturulmasının sebebi ise toplum psikolojisinin bozulmasını önlemektir. İnsanlar birbirlerinin hal ve tavırlarından etkilenmeye müsaittir. Toplumun psikolojik çeperini aşan insanların aykırı davranış ve düşüncelerinin önüne geçilmezse bu durum toplum psikolojisini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Dedikodunun, insan psikolojisini de hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Dedikodu, masumane bir konuşmalardan oluşmamaktadır. Dedikodu yapılmasının temel sebebi insanların çıkar duygularıdır. Bu çıkarlar doğrultusunda yapılan dedikodular, insan psikolojisi hakkında da önemli ipuçlarının yakalanmasına neden olur.

Dedikodu vicdanın meşrulaştırılmasıdır. Kişi dedikodu yaparak kin, kıskançlık, nefret, küçümseme, azımsama, aşağılama, alay etme ya da gıpta etme gibi içinde barındırdığı çoğu duygunun psikolojisinde yarattığı ağırlığı dedikodu yaparak hafifletir. Dedikodunun psikolojide yarattığı olumlu etki rahatlamadır. İnsanlar dedikodu yaparken günlük hayatın sorumluluklarından ve yıkıcı taraflarından uzaklaşarak dedikodu esnasında kısa bir an da olsa mutluluk hissi yaşamaktadır. Çoğu insan dedikodunun bir terapi olduğunu dile getirmektedir. Bu bakımdan dedikodunun insan psikolojisine yararı vardır.

Dedikodunun insan psikolojisine zararı olduğu da tespit edilmiştir. Bu zarar, özellikle kötü dedikoduların yapılmasıyla açığa çıkmaktadır. Sosyal ilişkilerde yapılan kötü dedikoduların açığa çıkması, üçüncü şahısların hayatını tersyüz etmektedir. Şahsın hakkında konuşulanlar toplum düzenine aykırı olduğunda şahsın toplumda ailesi, akrabaları, eşi, arkadaşları tarafından dışlanması, psikolojik şiddete maruz kalması muhtemeldir. Bu durumda dedikoduyu üreten kişi de söylediklerinin üçüncü şahsı

olumsuz etkilemesinden dolayı pişmanlık, korku ve vicdan azabı yaşamaktadır. Bu tür olumsuz sonuçları sıkça tecrübe eden insanların toplumda yer eden bir deyimi vardır: İki kez düşün bir kez konuş. Bu sözü toplumun her üyesi dikkate aldığında kötü dedikoduların azalacağı ve başka insanların hayatına olumsuz müdahalelerin önleneceği çıkarımında bulunulabilir.

Dedikoduya, dedikodusu yapılan kişilerin de gözünden de bakılması gerekir. Dedikodunun iyi veya kötü olmasından ziyade insan, özel yaşamının, tanıdığı ya da tanımadığı insanlar tarafından konuşulmasına olumlu tepki göstermeyebilir. Bazı insanlar kendileri hakkında yapılan dedikodulara kulak asmazken bazı insanlar yapılan dedikoduları içselleştirerek psikolojik bunalımlar haline getirmektedir. Topluma yabancılaşma ve yalnızlaşma gibi durumlar da yaşamaktadırlar. Bunun nedeni her insanın psikolojisinin farklı olmasıdır.

Sonuç olarak sosyal psikoloji, içeriğinde dedikoduyu barındırır. Birbiriyle etkileşim içinde olan her insanın bulunduğu her ortamda dedikodu üretilir. Dedikodu, yaratıcılıktır. Bu yaratıcılık toplumda hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara neden olabilir. Bu sonuçlar hem dedikoduyu yapan kişilerin hem de üçüncü şahısların psikolojilerini etkilemektedir. Dedikodu, karmaşık psikolojilerde bir düzlem yaratmak, rahatlamak amacıyla yapılır. İnsanlar iyi dedikodular dile getiriyorlarsa bu kişiye, mutluluk, gurur, rahatlama hisleri yaratır. Kötü dedikodular yapılıyorsa bu dedikodular hem haberin kaynağının hem de muhatabının psikolojisini olumsuz yönde etkiler. Haber kaynağı olan kişi huzursuzluk, pişmanlık duygularını yaşar ve kişisel ahlakını sorgulamaktadır. Dedikodunun muhatabı olan şahıs da ise mutsuzluk, huzursuzluk, rencide olma, yalnızlaşma ve yabancılaşma hisleri yaşanmaktadır.

1.7. Dedikodu ve Din

Kur'an-ı Kerim'de dedikodu; gıybet, nemime, hümeze kelimeleri ile karşılanmaktadır. Nisâ Sûresi' nde kötü söz söyleyenlerin yani dedikodu yapanların Allah tarafından cezalandırılacağı bildirilmiştir. "Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini

sevmez. Kötü söz söyleyenleri cezalandırır" (4/148). Hümeze Sûresi'nde mimikler vasıtasıyla beden dili kullanılarak yapılan dedikodudan bahsedilmektedir. "(İnsanları) diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesat kişinin, vay haline!" (104/1). Hucurât Sûresi'nde ise dedikodu yapan kişinin, ölmüş kardeşinin etini yiyen ile aynı durumda olduğu söylenmiştir. "Ey inananlar, zandan çok sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın; biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemeği sever mi? İşte bundan iğreniniz. O halde Allah'tan korkun, şüpheniz Allah, tövbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir" (49/12). (Türkan, 2020: s. 46).

İsa Abidoğu' na (Abidoğlu, 2015: 157 –158; Danış, 2015: s.53) göre dedikodu, Kur-an' da yer alan ayetler göz önünde bulundurulduğunda toplumsal bütünlüğü zedelemektedir. Enfâl suresi 46. Ayette şöyle buyrulmaktadır: Allah'a ve resulüne itaat edin. Ve birbirinizle didişmeyin. Sonra içinize korku düşer ve kuvvetiniz elden gider. Sabırlı olun, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. Bu ayetten hareketle Allah, insanlar arası ilişkilerde sakin ve sabırlı olmaları gerektiğini dile getirir ve aksi halde bunun zararının yine insana döneceği mesajını verir.

Shermer (Danış, 2015: 51), erken dönem din terminolojisinde dedikodu olgusunun iftirayla eş değer olduğunu dile getirir. Kıskançlık duygusuna yenilen insanların üçüncü şahıslar hakkında kötü dedikodular yaparak onların itibarını zedelemeye çalışır. Gururlu insanların ise hakkında duydukları dedikodulardan haz aldıklarını dile getirir.

Erken modern dönemde İngiltere'de dedikodu büyük bir günahtı. On Emir'den birinin ihlal edilmesi anlamına gelirdi. Bu davranışlara getirilen katı dini yasaklama büyük olasılıkla hayli etkili olmuştu, çünkü eğitimli bir gözlemci bunları kolayca fark edebilirdi. Gerçekten de ikiyüzlülüğü saptamak için tavsiye edilen yöntemlerden biri, kişinin en sevdiği tartışma konularını gözlemlemekti: kişinin başkalarının kusurları hakkında konuşmak ve bunları dinlemek istemesi kıskançlık, gurur ve ikiyüzlülüğün göstergesiydi. Kendi kusurlarını düşünmek ve kendi başarılarını küçümsemekse tevazu ve gerçek dindarlık belirtisiydi. Erken modern dönem İngiltere'sinde gelen normatif deliller, en azından bazı dinlerin dedikodu alışkanlığını insan doğasından söküp atmakta

son derece kararlı – ve belki de oldukça etkili – olduğuna kuşku bırakmamaktadır (Danış, 2015: s. 51).

İnsanların dedikodu yaptıkları esnada üçüncü şahsı küçümsemesi veya aşağılaması, özellikle nefrete dayalı yapılan kötü dedikodular, İncil'de şu ibareyi akıllara getirmektedir: Kardeşine yüreğinde nefret beslemeyeceksin. Komşun günah işlerse onu uyaracaksın. Yoksa sen de günah işlemiş olursun (https://incil.info/YC2009/arama/Levililer+19:17). Bu ibareden hareketle toplum düzenini sağlamak din olgusunda insanların birbirini uyarmasıyla sağlanabilir bir durum olarak görülmektedir. Toplumda dedikodusu yapılan konuları çözüme kavuşturmak yerine bu konuları farklı şahıslarla paylaşmak, konunun çözüme kavuşmasının önlemektedir.

Dedikodunun dinde yasak olarak nitelendirilmesi ve sonuçlarının ağır olması dedikodu yapıldığı an yarattığı rahatlama arzusunun gerisinde kalmaktadır. Ancak dedikoduya maruz kaldıklarında ya da yaptıkları dedikodunun sonucunda gelişen durumlar esnasında din konusu gündeme gelmektedir. İnsanların toplumda dedikodu yaptıklarını inkâr ettikleri noktada din olgusunu bir araç olarak kullandıkları gözlemlenmiştir. Din insanı geçmişten beri sınırlayan bir konudur ve günlük yaşantıyı doğrudan etkilemektedir. Aleviliği benimseyen kaynak kişinin aktardıklarına göre dedikodu yaptığı bilinen insanların cem evlerine girmesi yasaktır (KK-9). Bu ortamda yapılan törenlerin başlangıcında ise insanlara gıybetten uzak durmaları gerektiği öğütlenmektedir (KK-9).

Dini inançları kuvvetli olan insanlar girdikleri ortamda az ve öz konuşarak kendilerini dedikodudan izole ettiklerini düşünmektedirler. Bu görüş, insanların dedikoduyu yanlış tanımlamalarından kaynaklıdır. Toplumda, bir şahsın hakkında onun iyi yönleri hakkında konuşulması da dedikodu sayılmaktadır. Toplumda arkasından iyi konuşulan insanların da konuşulan konunun iyi olması, dedikodusunun yapıldığı gerçeğini değiştirmediğinden bu konuşmaların onlara rahatsızlık hissini verdiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak dedikodu, dini unsurlarda ve metinlerde, yasak ve günah olarak nitelendirilmektedir. Ancak insanlar birbiriyle etkileşim oldukları sürece doğrudan ya da dolaylı olarak dedikodu eylemine dahil olmaktadır. Toplumsal yaşantıda iletişimsiz

kalmak imkansızdır. Toplumda dinleyici konumunda olunduğunda bile yapılan konuşmalara ortak olunmaktadır. Din ve inanç insanı düşünce ve davranışsal açıdan sınırlayan bir güç olsa da dedikodu yapılmasına engel olmadığı gözlemlenmiştir. Dedikodunun iyi ve kötü olması, konuşulanın dedikodu olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Dedikodunun her yönü insanları rahatsız edebilmektedir. Bu algı kişiden kişiye göre değişmektedir. Kimi insanlar arkasından konuşulmasından haz alırken kimi insanlar dedikodusunun yapılmasından oldukça rahatsızlık duymaktadır. Toplumda edilgen olma politikası izleyen insanların toplum içinde bulundukları sürece dedikoduya maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

1.8. Dedikodu ve Mizah

Ekonomiden sanata, eğlenceden siyaset alanlarına kadar hayatın farklı her bağlamında karşımıza çıkan mizah, insan ve toplum psikolojisin olumlu etkileyen ve yaratıcılıklarını artıran bir olgudur.

Osmanlıca- Türkçe Lûgat'te (Devellioğlu, 2010: s. 762) mizah, şaka, latife, eğlence şeklinde tanımlanır. Türkçe Sözlük'te ise karşılığı gülmecedir (TDK Türkçe Sözlük, 2018: s. 1692). Gülmece, toplumun kültüründe oluşan ve gerçek veya gerçek dışı bileşenlerle bir araya gelen zıtlıklarla örülü bir yapıdır. John Morreal, gülme ya da mizahın oluşumunu "memnuniyet verici bir psikolojik değişikliğe" bağlamaktadır (Oğuz ve diğerleri, 2014: s. 205).

Nebi Özdemir (Özdemir, 2010: s. 37), mizahın, etkili olmasının doğaçlamayla mümkün olduğunu savunur. Mizahın eleştirel bir ihtiyaçla temellendiği görüşündedir. Mizah, içeriğindeki zıtlıkla insanlarda farkındalık yaratmaktadır. Mizahta, var olanın eleştirisi var olmayan üzerinden yapılmaktadır. Bu yönüyle ironiktir. İnsanların yaşadıkları ve yaşanması gerekenler hakkında daha bilinçli düşünmesine neden olur.

Dedikodu, mizahı insanların düşüncelerinde farkındalık yaratmada bir araç olarak kullanmaktadır. Dedikodu, yapıldığı ortamda dikkati çekmek, etkileme ve konuşulana odaklandırma amacıyla bilginin kaynağı kişinin tiyatral bir performansla icra edilir. Bu icraat mizahi araçlarla mümkündür. Gülme eylemini gerçekleştirmek, dedikodunun

eğlendirme ve hoş vakit geçirme işlevini uyandıran şey şüphesiz mizahın dedikoduya dahil olmasıdır.

Mizah ve dedikoduyu ortak paydada gösterecek bir husus da yaratıcılıktır. Hem mizah hem de dedikodu insan yaratıcılığının bir ürünüdür. Yaratıcılık hem hareket ve tavır dilinde hem işitsel olarak kendini gösterebilir. Mizahta ve dedikodunun insanlar üzerinde etkili olmasını sağlayan, icracıların dili kullanış biçimleri ve söz oyunlarını kullanmalarındaki yaratıcılıktır.

Mizah icra edilmesi zor ve büyülü bir dünyadır. Her insan mizah yapma yeteneğine sahip değildir. Bu yetiyi kazanan insanlar ise bulundukları sosyal gruplarda iktidarlık gösterirler. Bunun benzeri bir durum dedikodunun amaçları arasında da yer almaktadır. Dedikoduyu icra eden kimseler elindeki bilgiyle iktidar olma düşüncesine sahiptir. Bu yüzden elindeki bilgiyi bir koz haline getirerek toplumda onaylanmak ve iktidar olmak amacını yerine getirmektedirler.

Mizahın dedikoduya olumlu etkileri ve içerik yönüyle benzerlik noktalarına değindik. Mizahın dedikoduda olumlu işlevlerinin yanında olumsuz işlevleri de söz konusudur. Gülin Öğüt Eker bu durumu evrensel bir bakış açısıyla yansıtır: Mizahın temel alanlarından olan etnik mizahın, farklı etnisitedekileri değersizleştirme ve kendi varlığını üstün gösterme algısı, Yeni Dünya'nın yerleşimcilerinin de bilinçsizce kullandıkları felsefe hâline gelir. Saussure'nin "Kavramların, olumlu içerikler yerine olumsuz algılanmalarıyla tanımlandığı" (Berger 1999: 65; Eker, 2017: s. 55) görüşünden hareketle, etnik grupların kendi kimliklerini belirlemede karşıtlıkların asli kriter olarak görülmesi, etnik mizahın üstünlük teorisine dayalı kendinden olmayanı küçümseme, aşağılayarak değersizleştirme felsefesiyle doğru ya da yanlış olmasına bakılmaksızın kabul görür. Britanya'daki vatandaşlarının aşağılamalarından korunmak isteyen Yeni Dünya Britanyalıları, acımasızlıktan haz alma duygusunu, mizahın olumsuz ceza yöntemi olarak kullanırlar. Negatif mizah aracılığıyla, karşısındaki kişi ya da grup üyelerini küçük görerek olumsuzlama ve eylemi gerçekleştiren kişinin eylemi bizzat yapan özne olmasının verdiği üstünlükle benlik duygusu yüceltilir. Böylece, eleştiriler, doğruluğu tartışılmadan adeta kült şeklinde kabul görülerek eleştirilen kişi ya da kişiler üzerinden statü kazanılır. Mizah ve fiziksel göstergesi olan gülme, yeni Dünya'nın ilk yabancı yerleşimcileri tarafından 'teşhir etme, kınama, dışlama, alay etme' yaptırımlarıyla

kendilerinden olmayan etnik gruplar üzerinde sosyal ceza olarak kullanılır (Eker, 2017: s. 55).

Mizahın doğaçlama gelişmesi, insan zekasıyla mümkün olur. İnsan bir durum ya da olay karşısında göze çarpmayan bir noktayı lehine çevirerek güldürü haline getirebilir. Örneğin günümüzde kara mizah diye bir kavram vardır. Özellikle genç kuşak ortamlarında karşılaşılan kara mizah, geçmişte sanat, müzik, resim, vb. unsurları birer malzeme haline getirmektedirler. Bu alanlardan elde edilen ürünlerin günümüzdeki işlevi veya işlevsizliği üzerinden yaratıcılıklarını da kullanarak mizahi birer öge haline getirirler.

Kara mizahın dedikoduya olan etkisine özellikle dijital platformlardaki komedi dizileri ve filmlerinde rastlanmaktadır. Günümüzde komedyenlerin ve stand- up yapan insanların rağbet ettikleri ve toplumu en çok güldüren konu, cinsel dedikodulardır. Kara mizah, cinsellik konusunu içeren dedikoduların, cinsel hastalıkların insanlarda yaşattığı korku, tedavi ve korunma alternatiflerini, toplumca müstehcen kabul edilen kavramları birer malzeme haline getirerek topluma sunarlar.

Sonuç olarak mizahın dedikoduya olumlu ve olumsuz işlevleri bulunmaktadır. Mizah ve dedikodunun amaç, işlev ve içerik yönüyle aralarında benzerlikler bulunmaktadır. Son zamanlarda kara mizah olarak ortaya çıkan kavram, içeriğinin bir kısmını cinsel dedikodulardan oluşturmaktadır. İnsanlar mizah aracılığıyla cinselliğin toplumdaki müstehcenlik algısını tersine çevirerek gülünç bir durum haline getirdiği tespit edilmiştir. Bu yolla insanların gülerken cinsellik hakkında doğru bilinen yanlışları da öğrendikleri tespit edilmiştir.

1.9. Dedikodu ve Cinsiyet

Cinsiyet, Orta Çağ'dan beri toplumda sıkça tartışmalara neden olan bir konudur. Toplumun cinsiyetler üzerinde oluşturduğu kalıp yargılar, insan bedenini ve zihnini istekleri dışında kimliklendirmektedir. Bu kimliklendirme literatürde de toplumsal cinsiyet, kimlikli bedenler, feminizm gibi başlıklar altında tartışılmaktadır.

Toplumun kadına ve erkeğe atfettiği roller birbirinden farklıdır. Bu roller gelenekleşmiş ve geçmişten günümüze kadar dönüştürülmesi güç durumlar haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerin oluşumunun başlıca sebebi kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki biyolojik farklılıklar ve güç dengesizliğidir.

Türk toplumu, ataerkil bir yapıya sahiptir. Bu durum toplumda kadın erkek eşitsizliğine neden olmaktadır. Türklerde ve birçok toplumda kadın, erkeği şehvete çağıran cinsel bir obje olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte geleneksel toplumlarda evinin kadını, ocağın közü, zayıf, naif bir varlık olarak nitelendirilmektedir. Erkek ise evin direği, gücün simgesi, dayanak olarak nitelendirilmesi cinsiyet eşitsizliğinin başlıca sebepleridir.

Toplumda kadına yüklenen roller, kadının sahip olduğu yeteneklerin öne çıkmasını engellemektedir. Kadını toplumda ikincil hale getiren şey şüphesiz bakirelik tabusudur. Namus kavramı, toplumda kadının en değerli varlığı olarak görülmektedir. Kadının bu varlığı evlenene kadar koruması kadında hem psikolojik hem de sosyal baskı yaratmaktadır. Kadın, toplumun kalıp yargılarını yıkacak bir olaya teşebbüs ettiği zaman ailesi ve dış çevresi tarafından kirlenmiş olarak niteleneceğini, her tabunun bir cezası olduğunu bilerek korku kültürünün etkisiyle toplumda pasif bir rol üstlenir.

Erkek, ataerkil yapının da verdiği güçle toplumda birinci plandadır ve kadınlara göre özgürdür. Erkeği, yasaların dışında toplumdaki davranışlarını sınırlayan güçte bir yapı yoktur. Gerçekleştirdiği hal ve davranışları sorgulama iradesi kendisine aittir. Bu durum nadiren değişmektedir. Bilinçli ve çevreye duyarlı ailelerde yetişen erkeğin sınırı ailesi tarafından çizilmektedir. Ancak toplumda erkeğe yüklenen roller kadınlara yüklenen roller kadar kısıtlayıcı ve psikolojik boyutu ağır roller değildir. Erkeğe yüklenen roller, toplumda maddidir. Erkek, geçiş evrelerini (sünnet, askerlik, evlilik…) tamamlamalı ve evlilik aşamasında evin geçimini sağlayacak maddi gücü edinmelidir. Bu durum kadının iş hayatına girmesiyle kadın erkek arasındaki maddi bir denge oluşturmaktadır.

Kadınlar toplumda çok konuşan, dırdır eden varlıklar olarak nitelendirilir. Erkekler dinleyen taraftır. Bu yüzden dedikodu yapmak toplumda kadınlara atfedilen bir özelliktir. Mesela Yiddish dilinde dedikoducu olarak kullanılan “yenta” kelimesi “söylenti çıkaran kadın” anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında orada olmayan

hakkında yapılan konuşma olarak adlandırılan dedikodunun sadece kadınlara ait bir eylem olduğu sadece kadınların orada olmayan kişi hakkında konuşabileceği şeklinde aşağılayıcı bir yargılama yapılmaktadır. Ancak bunu sadece kadınlara mal etmek erkeklerin orada olmayan biri hakkında konuşmayacağını ileri sürmek olacaktır ki bunun doğruluğundan bahsetmek yanlış bir tutum olacaktır. Bu şekilde bir ayrım yapmak doğru olmamaktadır (Tekgöz, 2013: s. 101).

Toplumdaki kadın algısı geçmişle günümüz arasında benzer nitelikler taşır. Bunun önemli bir örneği Dede Korkut Kitabı'nda yapılan kadın tiplerinden de anlaşılmaktadır:

> Ozan eydir (söyler): Kadın dört türlüdür. Birisi solduran soptur (soydur), birisi dolduran (vurduran) toptur, birisi evin (çadırın) dayağıdır (desteğidir), birisi nice söylersen bayağıdır (eskisi gibidir). Ozan eydir (söyler): Evin dayağı (desteği) odur ki: Yazıdan yabandan (dağdan) eve (çadıra) bir udlu (hürmetli) konuk gelse er adam evde (çadırda) olmasa o onu yedirir içirir, ağırlar, azizler (ulular), gönderir. O Aişe Fatma soyudur. Hanım! Onun bebekleri bitsin (büyüsün), ocağına bunculayın (bunun gibi) avrat gelsin! Geldik o ki solduran soptur: Sabadanca (Sabahleyin) yerinden örü durur (ayağa kalkar). Elini yüzünü yumadan dokuz bazlamaç ile bir güvlek (kova) yoğurt gözler, doyunca (doyuncaya kadar) tıka basa yer. Elini böğrüne vurur, eydir (söyler): Bu evi harap olası (ocağı batasıca) ere varalıdan beri daha karnım doymadı yüzüm gülmedi, ayağım başmak (ayakkabı) yüzüm yaşmak (baş örtüsü) görmedi, der. Ah n'olaydı, bu öleydi, birine dahi (daha) varaydım, umarımdan (düşündüğümden) yahşı (iyi) umar (düşünür) olaydı! der. Onun gibinin hanım, bebekleri bitmesin (büyümesin), ocağına bunculayın (bunun gibi) avrat gelmesin. Geldik o ki dolduran (vurduran) toptur: Depretince (Dürtükleyince) yerinden örü durdu (ayağa kalktı). Elini yüzünü yumadan obanın ucundan bu ucuna o ucuna çapıştırdı (koşuşturdu), kov (laf) kovaladı (lafladı), din (fiskos) dinledi (fiskosladı). Öğledence (Öğleye kadar) gezdi. Öğleden sonra evine (çadırına) geldi. Gördü ki, oğru (hırsız) köpek yige (ziyankâr) dana, evini (çadırını) birbirine katmış, tavuk kümesine, sığır damına (ahırına) dönmüş, komşularına çağırır ki: Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can Kız, Can Paşa, Ayna Melik, Kutlu Melik, ölmeğe, yitmeğe gitmemiştim. Yatacak yerim gene bu harap olasıydı. N' olaydı benim evime (çadırıma) bir lahza (parça) bakaydınız. Komşu hakkı Tanrı hakkı diye söyler. Bunun gibinin, hanım, bebekleri bitmesin (büyümesin), ocağına bunun gibi avrat gelmesin. Geldik o ki nice söylersen bayağıdır: Evine (Çadırına) yazıdan yabandan bir udlu (hürmetli) konuk gelse er adam evde (çadırda) olsa ona dese ki: Dur (Kalk), ekmek getir, yiyelim, bu da yesin, dese, pişmiş ekmeğin bakası olmaz, yemek gerektir, dese avrat: N' eyleyeyim, bu yıkılacak evde (çadırda) un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi, der. Ne gelirse benim sağrıma (kalçama) gelsin, diye söyler. Elini götüne vurur, yönünü, anarı (o yana) sağrısını (kalçasını) erine gönderir. Bin söylersen birisini duymaz, erin sözünü

kulağına koymaz. O Nuh peygamberin eşeği aslıdır (soyudur). Ondan dahi (da) sizi, hanım, Allah saklasın, ocağınıza bunculayın (bunun gibi) avrat gelmesin (Kaçalin, 2006: s. 5-6).

Dedikodu yapmak, kadınlara atfedilen bir özellik olarak görülse de yapılan araştırmalar, erkeklerin de en az kadınlar kadar dedikodu yaptıklarını sonucunu ortaya koymaktadır. Saha çalışması sırasında sorulan "Kimler dedikodu yapar?" sorusuna kaynak kişilerin verdikleri cevaplar şunlardır:

"Herkes dedikodu yapar, ağzı olan konuşur, benim erkek arkadaşlarım kız arkadaşlarımdan daha fazla. Ve benim gözlemlerime göre erkekler daha fazla yapıyor. Bunu erkek kardeşimde ve babamda da gözlemledim. Babam veteriner arkadaşlarıyla sohbet etmek için iş saatlerinin dışında kahvehanede, parkta yürüyüşte çoğu zaman telefonda dedikodu yapıyor. Arkadaşlarıyla iş arkadaşları hakkında ya da işle ilgili konuşuyor. Aile içinde akrabalarla ilgili konuşuyoruz. Herkes kendi akrabalarıyla ilgili dedikoduların ana kaynağı bizim evde." (KK-1), "Dedikoduyu en çok ev hanımları yapar çünkü boş vakitleri çoktur. Biz teneffüslerde yorgunluğumuzu unutmak için dedikodu yapıyoruz bazen öğle araları yemeğe dışarı çıkıp orda sohbet ediyoruz" (KK-2), "Emekliler yapar; sürekli ekonomi, ticaret ve siyaset hakkında konuşurlar. Amcalarım ve babam bunu sürekli yapıyor" (KK-3), "Aynı ortamı paylaşan karma gruplar yapar, ortam kalabalıktır ve malzeme boldur, dış görünüşleri, demode kıyafetleri, yeni alınan arabalar, kendisi ve ailesiyle sürekli övünenler, kendine bakmadan çevresini eleştirenler, mutsuz aile hayatlarını yansıtmamak için ortamda türlü senaryolar söyleyenler, parası ve mülküyle övünenler, iş ortamında üslerine türlü yalakalıklar yapanlar ve laf taşıyanlar başlıca dedikodu malzemeleridir. Tüm bunlar grup üyelerinin hiçbir çaba sarf etmeden izleyici rolü üstlendikleri anda ön plana çıkar ve ortamdan ayrılan grup üyeleri alaylı bir tavırla ortamdaki insanların yaptıklarını bazen ciddi bazen gülünç bir biçimde dedikodu malzemesi olarak kullanır" (KK-4). "Yaşamdan tat almayan herkes başkalarının hayatlarına salça olur, sonra bir gün kendileri hakkında yapılan dedikodular kulaklarına geldiğinde çılgına dönerler. Kendileri hakkında da çokça konuşulduğunu bilen herkes dedikodu yapar." (KK-5), "Boşta olan insanlar dedikodu yapar ama şu yüzden boşta olan insanlar, kafasını bir işle dolduran insan dedikodu yapmıyor, başkasının açığını aramıyor, başkasının açığını aramak için vakti olmuyor. Dedikodunun cinsiyeti olmuyor. Erkekler bir arada olduklarında yapıyor; kadınlar ise ev ortamlarında dedikodu yapıyor, bir şey değişmiyor." (KK-6), "Erkekler daha çok dedikodu yapar çünkü benim yakın arkadaşlarım hep erkek oldu onlar bizden daha çok yapıyor." (KK-8), "Kadınlar daha çok dedikodu yapar gibi bir algı var ama erkekler daha çok dedikodu yapıyor. Erkeklerin dedikodusu daha kötü oluyor." (KK-9), "Kadınlar daha çok dedikodu yapar. Dedikodu kadınları mutlu ettiği için kadınlar daha çok yapar ama erkekler de dedikodu yapıyor ancak kadınlar kadar değil." (KK -11), "Kadınlar daha çok dedikodu yapar, yaş aralığı fark etmez ama yaşı ilerleyen insanlar daha çok dedikodu yapıyorlar. Erkekler de dedikodu yapar ama kadınların anlatışı bir başkadır. Bizim evde de en çok annem yapar." (KK-12), "Herkes dedikodu yapar ama toplumda kadınlara yakıştırılan bir şeydir. Dedikodu süre yönüyle cinsiyetlere

ayrılır. Erkekler ortalama 15 dakika dedikodu yapar ama kadınlar bir konu hakkında günlerce konuşabilir." (KK-13), "İnsanlar içlerindeki dökecek bir yer buldukları an dedikodu yapar. Herkes dedikodu yapar. Ben size dedikodu yaptığımı söylerim ama iş arkadaşlarımın içinde dedikodu yapıyorum ben diyemem (KK-42).

Prof. Dr. Aşkın, toplumda kimlerin dedikodu yaptığına dair şu açıklamaları yapar:

> "Travmatik kültürümüz olduğu için dedikodular, içimizdeki olumsuz unsurların yumuşaması ve boşaltılması amaçlı olabilir. Bu tür kişilerin, birikimlerinin, anlatacakları anlamlı ögelerin, güncel hayat ya da becerilerine dair aktaracakları konuların sınırlı olduğunu biliyoruz. Bu insanlar genelde kültürel yönden daha zayıf ve konulara olumsuz yönünden yaklaşan insanlar da oluyorlar. Dedikodu ile bir ölçüde hınç ve nefret kusuluyor. Dedikodular dar bölgelerde, birbirlerini gözetleyen kenar mahallerde daha fazla oluyor. Pozitif, olumlu, üretken, canlı, neşeli insanların dedikoduya daha az başvurduğunu görüyoruz. 'İşimize bakalım' mantığındaki insanlar, olgun ve genellikle daha az dedikodu yaparlar. Çünkü daha önemli işleri ve meşguliyetleri vardır. Haliyle ev hanımları daha çok boş vakte sahip iseler daha çok dedikoduya yönelebilirler.", "Çocuklar veya gençlerin dedikoduya maruz kalması, Nükleer atığa maruz kalması gibidir: Çünkü çocukların kafasındaki güzel dünya, güzel çevre, güzel insanlarla ilgili düşünceler bir anda yok oluyor. Olumlu, idealist bakışlarını kaybedebiliyorlar. Herkesin kötü olduğunu düşünmeye başlarlar. Dedikodu, en çok da çocukları zehirler. Bu durum, çocuklarını kişiliğine ciddi zararlar da verebilir."

(https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/prof-dr-askin-en-cok dedikoduyu-onlar-yapiyor/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber)

Sonuç olarak dedikodunun, tek bir cinsiyete ait bir özellik olarak nitelendirilemeyeceği tespit edilmiştir. Dedikodu insani bir eylemdir. Her yaş aralığından ve her cinsiyetin dedikodu yaptığı gözlemlenmiştir. Kadınların linguistik zekâsı erkeğinkine göre daha gelişmiştir. Bu yüzden kadın kendini ifade ederken erkeklere göre daha fazla sözcük kullanmaktadır. Bu durum da toplumda dedikodu özelliğinin kadınlara atfedilmesine neden olmaktadır. Erkeklerin, toplumda genellikle dinleyici konumunda olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan saha araştırmasında, erkeklerin en az kadınlar kadar dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir. Ancak erkeklerin dedikodu yapacakları mekân seçimine kadınlara göre daha titiz yaklaşmaktadır. Bu da erkeklerin toplumda dedikodu yapan cinsiyet profilini gizlemektedir. Erkeklerle yapılan görüşmelerde, onlara dedikodu hakkında yöneltilen sorulara çekingen yaklaştıkları ve yaptıkları dedikoduların açığa

çıktığı takdirde çoğu arkadaşlığın sona ereceği düşüncesiyle sorulara temkinli cevaplar verdikleri gözlemlenmiştir.

1.10. Dedikodu ve Mekân

Mekân, insanlık tarihinden önce ortaya çıkmış; belirli bir yaşam alanı ya da coğrafyayı belirlemiş; insan ve toplumla birlikte anlamlar kazanıp, varlığını değişim ve dönüşümlerle devam ettiren bir kavram olagelmiştir. Mekânın somut ve soyut şekillerde karşımıza çıkışı, insanın hayal gücü ve dünya görüşünü anlamayı mümkün kılmış; bulunduğumuz yeri -coğrafyayı ya da gezegeni- bilmek ve tanımak adına, mekânla ilgili ortaya atılan görüşler ise insanlığa farklı bakış açıları sunmuştur. Mekânın çok boyutlu oluşu ve farklı bilim dalları tarafından incelenmesi, mekânın konum belirleyen bir kavramdan çok daha fazlası olduğunu ve dinamikliği itibariyle güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyeceği gerçeğini bizlere yeniden göstermiştir (Sezer, 2020: s. 1041).

Psikologlar çevre koşullarının, özellikle kalabalığın, kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını nasıl etkilediğini araştırmaya başlamıştır. Bu araştırmaların düzenli biçimde yapıldığı alana çevre psikolojisi adı verilir. Çevre psikolojisi şehirlerin kuruluşunda, binaların mimari yapılarının planlanmasında, iş yerleri ve parkların düzenlenmesinde büyük katkıları olan bir alandır. Kalabalığın etkisini inceleyen çevre psikolojisiyle ilgilenen psikologlar, dört faktörün kişinin davranışını etkilediğini gözlemiştir. Bu faktörler şöyledir: Bireyin kişisel mekânının içine girilip girilmemesi, bireyin içinde bulunduğu rahatsızlığın nedenini kalabalığa atfedip atfetmemesi, kalabalığa rağmen bireyin gereksinimlerini gidermek için kendi davranışı üzerinde denetim gücünün olup olmaması ve kalabalığı oluşturan kişilerin birbirlerine yabancı veya birbirleriyle iş birliği yapmış kişiler olup olmadıkları. (Cüceloğlu, 2019: s. 551)

Dedikodu her mekânın bir parçasıdır. Toplumda kamusal alanlarda dedikodu yapmak çevrede kötü bir izlenim bırakmaktadır ve güvensizdir. Bu yüzden insanlar dedikodu yapmak için sığ ve güvenli mekânları tercih etmektedirler.

Dedikodu değer yargılarını, toplumun işleyişini, toplum düzeninde görülen aksaklıkları, örf ve adetlerin hayata geçirilişini, kişisel yaşantıları ele alır. Türk

toplumunun geleneklerine göre her konunun ulu orta alanlarda konuşulması uygun değildir. Özel alanlarda düşüncemizi özgürce dile getirirken kamusal alanda dedikodu, fısıltı şeklinde yapılmaktadır. Bu insanı tatmin eden bir durum değildir. Kamusal alanlar, dedikodu malzemesi dedikodu malzemesi elde etmek ve gözlem yapmak için tercih etmektedir. Kamusal alanda dedikodu doğaçlama gerçekleşir. İnsanların birbirini kıskanması, çekişmeler ve zıtlıklar yaşaması veya insanlar için iyi bir durumlar kamusal alanda gerçekleşmektedir. Yaşamın akışı göz önünde bulundurulduğunda her mekânın dedikodu teması farklıdır. İş ortamlarında yapılan dedikodular genellikle iş yerine özgüdür ve o alandaki kişi ve olayları kapsar. Kişisel alanlara bakıldığında hem işyeri dedikoduları hem de özel hayata ilişkin konularda dedikodu yapılmaktadır. İş yeri ve özel alanlar dışında halkın ortak kullanım alanlarında da dedikodular yapılmaktadır. Örneğin; parklarda, bahçelerde ve sokaklarda genellikle çocuklar ve ebeveynleri, yaşlı veya emekli insanları ya da yürüyüş yapmak, hava almak gibi çeşitli nedenlerle aynı mekânı paylaşan insanlar gözlemlenmektedir. Burada dile getirilen dedikodular mekânı kullanan insanların yaşı, cinsiyeti ve statüsüne göre değişmektedir. Örneğin; çocuklu ebeveynlerin bir arada bulundukları park, sokak gibi alanlarda akran çocukların gelişimleri, başarıları, başarısızlıkları konuşulmaktadır. Bununla birlikte ebeveynler etkileşim ve kurdukları bağa güvenerek özel hayatları ve günlük rutinleri hakkında konuşmaktadırlar. Ebeveynler çocuklar aracılığıyla bu mekânlarda yeni arkadaşlıklar edinmekte ve zamanla gruplaşmaktadırlar. Bu gruplaşmaların zamanla sıklaştığı ve konuşulan konularında değiştiği gözlemlenmiştir.

Yaşlı veya emekli kitlelerin bir araya geldikleri çardak ortamlarında, sokaklarda ve parklarda ise hayatın her türlü sorununa değinilmektedir. İnsanların bu ortamlarda genellikle hayata dair tecrübeleri ve içlerinde ukde kalan konuları paylaştıkları gözlemlenmiştir. Yaşlı kitlelerin yaptıkları dedikodular, hayat tecrübeleri fazla olduğundan gündemle ilgili yaptıkları yorumlar geçmişle günümüz arasında yaptıkları kıyaslamalar oldukça dikkat çekicidir. Bu ortamlarda gündem, siyaset, ekonomi ya da emeklilik hakkında dedikodular yapılır. Bunun yanında yaşlı kitlelerin evde konuşmakta korku ve tedirginlik yaşadıkları konular hakkında akranlarıyla bilgi alışverişi yaptıkları gözlemlenmiştir. Genellikle yozlaşan neslin davranışları, dış görünüşleri hal ve tavırları, konuşmaları, ayıpları, kadın ve erkek ilişkilerinin bayağılaşması, müzik anlayışının

değişmesi, kentleşme, siyaset, politika, seçimlerde kime oy verileceği gibi konularda bilgi alışverişinde bulundukları gözlemlenmiştir.

Hava almak, yürüyüş yapmak, paten kaymak, bisiklet sürmek, voleybol, basketbol oynamak vb. sebeplerle park ortamlarını tercih eden genç kitleler ise hangi amaçla bu ortamı tercih ediyorlarsa birbiriyle iletişimlerinin başlangıcında amaçları üzerine konuşmaktadırlar. Spor gündemi hakkında fikirlerini belirtirler, tuttukları takımın başarılarından bahsedilmekte, takımları birbiriyle kıyaslamakta, hangi oyuncu daha iyidir gibi konular tercih edilmektedir. Bunun yanında sağlıklı yaşam, beslenme, diyet programları, spor esnasında tercih edilen kıyafetler ve ayakkabılar ve konforları üzerine konuşmaktadırlar. Bu ortamları yalnızca dinlenmek için tercih eden kitleler ise (özellikle yaşlı kadınlar), yanlarındaki genç, yaşlı, tanıdık, tanımadık, müsait, meşgul fark etmeksizin ruhsal durumlarına göre ya günlük hayatın zorluklarından, geçmişe özlemlerinden, günlük hayatın pahalılığından ya da kendi ailesindeki sorunlardan söz ederler. Mekân, dedikodu konusunu belirleyen en önemli faktördür.

Dedikoduya ev sahipliği yapan önemli mekânlardan biri de şüphesiz ev ortamıdır. Ev, insanların mahremiyetini simgeleyen bir mekândır. İnsanın rahat ve kontrol edebilir olduğu yerdir. Bunun sebebi evin şahsa ait olması ve evdeki her unsurun kişinin kontrolünde olmasıdır. Bir eve yerleşeceğimiz esnada evin baktığı yönden dizaynına kadar her şey kişinin konforunu yansıtacak şekilde belirlenmektedir. İç perdeler, çelik kapılar, kişiye ait odaların yerine kadar her şey insanı güvende ve konforlu kılmak için dikkat edilen unsurlardır.

Ev ortamında dedikodunun salon, yatak odası, mutfak ve balkon ortamlarında gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Eve gelen misafirler salonda ağırlanmakta, komşular mutfak ve balkon ortamlarında, aile üyelerinin kendi aralarında hem bu ortamlarda hem de uyumadan önce yatak odalarında gündemi değerlendirdikleri ve dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir.

Dedikoduda ev ortamlarının tercih edilmesi insanlara göre diğer mekânlardan daha güvenli hale gelmektedir. Çünkü ev ortamında yabancı veya herhangi bir üçüncü şahıs ev sahibi izin vermediği sürece bulunmamaktadır. Ev ortamlarında yapılan dedikoduların uzun süre gizli kaldığı ve açığa çıkma olasılığının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ev mekânında yapılan dedikodular genellikle kişinin özel alanını

kapsayan günlük pratikler üzerinedir. Gelen misafirlerin yakınlığına göre dedikodunun konusu genişler. Gelen misafir akrabalar ise birbirlerinin rutinleri ve özel hayatları hakkında konuşulur, diğer akrabalar hakkında konunun derinliğine göre düşünceler dile getirilir. Mal, mülk, miras, alım-satım, yatırım, gündem, spor, meslek, hayat sorunları, kadın- erkek ilişkileri, diğer akrabaların hayatlarında gelişen olaylar, sünnet, nişan, düğün gibi durumların kritiği yapılır. Bu ortamda dedikodusu yapılan kişi ve olaylar iki tarafın da tanıdığı ya da tanık olduğu kişiler ve durumlardır.

Toplumda dedikoduya davetiye çıkaran gelenek ve ritüel ortamları da mevcuttur. Düğün salonlarında, bayramlarda, cenaze törenlerinde, asker uğurlamada, sünnet düğünlerinde, kına gecelerinde, Batı'nın etkisiyle artık ülkemizde de görülen baby shower partilerinde, altın günlerinde, apartman toplantılarında, imecelerde, dedikodular gerçekleşmektedir. Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde kaynak kişinin özel hayatında dedikoduya en çok meyil eden insanların düğün, sünnet, cenaze gibi ortamları özellikle tercih eden bir akrabasından yola çıkarak şu sözleri dile getirmiştir:

"Bir akrabam düğünlerde dağıtılan kuruyemişleri çok işlevsel kullanır. Geline takılan takılar için bir kâse, erkeğe takılan takılar için bir kâse ayırır. Geline takılan takının ağırlığına göre kâseye bir yemiş atar. Aynı şeyi erkeğe takılanlar için de yapar. Takı töreni bitince kendince hesaplamalar yapar. Düğün sonrası insanlar hakkında bak bu haline vaktine bakmadan taka taka çeyrek taktı ya da gram taktı gibi dedikodular yapıyor. Ben düğünlere katılmasam bile sırf merakımdan düğün sonrası o akrabamı mutlaka ziyaret ediyorum. Kim ne giymiş kim geline ne takmış. Gelin az mı ağlamış yoksa güle oynaya mı gitmiş her şeyi en küçük detaylarına kadar öğrenme şansım oluyor." (KK-23)

Teknolojinin etkisiyle günümüzde dedikoduya bir mekân daha doğmuştur. Bu mekân sosyal medya ortamlarıdır. Sosyal medyada insanlar özel hayatları ve genel yaşantılarını yansıtan postlar ve hikayeler paylaşmaktadır. Gizlilik ve güvenlilik ihtimali düşük olan bu ortamlarda insanların hayatlarıyla ilgili tüyolar vermelerinin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlere örnek olarak gösteriş ve nispet yapmak, insanlar için unutulması zor anları ölümsüzleştirmek, insanların sosyal yaşantılarında aktif olduklarını ispatlamak, toplumda kabul görmek, toplumun güzellik ve iyilik anlayışına katkıda bulunmaktan söz edilebilir.

Sosyal medyada paylaşılan objeler, art niyetli insanlar için bir koz ve dedikodu niteliği kazanabilir. Sosyal medyanın dedikoduya yararı şüphesiz somut bir kanıt oluşturuyor olması ve zamandan tasarruf edilmesidir. Bu ortamlardaki dedikodular, paylaşılanı yanıtlamak veya yorumlamak, paylaşımı screenshot alıp insanların içinde bulundukları grup üyeleriyle paylaşması ve özellikle mesaj kutularında gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak dedikodu, insanların bulunduğu her alanda üretilebilmektedir. Dedikodunun gizli kalması amacıyla insanlar sığ ve güvenli mekânları tercih etmektedir. Ancak aniden gelişen dedikodularda mekân ikinci planda kalır. İnsanlar ani durumlarda ve mekânın güvenli olmadığı anlarda sessizlik kültürünün de etkisiyle sessiz ve sözsüz dedikodu malzemesini toplamakta ve bu malzemeyi başka güvenli ve rahat ortamda aktarmaya devam etmektedir.

1.11. Dedikodu ve Kültür

Bu bölüme gelene kadarki süreçte yapılan araştırmalarda ve tespitlerde dolaylı yoldan dedikodunun kültürle bağlantılı olduğundan söz ettik. Kültür, üretimi ve devamlılığı insanlar tarafından sağlanan bir olgudur.

Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin; bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü; muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi; bireyin kazandığı bilgi, tarım. (TDK Türkçe Sözlük, 2018: s. 1558).

Haviland' a göre kültür, insan davranışları hakkında bilgi veren dünyaya dönük bir algıdır. Kültürün temeli soylu atalardır ve taşıyıcıları da toplum üyeleridir. Yani kültür hem biyolojik hem de sosyal bir mirastır. (Haviland ve diğerleri, 2008: s. 101).

Mehmet Kaplan'a göre kültür demek, bakım demektir: Cultura agri: Tarla bakımı (yahut toprağı işleme). Cultura animae: Ruh bakımı. Burada geniş manasıyla aynı zamanda yapma, farklılaşma olduğu kadar bütünlenme, biçim verme, iyice işleme, iyice

şekillenme, damgasını basma, üslup verme, yüksek bir üslup verme, mükemmelleştirme, geliştirme, derinleştirme demektir (Kaplan, 2019: s. 85).

Kültür olgusu, ucu bucağı olmayan her alanda her konuya ilişkin bilgiler içermektedir. Kültürü oluşturan ve sürdüren insan toplulukları, bu alanda paylaştıkları ortak kalıplarla diğer toplumlardan ayrışırlar. Kültür, milli bir nitelik taşımaktadır. Bu insanları hem günümüzde hem de geçmişte sınıflandıran bir noktadır.

Her kültürde insana atfedilen tutum ve davranışlar birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar çağın etkisiyle sürekli bir dönüşüm halindedir. Ancak bu dönüşüm tamamen yepyeni bir şey yaratmak anlamında değildir. Kültürün özden tamamen kopması zor bir ihtimaldir. Çünkü her toplumun kültürünü barındıran bir belleği vardır. Bu belleğin yok olması yahut unutulması durumunda ancak kültürün yozlaştığı ya da tamamen değiştiği söylenebilir. Kültür ancak dönüştürülebilir; özünden kopması oldukça zordur.

Toplumsal bellek, geçmişle günümüz arasında bağ kuran yorumlarla temellenmektedir. Yorum, kültüre ışık tutar. Kuşaklar arasında oluşabilecek nedenselliğe dayalı sorunlara açıklık getirmektedir. Halbswachs' a göre evrensel bir bellek yoktur, sadece ortak ve gruba özgü, yani "somut kimlikli" bellek vardır: "Her ortak bellek zaman ve mekânla sınırlı bir gruba aittir. Olayların tümü ancak, onları hatırlayan grubun belleğinden ayrılarak, gerçekleştirdikleri sosyal çevrenin düşünce yaşamındaki bağlarından çözülerek, kronolojik ve mekânsal bir şemanın ötesinde hiçbir şey kalmadığı zaman ortak bir tabloda toplanabilirler" (Assmann, 2018: s. 52).

Nehir Durna' ya göre toplumda paylaşılan ortak deneyimler, toplumsal belleği yaratmaktadır. Bu bellek toplumun özgün ve folklorik bir değeridir. Ayrıca somut olmayan kültürel mirasların aktarımı için de önem arz etmektedir (Durna, 2020: s. 41).

Bellek oluşumu için kültürün yazılı ve sözlü olarak iki koldan ilerlemesi kuşaklar arası aktarımda önemli bir yer tutmaktadır. Bugün literatürde yazılı olarak yer almayan birçok kültürel olanağımız bulunmaktadır. Bu unsurların bazıları kaybolmaya yüz tutmuş bazıları ise sözlü aktarımlarla varlığını sürdürmektedir. Sosyal bilimlerde yapılan birçok alan çalışması, sözlü kültür ürünlerini yazılı kültüre kazandırmak amacıyla yapılmaktadır. Bu araştırmanın amaçları arasında da geleneğimizde sözlü olarak varlığını sürdüren dedikodunun yazılı kültürde de var olmasını sağlamak ve devamlılığını sağlamak vardır.

Dedikodu, içinde dil, din, aile, akraba, cinsiyet, siyaset, politika, meslek, kültür ve psikoloji gibi toplumun temel yapıtaşlarını oluşturan olguları barındırmaktadır. Bu olguların ve özellikle kültür kavramının dinamiğini koruması, toplumda dedikodunun icrasıyla mümkündür.

Hatırlama kavramı sözlü kültürde diğer kültür ürünlerine göre baskındır. Hatırlama, zamanla ve mekânla bağ kuran bir yapıdır. Toplumda yer alan bazı kitleler, bilgiyi resmi yollardan edinmek yerine dedikoduları tercih etmektedir. Okuyup araştırmadan hayatını dedikoduya göre yönlendirir.

Sonuç olarak dedikodu, kültürün oluşumunda, gelişiminde ve aktarımında bir araçtır. Toplumu oluşturan insanlar, korku kültürünün etkisiyle dedikoduya maruz kalmamak için kültürün gereklerini yerine getirmekte ve devamlılığını korumaktadır. Kültüre dayalı dedikodular ise insan yaşamına olumlu yönde yön verir. İnsanlarda farkındalık yaratır. Kültür, sözlü ve yazılı olarak iki koldan dinamiğini korumaktadır. Dedikodu kültürün, sözlü ürünüdür.

1.12. Dedikodu Edebiyatta Yazılı Bir Tür Olabilir mi?

Dedikodu olgusu, toplum içerisindeki sosyal ilişkilerde insanların doğrudan ya da dolaylı olarak dahil oldukları bir yapıdır. Bu olgu toplumun belli bir kesiminde inanç ve ahlaki değerler hususlarında sosyal olan paylaşımları sınırlamaktadır. Ancak insan, zihninde gelişen merak dürtüsü, psikolojik bakımdan bir ihtiyaç olarak bilgiyi paylaşma isteğiyle dedikodu yapmaktadır. Merak etmeyen, sorgulamayan, yaşadığı olayları başka olay ve kişilerle ilişkilendirmeyen insan sayısı toplumda oldukça azdır. Bu ihtiyaç ve merak beraberinde benlik oluşumu ve gelişimini, toplumsal cinsiyet algısını ve yaşamsal çelişkileri doğru bir düzleme dedikodu aracılığıyla açığa çıkarmaktadır.

Toplum yapısında dedikodunun bariz bir biçimde görülen varlığı, edebiyat dünyasında da dedikodunun yazılı bir tür olup olmayacağı sorusunu akıllara getirmektedir. Tür kavramına ilişkin olarak edebiyat alanında birçok tanım ve eleştiri mevcuttur. Türü yazılı bir metinle bağdaştıran, çeşitli kuramlara göre sınıflandıran ve eleştiren araştırmalar ve araştırmacılar oldukça fazladır.

Türk halk bilimi alanında yapılan araştırmalarda bir sorun olarak sıkça karşılaşılan tür problemine ilişkin görüşler, bu araştırma için de önem arz etmektedir. Türk halk bilimi alanındaki tür tasniflerinde Avrupalı-Amerikalı araştırmacıların kendi ürünleri üzerine yaptıkları araştırmalara dayalı analiz ve tespitlerden yola çıkılarak Türk halk bilimindeki tür problemine çözüm aranmaktadır. Ayrıca Türk halk bilimi araştırmacıların kuramsal açıdan yeni teoriler ürettikleri tespit edilmiştir.

Öcal Oğuz'un "tür" ve "şekil" konusuna ilişkin görüşleri şu şekildedir: "Tür" kavramı ile ilgili olarak ortaya atılan fikirlerin birleştiği nokta, "türün" belirlenmesinde "konu"nun önemli ve gerekli olduğudur (Oğuz ve diğerleri, 2014: 240). Konunun farklı icra ortamlarındaki benzerlikleri, sözlü gelenekle olan bağlılıkları türün şekillenmesinde önemli bir etkendir.

Edebiyat alanında tür bakımından yapılan araştırmalardan ve Türk halk biliminde yer alan sözlü ve yazılı kültür ürünleriyle ilgili çalışmalardan yola çıkan Mehmet Emin Bars, her kültürün, halkını farklı şekillendirdiğini savunur. Farklı kültürlere ait insanların hayat görüşü farklıdır. Bu, kültürlerine kazandırdıkları ürünlere da yansımaktadır. Bu farklılıklar türlerin tanımını değiştirmektedir. Bu da her milletin kendi tür tanımlamasını oluşturacaktır (Bars, 2017: s. 44).

Tür, her millette gelenekleşen bir yapıdır. Ezgi Aranyosi Ulusoy, anlatının türsel niteliklerini anlatının anlatım formuyla, olaya, mekâna, kahramana göre şekilleneceğini savunur (Aranyosi, 2011: s. 17).

Dedikodunun geçmişten günümüze kadar dinamik bir şekilde gelmesinin sebebi onun sözlü gelenek içerisinde yer almasıdır. Söz, tarihi açıdan ve günümüz açısından bakıldığında yazıdan ve diğer tüm göstergelerden üstündür. Çünkü sözün bağlamsal değeri vardır ve bununla paralel daha kolay hatırlanma etkisi yaratmaktadır. Nitekim dedikodu bunun apaçık ispatıdır. Ancak günümüzde abes görülen dedikodu olgusu tür olarak yazılı kültürde yer almamaktadır. Derrida'ya göre metinsiz tür olmaz. Ancak yazılı kültür ürünleri içerik bakımından incelendiğinde anlatmaya bağlı gelişen ürünlerde dedikodu unsurlarına sıkça rastlanmaktadır. Buna alt başlıklarda ayrıntılı bir şekilde değinilecektir. Türler arasındaki çaprazlanma ve yer değiştirme de türün tasnifini etkileyen hususlardır. Dedikodunun yazılı kültür ürünlerinde bazen net bazen edilgen bir biçimde yer aldığını tespit edilmiştir. Buradan yola çıkarak bir türe atıfta bulunup

dedikodu burada bir türdür diyemesek de türün bir kısmında dedikodunun yer aldığını söyleyebiliriz.

Todorov'a göre türler, metin sınıflarıdır. Ama bu tanım, bu alanda etkin terimlerin çoğulluğunun gerisinde yatan totoloji niteliğini gizlemez. Türler sınıflardır, edebi olan metne ilişkin olandır. İsimleri çoğaltmak yerine bu kavramların içeriğini sorgulamak gerekirdi (Todorov, 2015: s. 29). Todorov' un da nitelendirdiği gibi türün içeriğinin araştırılması, dedikodunun içeriğinde toplumsal ve kültürel unsurları barındırması tür olarak kabul edilmesinde etkili olacaktır.

Dedikoduya yazılı kültürde de rastlanmaktadır. Yazın dünyasında yer alan çoğu içeriğinde okurun ilgisini toplamak ve okurda merak unsuru yaratmak için dedikodudan yararlanmaktadır. Anlatmaya bağlı türlerde kişi, olay, mekân ve anlatının gücü insan zihninde daima yer etmektedir. Anlatının ortaya çıkması, özellikle türün düğüm aşamasında dedikodunun gerekli bir unsur olduğu tespit edilmiştir.

Mary McCarthy, " The Fact in Fiction"da (Kurgudaki Gerçeklik) makalesinde, romanlarda dedikodu havası olduğunu savunur. Savaş ve Barış'ın ilk paragrafında bir kadın Napolyon'dan tam da dedikodu yapar gibi söz eder. Bu konuşma, "Otur ve anlat," diye sona erer, böylece okuyucular olarak dedikodunun devam edeceğini anlarız. Tolstoy, Flaubert, Proust ve tüm diğer büyük romancıların, bizimle birbirine bir skandaldan söz eden komşular edasıyla konuştuğunu söyler McCarthy. "Şimdi neler olacağına inanamayacaksınız," derler aslında bize. "Durun da anlatayım." McCarthy, üzerine "skandal kokusu" sinmemiş bir kitabın muhtemelen roman sayılamayacağını öne sürer. Saul Bellaw'un geçtiğimiz elli yılda Amerika'da yayınlanmış en önemli kitaplardan biri sayılan romanı Herzog bu konuda oldukça iddialıdır. Herzog bir skandalın ürünüdür ve gittiği her yere skandal taşır. Onun romanlığından bir şey kaybettirmez bu, hatta McCarthy'nin dediklerini kabul edersek kitabın değerini artırır. Ancak ne olursa olsun, bu durum edebiyata dedikodu arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne serer. Amerikalı edebiyat eleştirmeni Alfred Kazin' in yayımlanan günlüklerindeki hikâyeyi ele alalım. Kazin edebiyatın toplumda çok önemli bir rol üstlendiğini düşünüyor, ama dedikodu ya da herkes kadar ilgi duyuyordu. A Lifetime Buming in Every Moment [Her Anı Yanan Bir Ömür] gibi klasik ve ihtişamlı bir başlıkla yayımlanan günlük, tek bir sıradan olayın tarihini ana hatlarıyla çizer. Tek bir hadisenin nasıl toplumsal olarak dolaşıma girdiğini

ve edebiyatın kast sisteminde, dedikodunun taşralığından dünya edebiyatının aristokrasisine nasıl çabucak tırmandığını anlatır. 1964'te bir gün, Kazin günlüğüne yıllar önceden tanıdığı bir kadın hakkında birkaç kelime yazar. Kadın çekicidir, biraz da gösterişçi ve kendini beğenmiş. Kazin bunu sinir bozucu ve yüz kızartıcı bulur. "Kendisiyle o kadar meşguldü ki biri tarihsel bir vakadan bahsetse parmağını ısırıp nazikçe, 'Bakalım ben o zaman kaç yaşındaydım?' derdi," diye yazar Kazin. Kadın ilgiyi kendi üzerine çekiyordu, ama aslında belki de tarihle bağlantı kurmaya çalışıyordu. Biz de bazen ABD başkanı Kennedy öldürüldüğünde ya da Ay'a ilk ayak basıldığında nerede olduğumuzu hatırlarız; işte onun bu alışkanlığı muhtemelen bizim hissettiklerimizle benzer. Kadın alışılmadık bir biçimde de olsa tarihle bir bağlantı kurmaya çalışıyordu. Ama tarihsel olaylardan bu şekilde bahsederken, aynı zamanda tarihte, özellikle de edebi tarihte bir rol oynuyordu. Kazin de bunu sonradan öğrenecekti. Günlüğündeki kadın Alexandra Tschacbasov'du; Sasha, Sandra ya da Sondra adlarıyla da biliniyordu. 1950'lerde Kazin onunla tanıştığında Saul Bellow'un ikinci karısıydı. Aynı zamanda Winnipegli yazar ve öğretmen Jack Ludwig'in de gizli aşığıydı. Onyıllar boyunca aşıkların, onların eşlerinin, çocuklarının ve torunlarının, arkadaşları ve tanıdıklarının da hayatlarını etkiledi. Sasha dışında olaydaki en önemli üç dört aktörü tanıdığımdan, bana bile uzaktan etkisi oldu (Fulford, 2015: s.15).

Dedikodu, seküler bir anlatıdır. İnsan hayal gücüyle paralel olarak bir gerçekten yola çıkarak onu zihninde harmonize edip tahkiye yoluyla konuşmaya döker. Bu hikâyelere kimi zaman atasözleri, deyimler kimi zaman fıkralar ve şakalarla gülme unsuru da katılarak güldürürken düşündüren bir hava yaratmaktadır.

Her tür, oluşumu sırasında başka türlerden faydalanır. J. Todorov türün bir nevi türler arası etkiden oluştuğunu gösterir: “Türler kendilerinden önceki türlerden yararlanarak “ters çevirme” (inversion), “yerine geçme” (displacement) ve “birleştirme” (combination) metotları ile başka yeni türleri oluşturur. Yeni bir tür kendinden önceki diğer türler içinde oluşur. Önceki türler yeniden şekillenir ve yeni türü oluşturur”. Yani, tür değişebilir ve değişerek farklı kıyafete, farklı kuruluşa sahip olabilir. Opacki, bu yeni şekli “hybridisation” (çaprazlaşma) olarak belirler. İlginç olan şu ki yeni tür ait olduğu ananenin, kültürün özelliğini taşımaktadır. Bu anlamda dedikoduların her toplumun karakteristik özelliğini taşıdığının altını çizebiliriz. Örneğin, bir toplum için iki bekar

kişinin görüşmesi, el ele dolaşmaları dedikodu için sebep değilse de başka bir toplumda bu durum çok tuhaf karşılanabilir (Isahanlı ve Gazanfargızı, 2020: s. 128-129).

Dedikodu günümüze kadar gelmiş ancak bir tür olarak literatürde yer almamaktadır. Çünkü toplumda dedikodu kınanan ve negatif bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Ne kadar reddetsek de dedikodu geçmişten günümüze kadar gelen nadir bir türdür ve dinamiğini korumaktadır. Çünkü hem resmi hem de gayri resmi ortamlarda dedikodu, insanı kapsayan her alanda düzeni sağlayan bir araçtır.

Somut sosyal ortamlarda yapılan dedikodular, yapıldığı bağlamla sınırlıdır. Ancak internet ortamında sosyalleşmek amacıyla oluşturulan platformlar dedikodunun icra edilmesine büyük kolaylık sağlamaktadır. Todorov, kurumlaşma yoluyla, türün toplumla etkileşimine neden olduğu görüşündedir. Türün, toplumun özelliklerini ortaya çıkardığını savunur (2015: s. 32). Bu görüş, dedikodunun bir tür olarak kabul edilmesi gerektiğinin apaçık ispatıdır.

1.12.1. Halk Hikâyelerinde Dedikodu Unsurları

Halk anlatılarının önemli bir türü olan halk hikâyeleri, Batı'da ve bizde üretiliş tarz ve biçimi belirli bir ''tür'' olarak ele alınmış ve diğer anlatı türleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Boratav' a göre halk hikâyesi, "destan" dan sonra ortaya çıkan bir türdür ve destanın bıraktığı boşluğu doldurmaktadır: "… yeni ve orijinal bir nev'i karakteri olarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hala taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev'e gidiş vakıası karşısında bulunuyoruz: Destani anane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın asli karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor." (Oğuz ve diğerleri, 2014: s. 183).

Türün kimliği, kökeninde yer alan söz ediminden, kendini anlatma ediminden gelir; bu da bir edebiyat türü olmak için bu başlangıçtaki sözleşmenin birçok dönüşüm geçirmesi gerektiğine bir engel oluşturmaz (Todorov, 2015: s. 40). Türsel niteliklerin bilgisine nasıl ulaşılabileceği meselesi, bağlamsal bir sözlü kültür nesnesi olarak nitelediğimiz anlatının sacayağı etraflıca ele alınmaksızın irdelenemeyecek bir meseledir.

Anlatının sacayağı olarak tabir ettiğimiz bileşenler, yukarıda ele alınan şemada görüldüğü üzere, (a) anlatı nesnesi, (b)aktif taşıyıcı olarak da ifade edebileceğimiz anlatıcı, (c) pasif taşıyıcılar olarak da nitelenebilecek olan dinleyici grubudur (Aranyosi, 2011: s.17).

Anlatmalık ve söylemelik türlerin dinamikliği ve orijinalliği onun aktarıcıyla ilişkilendirilmektedir. Bugün bu taşıyıcılar yani anlatıcılar, hikâyeci, manici, ağıtçı, masalcı gibi anlattıkları türe göre sınıflandırılmaktadır. Her türün anlatıcısı anlattıkları türe ait detayları bilmeli ve diğer insanlara da bu detayları çağın gereklerine uygun biçimde hem gelenekten kopmadan hem de günümüz dünyasına uygun bazı dönüşümlere uğrayarak türü aktarmaktadır. Sözlü kültür ürünlerinin devamlılığı aktaran kişilere ve anlatım gücüne dayalı olarak dinamik kalabilmektedir. Anlatının bellekte iz bırakması ve kolay hatırlanması noktasında anlatıcıların rolü oldukça önemli bir paya sahiptir.

Konuşmak, insanlık için bir ihtiyaçtır. Konuşmanın biçimi ve içeriği, insanlar bağ kurdukça gelişmiştir. Her insanın farklı yaşam öyküleri olmaktadır. Hayatın resmi ve gayri resmi olan iki tarafı da bu hikâyeyi beslemektedir. Robert Fulford, hikâyeyi hikâye yapan asıl tarafın hikâyenin gayri resmi olan tarafı olduğunu savunur. Bizi biz yapan taraflarımız, karmaşalarımız, buhranlarımız, aşklarımız, tutkularımız ya da hırslarımız kısmıdır. Bunlar biyografilerde yer almaz. Ağızdan ağıza yayılarak devam eder. Psikanalist Erik Erikson özel hikâyelerin kişilik gelişimi için zaruri olduğuna inanıyor. Young Man Luther (Genç Luther) eserinde Erikson şöyle yazar: "Yetişkin olmak, diğer şeylerin dışında, kendi hayatlarımızın hem geçmişini hem de geleceğini kesintisiz bir bakış açısıyla görmektir. (Fulford, 2014: s. 24-25)

Türlerin birbiriyle iç içe geçebildiği, bir türün içinde diğer türlerin de yer alabileceğinden bahsettik. Dedikodunun da literatürde bazı halk hikâyelerinde yer alabildiğini görmekteyiz. Örneğin, “Hikâye- i Bülbül’deki rivayete göre; Hz. Süleyman divan kurup beylerle oturmaktayken kuşlar gökyüzünde kanat açıp Hz. Süleyman’a gölge ederler. Bu sırada bülbüllerin durması gereken yerden Hz. Süleyman’a gün ışığı gelir. Sürekli itaat altında olan diğer kuşlar, zaten öteden beri düşmanlık besledikleri bülbülün ortadan kayboluşunu kullanarak bir dedikodu çıkarır; Hz. Süleyman’ın bülbülü cezalandırması için bekledikleri fırsatı değerlendirmek isterler. Hz. Süleyman kuşların sultanı Simurg’a bülbülleri sorar. Simurg, kuşların gammazı olan kuzgunu görevlendirir; kuzgun bülbüllerin gülistana gittiğini haber verir. Hz. Süleyman bülbüllerin getirilmesini

ister. Kuzgun gülistana gider, bülbüllerin kendinden geçerek gülü izlediğine tanık olur.", "… Bülbüller o kadar kendinden geçmiştir ki, kuzgunun geldiğini fark etmezler. Kuzgun, bülbüllerin bu halini Hz. Süleyman'a iletir. Hz. Süleyman bülbülleri mazur görür, gül mevsiminin kısa sürdüğünü, bülbüllerin çıkıp geleceğini bu süre içinde gülün seyrinde olmalarında bir sakınca olmadığını söyler. Hz. Süleyman'ın bülbülleri mazur görmesi kuzgunu rahatsız eder; kuzgun diğer kuşları toplar, bülbül hakkında Hz. Süleyman'a söyleyeceği sözlerin arkasında durmaları için kuşlardan söz alır. Hz. Süleyman'ın huzuruna varır, bülbüllerin makul olmayan sözler ettiğini söyler.", "… Kuzgun, bütün kuşların Hz. Süleyman'ın hizmetindeyken, bülbüllerin hizmetten muaf tutulduğunu; üstelik böyle beylik laflar ettiğini söyleyerek bülbülü kötüler. Hz. Süleyman, kuzgunun söylediklerinin doğru olup olmadığını anlamak için bülbüllerin getirilmesini ister; şahin, gül bahçesindeki bülbülleri alır getirir. Hz. Süleyman kuşları bir araya toplar, kuşlardan sırayla bülbül hakkındaki düşüncelerini söylemelerini ister. Önce Simurg söz alır, kuzgunun sözlerinin gerçek olduğunu, bülbülün aklının yerinde olmadığını söyler. Sonra diğer kuşlar benzer şekilde bülbülü eleştirirler.". Hikâye-i Bülbül'e göre; leylek, kuzgunun bülbüle iftira ettiğini, bülbülün bu sözlerden haberi olmadığını söyler. Böylece bülbülün masumiyeti ortaya çıkar. Hz. Süleyman leyleği takdir eder, kuzgunu ve diğer kuşları huzurundan kovar, bülbüle hayır duada bulunarak onu da azat eder. (Naskali, 2021: s. 87-91)

Mısır'dan bir dedikodu hikâyesi dünya çapında bir üne sahiptir. Babası Yakup Peygamber'in memleketi olan Kenan'dan Mısır'a getirilen ve hayatının sonuna kadar Mısır'da yaşadığı kabul edilen Yusuf Peygamber'in, kutsal kitaplardaki meşhur öyküsünde, Yusuf'a müptela olan bir kadının ona ulaşamayınca attığı bir iftiradan bahsedilir. Yusuf'un zindana atılmasına neden olan bu iftirayı söz konusu kadın, kimilerine göre, Kur'an'da da kayıtlı olan bir dedikodu meselesine bağlanmaktadır. Buna göre, Kur'an kaynaklı mesnevilerde ve diğer türden eserlerde Yusuf'un iftirayla zindana atılmasının nedeni, "Halk arasındaki dedikodunun dinmesi için bir müddetliğine zindana atılmıştı." şeklinde ifade edilir (Naskali, 2021: s. 98).

Hikâye-i Süleyman Ma'a Belkıs Peri-zat başlıklı el yazması bir metinde söz konusu dedikodu anekdotu işlenmiştir. Buna göre Hz. Süleyman Yemen diyarının halkının putperest olduğunu duyunca gazaya niyetlenir. Ülkesinin melikesi Belkıs'a bir mektup yazar. Belkıs ile Hz. Süleyman görüşürler. Devler (cinler) Hz. Süleyman'ın

Belkıs'a ilgisini kıskanırlar. Nitekim Kur'an'a göre cinler, Hz. Süleyman'ın ordusunda ve emrindedir. Belkıs güzellikte emsalsiz olsa da onun baldırında biraz kıl vardır. Devler (cinler), Hz. Süleyman'ın gönlüne soğukluk düşürmek için Belkıs'ın baldırının kıllı olduğunu söylerler. Hz. Süleyman bunun doğru olup olmadığını anlamak için devlere emreder, devler sırçadan bir yer döşeyip altına su salarlar, Hz. Süleyman'ın tahtını o suyun üstüne kurarlar; öyle ki Hz. Süleyman'ın tahtı sanki suyun üzerinde gibidir. Belkıs, adet olduğu üzere, Hz. Süleyman'ın elini öpmek için tahta doğru yürürken sırçayı su zanneder. Kadınların su üzerinden geçerken giysilerini biraz yukarı kaldırması âdettendir. Belkıs da giysisini biraz yukarı kaldırınca topuğu ve baldırı görünür. Hz. Süleyman, Belkıs'ı sırçanın üzerinde olduğu hususunda uyarır, Belkıs iyice şaşırır, Hz. Süleyman'ın peygamber olduğuna iman eder. Hz. Süleyman ve Belkıs evlenirler (Naskali, 2021: s.106).

Hikâye-i Süleyman ve Belkıs başlıklı yazma metne göre, devler ve periler Hz. Süleyman'ın Belkıs ile evlenip onların bir oğlan çocuklarının olmasından endişe ederler. Çünkü Süleyman öldükten sonra bu kez de oğluna itaat edeceklerini düşünürler. Belkıs'ın baldırı kıllıdır, diye bir söz (dedikodu) çıkarırlar (Naskali, 2021: s.107)

1.12.2. Romanlarda Dedikodu Unsurları

Roman gerçeklerden yola çıkarak oluşturulan bir kurmaca metinlerdir. Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar romanda edebi bir üslupla kaleme alınır. Bir metin yazmada insana ilham olan temel şey içinde bulunduğu toplum ve yaşantısıdır. Madde-ruh çatışması her insanın hayatının belli bir döneminde yaşadığı bir devinimdir. Dünyaca ün kazanmış yazar, şair, filozof ya da ressamların hayatlarına ve konuşmalarına bakıldığında bu farklılıkları net bir şekilde görürüz. Her insanın algısı onun ya konuşmalarına ya eserlerine mutlaka yansımaktadır. Derrida'ya göre, Platon, Rousseau, Saussure ve Levi-Strauss gibi farklı düşünürlerin hepsi yazıyı ikincil olarak belirlemiş ve tersine, anlamın saf iletiminin örneği olarak ise konuşmaya değer yüklemişlerdir. Tezleri ise, konuşulan kelimelerin zihinsel pratiğin/tecrübenin temsilleri olduğu, yazılı kelimelerin ise söz konusu bu temsillerin temsilleri olduğu yollu düşüncedir. Konuşmanın temsili olarak,

yazı iki kere türetilmiştir ve kişinin kendi düşünce bütünlüğünden iki katına uzaktadır (Reynolds, 2002: 69 Orman, 2015: 61-81).

Biraz samimiyetin olduğu her ortamda yapılması muhtemel olan dedikodu, topluma ayna tutan yazarların ıskaladıkları bir mesele değildir. Edebiyat eserinde insanın ve toplumun çok yönlü yansımalarından söz edebiliriz. Yaygın bir kullanım alanı olan dedikodu da toplumun aynaya yansıyan davranışlarından biridir. İçinde bulunduğu toplumu yüksek bir dikkatle gözlemleyen Tanpınar, roman ve hikâyelerinde dedikodu ögesine ciddi bir yer ayırır. Bununla birlikte o, kendi hayatında da dedikoduya uzak bir isim değildir. O, mektup ve günlüklerinde dedikodudan oldukça fazla hoşlanan bir insan profili sergiler (Naskali, 2021: s.7). Keskin bir dikkate sahip olan Tanpınar, içinde yaşadığı toplumu ilginç ayrıntılar ve özellikler üzerinden gözlemler ve gözlemlediği unsurları eserlerine başarıyla aktarır. Söz konusu unsurlardan biri olan dedikodu ögesine Tanpınar gerek romanlarında gerekse hikâyelerinde çeşitli kişi, çevre ve mekânlar üzerinden sıklıkla yer verir. Bir meslek grubu olarak hizmetçiler, tıpkı reel hayatta olduğu gibi cinsiyet fark etmeksizin kadınlar ve onlardan geri kalmayan erkekler bu eserlerde dedikoduya yakın dururlar. Bununla birlikte, etrafın/çevrenin ve 'mahalle'nin sürekli olarak dedikodu üreten bir mekanizma oluşu, bazı mekânların doğrudan dedikoduya hizmet edişi Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinde – dedikodu dikkatiyle bakıldığında- öne çıkan diğer hususlardır. Tanpınar'ın roman kişilerinin konuşmayı fazlasıyla sevdikleri bu bağlamda dikkat çeker (Naskali, 2021: 12-13). Metinde yer alan kadınlara dedikodu odaklı bakıldığında onların bazen kaynanalarını ve eşlerinin diğer yakınlarını (Saatleri Ayarlama Enstitüsü' nde Nermin Hanım, "Aydaki Kadın" da Ayşe ve Nezihe Hanım, "Evin Sahibi" de adı belirtilmeyen genç kadın), bazen de çevredeki diğer insanları çekiştirdikleri ya da onlar hakkında konuştukları görülür. Çöpçatanlık yapan kimi kadınlar ise (Mahur Beste'de Atiye'nin ablası, Sahnenin Dışındakiler' de Sakine Hanım) gönüllü olarak yürüttükleri bu iş dahilinde dedikoduya başvururlar. "… Etrafın/çevrenin sürekli olarak bir dedikodu mekanizması gibi işlemesi, eserlerde öne çıkan bir diğer husustur. Çevrenin dedikodu ağına düşme tehlikesi, insanlarda kaygı ve korku uyandırarak (Huzur'da Nuran, Saatleri Ayarlama Enstitüsü' nde Nevzat Hanım, Aydaki Kadın'da Leyla örneği) onlar üzerinde yönlendirici rol oynar. Bu bağlamda etrafın, kişilerin vaziyetlerini dedikodu yoluyla açıklaması yahut yorumlaması da dikkat çeker (Huzur'da Tevfik Bey, Aydaki Kadın'da Zümrüt Hanım- Atıf Bey, ''Erzurumlu Tahsin''

de Tahsin örneği). Dedikodu aracılığıyla iftira atmak, çevrenin yöneldiği eylemlerden olurken (Hayri İrdal ve babası örneği); etrafın, dedikodusunu yaptığı kişinin imajına tesir etmesi de (Aydaki Kadın'da Selim) söz konusudur. Çevreyle bağlantılı şekilde "mahalle"de -insanların birbirlerini yakından tanımasıyla ilişkili olarak -dedikodunun fazlaca yer bulduğu bir ortamdır. Sahnenin Dışındakiler' de Cemal'in çocukluğunun geçtiği mahalle, adeta bir dedikodu yuvasıdır. Bu mahallede dedikodu, insanlar üzerinde yoğun bir baskı oluşturur (Naskali, 2021: s.49-50).

Dedikodunun göze çarptığı bir başka roman Halide Edip Adıvar'ın Sonsuz Panayır adlı eseridir. Dedikodu kavramı, Sonsuz Panayır' da çeşitli tezahürlerle okur karşısına çıkar. Bunlar arasında ilksel olan, türedi zenginlerin hayatları hakkında dış çevredekilerin gözlemleri ve değerlendirmeleridir. Bu kişilere her ne kadar, cemiyet içerisinde itibar gösteriliyor olsa da dedikoduların ortaya çıkardığı sonuç, bunların arasında gerçeği yansıtmadığı; yeni zengin kesimlerin cemiyetin kültürel kodlarına uyum sağlayamadıklarına inanıldığıdır. Ayrıca daha evvel mensup oldukları çevrelerin bakışları da buna benzerdir. Bu kişilerle karşılaşan eski ahbaplarının hemen hepsi onların kibirlendikleri, geldikleri yeri beğenmeyen tavırlar sergiledikleri üzerine hemfikirdir. Özellikle Samet Sığırtmaç bu manada hedef teşkil eder (Naskali, 2021: s. 66).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, küçükken annesini kaybedince anneannesinin yanına gönderilmiş ve bulunduğu mekânlarda kültürel motifleri sıkça barındıran yapılarda olduğundan bu durum Gürpınar'ın iyi bir gözlemci olarak yetişmesine neden olmuştur. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kurmaca yapıtlarında ele aldığı konulara ve öne çıkan izleklere bakıldığında dedikodu mevzuunu sıklıkla ele aldığı ve dedikoduyu sorunlu bir alan olarak gördüğü gözlemlenir. Onun birçok öykü ve romanında dedikodunun ayırıcı bir karakteristik olarak ortaya çıkması dikkate değerdir. İyi bir gözlemci olan Hüseyin Rahmi, inceleme konusu yaptığımız romanında (Toraman), ele aldığı dedikodu olgusunu sebep ve sonuçlarıyla beraber canlı, samimi ve inandırıcı bir üslupla tahlil etmiş, kişiler arası diyalogları başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Romanda dedikoduyla ilgili bölüm mahalleli kadınların diyalogları yoluyla ilerlemiş, Hüseyin Rahmi, kahramanların seçtikleri sözcükler ve ifade biçimleriyle mizahı bol şekilde kullanarak temayı eleştirel bir yaklaşımla okurun karşısına çıkarır (Naskali, 2021: s. 83).

Dedikodu insanın ruh devinimleri, çelişkileri, yaşantısı içerisinde bulunan çıkmazlardan kurtulma, kişinin bir durumu benimseyemediği yahut içselleştiremediği; çevresinin kabullenemediği durumların bir nevi dışavurumudur. Roman türünü de gerçekleri kurmaca hale getirmede bir araç olarak kabul edersek yazarın olay örgüsünü tasarlarken günlük yaşamdan aldığı ilhamla birlikte sosyal yaşamla ilgili eteğinde biriktirdiği taşları, türler vasıtasıyla bir itiraf mekanizması olarak kullanabildiği söylenebilir. Bu durum özellikle biyografik ve otobiyografik roman türlerinde, günlük ve denemelerde, anılarda tespit edilebilir. Doğu ve Batı'nın itiraf olgusuna bakış açıları paralel bir seyir izlemez. Batı düşünceyi dile getirme hususunda Doğu'ya nazaran daha rahattır. Doğu'da ise itiraf olgusunun içeriği müstehcendir. Doğu'da her doğru her yerde paylaşılmamaktadır. Dünya edebiyatına bakıldığında itiraf niteliğinde olan J. J. Rousseau ve St. Augustinus'un "İtiraflar"ı, Tolstoy'un "Günlükler"idir. Türk kültüründe itiraf, ifşa teşhir gibi olumsuz kavramlarla nitelendirildiğinden bu bakış açısı türlere de yansımıştır. İtiraf niteliği barındıran türler Türk edebiyatında ilgi odağı haline gelememiştir. Bu nedenle Türk yazarlar itiraf olgusuna dünya edebiyatından hareketle yaklaşmışlardır.

1.12.3. Biyografi, Mektup, Günlükte Dedikodu Unsurları

Biyografi, genellikle alanında ün yapmış kişilerin hayatlarını konu alan yazın türüdür. Biyografi yazma işi diğer türlerden daha meşakkatlidir. Bunun nedeni kişiyi ve onun hayatında rol alan birçok unsuru birbiriyle ilişkilendirmek yazarın kaleme alacağı kişi için oldukça derin bir araştırma yapmasını gerektirir. Biyografi, günümüzde, kişinin doğduğu yer, öğrenim gördüğü mekânlar, sosyal yaşantısı, insanlarla ilişkileri, evliliği, aile hayatı, ölümü gibi resmi ve herkesçe bilinebilir ve ulaşılabilir unsurların yanında insanların gayri resmi hayatının, göz önünde bulunmayan taraflarının da konu aldığı noktaya gelmektedir. Yazın dünyasından örnek vermek gerekirse bir yazarın ya da şairin hayatını konu alan eserlere bakıldığında, örneğin erkek bir kişinin hayatı incelenirken kaleme alınan eserin okur kitlesinin ilgisini uyandırması amacıyla resmi hayatından çok özel hayatı kaleme aktarılır. Evlilikleri, kadın düşkünlükleri, zaafları, zayıf noktaları, hataları gibi okurun ilgisini çekecek günlük hayatta aslında çoğu insanın başına gelebilecek müstehcen yönlerin aktarımı biyografiyi diğer türlerden daha gerçekçi ve

empatik kılmaktadır. Dünya edebiyatından Sartre' ı ele alalım: Flaubert' in Mektuplar'ını erken yaşlarda okumuş Sartre için biyografi yazma eğilimi çocukluğunu anlattığı Sözcükler, Bulantı, Baudelaire, Saint Genet gibi eserlerinde özellikle belirgindir. Sartre, araştırdığı kişileri derinlemesine anlamak ve anlatmak iddiasına sahip bir filozof, biyografi yazarıdır. Özellikle Flaubert ile ilgilenmesinin nedenini Önsöz' de şöyle açıklamıştı: "...1943 yılıydı. Flaubert' in Mektuplar' ını okurken onunla hesaplaşmam gerektiğini anladım ve bunun için de onu çok iyi tanımalıydım…" Sartre, araştırmasını, Marx' ın tarih ve sınıf kavramından, Freud'un psikanalitik çözümlemelerinden, Hegel' den ve Husserl fenomenolojisinden faydalanarak, okura Flaubert'in "bütünsel bir yaşamöyküsünü" sunmayı amaçlıyordu. Bu girişim aynı zamanda çok zor, hatta imkânsız da olabilirdi. Çalışmasında, eserinin çok uzun olması ve son derece ince ayrıntılara, Flaubert'in her deneyiminin gizli anlamlarına girmek iddiasından ötürü okunmasını büyük ölçüde zorlaştırmak, devamlı tekrarlarda bulunmak gibi bir risk de mevcuttur (Aydın, 2016: s.33).

Özel hayat hem yazın dünyasında hem de gerçek dünyada insanın merak dürtüsünün aktive olmasında büyük rol oynar. İnsan hayatının resmi taraflarından ziyade, toplumca bilinmeyen tarafların açığa çıkması biyografi, mektup ve günlük türlerinin rağbet görmesine neden olmaktadır.

Mehmet Aydın, Tanpınar'ın günlüklerini incelemiş ve şu sonuca varmıştır: Tanpınar'ın günlüklerinde birçok itiraf söz konusu: Kendisi ve dostları konumundaki kişiler için olanlar, bunun yanında "Lolitacılık" itirafı bile var. Kadınsız geçen yılları, hastalıkları, dedikodu merakı, yemeleri, içmeleri, davetleri, rüyaları, kâbusları, nasıl çalıştığı, kompleksleri, para sıkıntıları, devamlı okuma araştırma merakı… Tanpınar tuttuğu günlük defterlerinin ileride okunmasını çok arzu ediyordu. Zorluklar yakasını bırakmamış; babasının ölümünden sonra kendisini ablasına ve kardeşine bakmakla yükümlü hissetmişti. Çevresinde küçümsenen ve sevilmeyen biri. Avrupa'ya genç yaşında gidememesinden şikâyet ediyor. Evlenip ev bark sahibi olamamış ya da bunu pek istememiştir. Bohem hayatı sevmiyor ya da tercih etmek zorunda kalıyor. Borçlarını ödemek için borçlanıp borç isteyemez hale geliyor. Dostoyevski'ye benzer bir şekilde parasızlıktan kumar oynama alışkanlığı var. Rus yazar, uzun yıllar mustarip olduğu kumar oynama alışkanlığını, Kumarbaz romanının konusuna malzeme yapıp zafiyetini aşmaya çalışarak ölümsüzleştirdikten sonra, büyük bir irade göstererek bu hastalığı

yenebilmişti. İlginçtir ki, her iki yazar da hayatları boyunca parasızlık çekmişler, borcu borçla kapatmak kısırdöngüsü içinde kalmışlardır. Kısacası, yazarın hayatındaki dram ve ıstırap, günlüklerinin her yerinde hissediliyor. Yaşayamadıkları aşkları, öç alma duyguları olduğunu itiraflarında görmekteyiz (Aydın, 2016: s.25).

1.12.4. Halk Şiirinde Dedikodu Unsurları

Halk şiirleri, sözlü geleneğin sürekliliğini sağlayan ürünlerdir. Yazılı metinlerde de kaynak olarak görülen halk şiirleri, toplum yaşantısını yansıtmada ayna niteliği taşımaktadır.

Halk şiirlerinin içeriği, toplumda oluşan olaylardan, insanlar hakkında söylenen söylenti ve dedikodulardan, aşk ve kahramanlık hikâyelerinden, toplumda öne çıkan insanlara yapılan övgü ve yergilerden, efsanelerden oluşur. Yani sözlü gelenek ürünleri içerik bakımından analiz edildiğinde bir türün içeriğinde diğer türlerden izlere rastlanmaktadır.

Halk şiirleri biçim ve içeriklerine göre anonim, aşık ve tekke halk şiiri olmak üzere üç ana sınıfa ayrılır. Türlerin içerikleri, zamanın ve göçebe toplumların etkisiyle sürekli olarak değişim halindedir ancak yine de icra edildikleri dönem hakkında bilgi verirler. Mehmet Fuat Köprülü, tespit ettiği bilgileri Edebiyat Araştırmaları adlı eserinde ciltler halinde yayımlamıştır.

Halk şiirlerinin icracıları, İslamiyet öncesinde ve İslamiyet'e geçiş evresinde ozan-baksı geleneğini sürdürdüklerinden dolayı toplumda çeşitli alanlar söz sahibi olduğundan verdikleri ürünler de toplumun kültürü, geleneği ve yaşayışıyla ilgili bilgiler taşımaktadır. İslamiyet'in etkisiyle inancın insanlara çizdiği sınırlılıklar İslamiyet dönemi yaşayışında görülen değişimleri de yansıtmaktadır.

Aşık geleneğinde şairlerin mahlas kullanmaları onların kimliklerinin gizlenmesine neden olmaktadır. Özellikle gezgin şairlerin kimlikleri çeşitli rivayetler ve dedikodular ışığında tespit edilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

Halk şiirleri üzerinden şairlerinin yaşam öyküleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Şairlerin gezip gördüğü yerler, yaşadıkları olaylar, karşılaştıkları kişilere ait unsurların şiirlerine yansıdığı tespit edilmiştir.

Halk şiiri ürünü olan ninniler içerik yönüyle hitap ettiği kitleyi bilgilendirme amacıyla üretilen ürünlerdir. Türk kültüründe ninni, savunmasız ve hayata dair bilgisi olmayan çocuklara yönelik dile getirilir. Uyutma, avutma, koruma amacıyla öğüt niteliğinde olan ninnilerin içeriğini Amil Çelebioğlu; dini, kutsi ve fikri mahiyette, efsane ve ağıt türünden, sevgi ve alaka ifade edenler, dilek ve temenni mahiyetinde, övgü ve yergi mahiyetinde şikâyet ve teessür ifade eden ninniler şeklinde sınıflandırmaktadır (Çelebioğlu, 1982; Oğuz, 2014: s. 252).

Ninniyi icra eden kişi, ninninin içeriğini belirler. Toplumda tecrübe ettiği iyi ve kötü olayları çocuğuna ezgili bir şekilde söyleyip, fiziksel temasla pışpışlayarak çocuğuyla bir nevi toplumla ve yaşayışla ilgili dedikodu yapmaktadır.

Halk şiirleri türlerinden maniler de içeriğinde dedikodu barındırmaktadır. Çünkü manilerin ortaya çıkış şeklini belirleyen şey mekân ve toplumsal yaşantının küçük bir anıdır. Maniler, yoruma dayalıdır. İcracılar, maniyi bulundukları bağlamı ve bu bağlamda bulunan insanları hedef alır.

Dedim-dedi şeklinde söyleşmeye dayalı maniler de içeriğinde haber alma-haber verme gibi konuşmaların geçmesinden dolayı dedikodu niteliği taşımaktadır.

Türküler, ezgili halk şiirleridir. Oluşturuldukları bölgeye ve o bölgenin insanlarına özgü nitelikler barındırması türküleri yöresel kılar. Bu yüzden türküler yapı ve içerik yönüyle çeşitlilikler göstermektedir. Boratav, türküyü konularına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır: lirik türküler, taşlama, yergi ve güldürü türküleri, anlatı türküleri, efsane konulu türküler, anlatı türküleri, iş türküleri, tören türküleri, bayram türküleri (Boratav, 1998; Oğuz, 2014: s. 247-248).

Konusu aşk, gurbet, hasret, acı ayrılık, kavuşma, eleştirme, övme gibi insanlar arasındaki etkileşimleri içeren türkülerin işlevi, muhatabı olan varlığa göndermede bulunmadır. İnsanın hal ve davranışının, üçüncü şahıslara gösterdiği ve üçüncü şahıslar tarafından maruz kaldığı muameleler hakkında türkünün muhatabı olan kişiyle bir nevi dedikodu yaptığı gözlemlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

Dedikodu Folkloru: Ankara- Polatlı Örneği

Araştırmanın bu bölüme kadar olan kısımlarında, dedikodunun tanımı, işlevi ve insan hayatının temel yapı taşlarını oluşturan din, dil, kültür, psikoloji, cinsiyet, siyaset kavramlarının içinde dedikodunun nasıl yer aldığı hakkında analizler yapılmış ve örneklerle desteklenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde dedikodunun sözlü kültürde yer almasını, işlevsel ve psikoanalitik kuramlar çerçevesinde dedikodu olgusu hakkında tanım, tespit ve tasnifler yapılmıştır. Bu bölümde ise dedikodu bağlamsal kuram çerçevesinde incelenmiştir. Tezi desteklemek amacıyla farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarına mensup olan insanlarla belirlenen sahada görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı bağlam, Ankara ilinin Polatlı ilçesinde yer

alan kadın ve erkek kuaförleri, kafeler ve kahvehanelerdir. Ankara metropol ve başkent fonksiyonu olan bir şehirdir. Gündemin ve siyasetin oluştuğu, geliştiği, disipliniyle, memur kesimiyle, çeşitli kültürel nitelikleriyle Türkiye'nin dört bir yanında yaşayan insanların haberdar olduğu, az çok aşina oldukları ilidir. Ankara'nın bu tür içeriklere sahip olması, kentleşme ve modernleşme açısından henüz her ilçesine uğramamıştır. Polatlı ilçesi de bu kapsamda yer alan bir mekândır. Polatlı ilçesi, M.Ö. 3.000 yılı civarında kurulmuştur. Yerleşim merkezi bugünkü yerinde değil, tarihi Gordion kenti ve çevresinde idi. Toprakları Hitit ve Frig uygarlıklarının, Pers İmparatorluğu'nun, Büyük İskender'in, Roma ve Bizans imparatorluklarının yönetiminde kalmıştır. Bölge 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır. Bu ilçenin Kurtuluş Savaşımızda önemli bir yeri vardır. Sakarya Savaşları ilçenin Çekirdeksiz, İğciler, İnler, Toydemir köyleri civarında yapılmış, Atatürk bu savaştan ilçenin Alagöz köyünde kurulan karargâhından yönetmiştir. Bu günlerin anısını yaşatmak için karargâh olarak kullanılan bu ev bir müze haline getirilmiştir. Ankara'yı ele geçirmek isteyen Yunan kuvvetleri Polatlı sınırına kadar gelmiş ancak Sakarya Savaşı'nda yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Türk kuvvetlerinin Başkomutanlık karargâhı Alagöz köyünden Polatlı'ya taşınmıştır. Bugünkü Polatlı ilçesinin 20 kilometre kuzeybatısında yer alan Yassıhöyük köyü ve çevresi bölgede gerçek bir tarih başlangıcı sayılabilir. Sakarya Nehri'nin Porsuk Irmağı ile birleştiği yerin biraz ötesinde Frig uygarlığının başkenti olan Gordion, kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Bu kent, Büyük İskender'in Anadolu toprağını zaptı sürecinde 333-334 yılları arasında askerleriyle konakladığı şehirdir. Bu çevrede 86 adet tümülüs, kral mezarı ve kalıntıları ile ilçe merkezinde şehir kalıntıları bulunmaktadır. 13. yüzyılın ilk yarısında Menteşeoğulları Beyliği'nden bazı aşiretlerin ilçeye geldiği ve Menteşe ile eski Polatlı köyleri civarlarına yerleştikleri tespit edilmiştir. Polat kelimesinin Fars dilinde karşılığı "Pulat" olup "çevik, kuvvetli" anlamına gelir. Frig Krallığının başkenti olan Gordion kenti yapılan kazılar sonucu bulunmuştur. Günümüzde Polatlı ilçesinin en çok turist çeken ören yeridir. "Eşek Kulaklı Midas" ve "dokunduğu her şeyi altına çeviren Midas" efsaneleriyle ün yapmış Kral Midas'ın mezarı burada bulunmaktadır (http://www.ankara.gov.tr/polatli) (Son erişim:14.08.2021)

Polatlı nüfusu 2020 yılına göre 126.623' tür. Bu nüfus, 63.111 erkek ve 63.512 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise: %49,84 erkek, %50,16 kadındır

(https://www.nufusu.com/ilce/polatli_ankaranufusu#:~:text=Polatl%C4%B1%20n%C3%BCfusu%202020%20y%C4%B1l%C4%B1na%20g%C3%B6re,%2C%20%50%2C16%20kad%C4%B1nd%C4%B1r) (Son erişim: 14.08.2021)

Polatlı halkının statü olarak henüz her kitleden insanın kendini geliştirdiği bir profil sergilemediği gözlemlenmiştir. Polatlı halkı ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık yaparak geçimini sağlamaktadır. Merkezde hizmet sektörü hakimdir. Halkın içinde hem merkezde hem de köy ortamında ikamet eden aileler mevcuttur. İnsanlar resmi işlerini halletmek, çocuklarının eğitimlerini sürdürmek amacıyla merkezde bulunmakta; mesleklerini icra edebilmek için köyde de ikamet ettikleri bir ortamları bulundukları tespit edilmiştir. Bazı kitleler ise ilde ikamet edip Polatlı'ya çalışmak için geldikleri gözlemlenmiştir. Bu iş sahaları genellikle memuriyetle ilgili olmaktadır.

Polatlı'da yer alan kafeler, kadın ve erkek kuaförleri ve kahvehaneler, dedikodunun üretildiği ve yayıldıkları mekânlardır. Bu mekânlarda toplumun her kesiminden insanlar bulunmaktadır. Bu yüzden araştırmanın bu mekânlarda yapılması dedikodu hakkında oluşturulan varsayımı doğrulamak amacıyla tercih edilmiştir.

Saha çalışmasında kaynak kişilerin dedikodu hakkındaki tutum ve davranışları hakkında bilgi almak için onlara belirli sorular yöneltilmiştir. Kaynak kişilerden edinilen bilgiler aşağıda başlıklar altında anlatılmaktadır.

2.1. Polatlı İlçesinde Dedikodu Kavramı Hakkındaki Görüşler

Araştırma konusu, halkın çokça icra ettiği, teorik açıdan bilgi sahibi olmadıkları halde pratikte sürekli gerçekleştirdikleri bir eylemdir. Saha çalışması esnasında konunun ilginç olduğu ve toplumda araştırılması zor bir konu olduğu dile getirilmiştir (KK-39). Bunun sebebi, dedikoducu insanların insanlarda yarattıkları travmalar olduğudur. Ayrıca insanların açıkça dedikodu yaptıklarını, hangi konularda dedikodu yaptıklarını dile getirmede objektif olmayacakları düşüncesidir (KK-39).

"Küçük yerin dedikodusu çok olur." Görüşü yapılan her görüşmede kaynak kişiler tarafından dile getirilmiştir. KK-8, dedikodu konusunda ebeveyni ve akrabaları tarafından baskı altında kaldığını dile getirmiştir. Ebeveynlerinden birini erken yaşta kaybettiğinden

dolayı özel hayatının çevresi tarafından sürekli dedikodulara neden olacağı düşüncesi, KK- 8' de çeşitli travmalara sebebiyet verdiği kendisi tarafından dile getirilmiştir.

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde kaynak kişilere, *"Sizce dedikodu nedir? Dedikodu toplumda bir ihtiyaç mıdır?"* sorusu sorulmuştur. Kaynak kişilerin verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir:

"Gerçekte birbirini çekemeyen insanların, birbirinin yüzüne söyleyemedikleri şeyleri başkasına söylemesidir. Bence, kesinlikle ihtiyaç değildir." (KK-1)

"Olmuş ya da olacağını tahmin ettiğin bir şeyi, gizli bir ortamda dile getirmektir." (KK-2)

"Dedikodu, insanların birbirlerinin arkasından konuşması ve bundan büyük keyif almasıdır. Toplum bundan keyif almasa bu kadar sürdürülebilirliğini devam ettiremezdi. Toplum içinde büyük sorunlara sebebiyet verse de toplumun vazgeçilmezidir. Benim anlam veremediğim şey aileler, insanlar çok zarar gördüğü halde nasıl hala sevilebildiği..." (KK-38)

"Dedikodu, bize geçmiş nesillerden aktarılan bir iletişim türüdür. Birden fazla bireyin, kendi yaşamları kapsamında olmayan konu ve kişiler hakkında fikir ve eleştirilerini dile getirmesidir. Boş zaman aktivitesi olduğu düşünülen ama gündelik hayatımızın temelinde yer edinmiş bir olgudur. Birçok bireyin çevresindeki diğer bireylerle kurduğu iletişim modelinin dedikodu üzerine kurulu olması, toplumdaki en basit ihtiyaçlardan biri olarak karşımıza çıkmasını sağlıyor. Çevresinde bulunan bireyler ile tek paylaşımı dedikodu olan bir kitle var. Dolayısıyla bu iletişim türü bireylerin sosyalleşmesi için ihtiyaca dönüşüyor." (KK-4)

"Dedikodu, insanları toplum içinde rencide edecek bir davranışta bulunmadan ortak arkadaşlarımızla yaptığımız bilgi alışverişidir. İnsanlar bazen birileri hakkında şüpheye düşüyorlar ve çevresindeki insanlara sorup soruşturmak ve biri hakkındaki fikirlerden yola çıkarak fikir edinmek istiyor. Bence dedikodu çevremizdeki insanları daha iyi tanıyabilmek açısından bir ihtiyaçtır. Dedikodu net ve kesin bilgiler içermiyor belki ama belli bir noktada insanı tatmin ediyor." (KK-48)

"Bence dedikodu başkası hakkında hoş olmayan, çekememezlik içeren konuşmalardır. Sosyalleşmek adına bir ihtiyaçtır. Mesela ikinizin ortak tarafı oluyor, ikiniz de üçüncü bir kişiden hoşlanmıyorsunuz ve dedikodu yapıyorsunuz, bu sizi birbirinize bağlıyor." (KK-19)

"Dedikodu, insanların yüzüne söyleyemediğin şeyleri arkasından konuşmaktır; eleştirmek, çekiştirmek, küçümsemek, aşağılamaktır ama o kişi karşına geldiğinde bunları onun yüzüne yüzüne yapamamaktır. Bence ihtiyaç değildir. Asıl ihtiyaç olan şey, kişilerin birbirine derdini anlatabilmesidir. Yani kişilerin dinlenmeye ihtiyacı var. Yani kendi sorunlarımızı konuşabilirsek toplum rahatlayabilir." (KK-27)

"Bence dedikodu, kadın ve erkeklerin yapmış olduğu konuşma sanatıdır. Güzel bir şeydir. Deşarj olmak için bir ihtiyaçtır. Onun ya da bunun arkasından atıp tutmak değil kastım, ufak ufak, ince ince kendini rahatlatmaktır." (KK-16)

“Bence, insanların açıkça yüzüne söyleyemediği, mesela, senin başından bir şeyler geçiyor, sen benimle bunları paylaşmıyorsun ama ben biliyorum. Bunları senin yüzüne söyleyemiyorum, arkandan söylüyorum ve üzerine yorumumu katıyorum. Bu dedikodu oluyor. Öbür türlüsü, bilgi aktarımıdır. Dedikodu, benim de dahil herkesin alışkanlık haline getirdiği bir şey. Bu yüzden bir ihtiyaçtır.” (KK-31)

“Dedikodu, insanların arkasından konuşmaktır. Birinin ne iş yaptığı, kiminle görüştüğü, ne yediği hakkında konuşursan bu dedikodu olur. İhtiyaç olup olmaması insanın kişiliğine bağlıdır. Benim için bir ihtiyaç değildir.” (KK-18)

“Dedikodu, bir insanın başka bir insan hakkında doğru olan bir şeyi diğer insanlarla paylaşmasıdır. Zira, doğru olmayan bir şeyi paylaşmak dedikodu değil iftira olur. Kesinlikle ihtiyaçtır.” (KK-44)

“Bence dedikodu, bir insan hakkında dış görünüşü, giydiği, yediği, içtiği, yaşadığı her şey hakkında başka bir insanla konuşmasıdır. Bence kesinlikle bir ihtiyaçtır. Biz mesela çok sevdiğim bir arkadaşımla nöbet tutuyoruz sabaha kadar. Hep 24 saat birlikteyiz. Nöbete gelen kişilerle ilgili gözlemlediklerimizi bazen odada bazen eve gider gitmez, dinlenmeden telefonlara sarılarak dedikodusunu yapabiliyoruz, ‘A gördün mü şöyle yaptı, böyle yaptı.’ diye. Toplumsalı bilmiyorum ama bireysel olarak bir ihtiyaçtır.” (KK-50)

“Başkasının arkasından yersizce, yargılamadan, empati kurmadan konuşmaktır. Bence ihtiyaçtır, çünkü insanlar konuşarak anlaşıyor ve anlayarak, yorumlayarak yaşıyorlar. Karşısındaki insanın ne yaşadığını ne düşündüğünü sorgulamadan, gördüğü kadarını yorumlamayı bir ihtiyaç haline getiriyor, içini rahatlatıyor yani kendinde olmayan bir şeyi başkasında görüp konuşuyor ve vicdan rahatlatıyor.” (KK-21)

“Dedikodu denince aklıma ilkokul yıllarım geldi. 7. sınıfta din kültürü dersindeyiz. Oradan bir öğrenci, öğretmene şey dedi, ‘Öğretmenim dedikodu nedir, iyi konuşsak da dedikodu olur mu?’. O zamanlar 12- 13 yaşlarındayız yani hocanın o yaştaki birine dinde gıybet, gıyabında konuşmak gibi toplumda olumsuz bilinen bir şeyi uygun bir dille açıklaması gerekiyor. Neyse öğretmen düşündü düşündü, ‘Oğlum sen iyi de konuşma kötü de konuşma dedi. Yani oradan aklımda kalmış ta. İnsanın aklına ilk olarak kötü konuşma geliyor ama iyi kötü birinin arkasından konuşmak dedikodudur. Tabi kişinin niyetine de bağlı. Sonradan öğrenilmiş bir şeydir ve bence ihtiyaç değildir.” (KK-28)

Toplum içinde birbirinden farklı her sosyal grupta dedikoduya rastlanmıştır. İnsanların dedikoduya bakış açılarının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca dedikodunun tanımlanmasında kişilerin eğitim düzeylerine ve yaşlarına göre farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Genç kitlenin dedikodu tanımı, insanların birbirinin yüzüne söyleyemediklerini arkalarından ortak arkadaşlarıyla paylaşması olarak yapılmıştır. Bu noktada insanların çoğunun toplum düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla dedikodu yaptıkları gözlemlenmiştir. İnsanların yorumlarından yola çıkarak dedikodunun toplum düzenini bozmadan, bir yandan sosyal ilişkilerini yürütmek için bir araç olduğu hem de

sosyal ilişkilerde ve insanların özel hayatlarında yaşadıkları sorunlara karşı bir dedikodunun bir motivasyon kaynağı olduğu tespit edilmiştir. Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde, toplumun dedikodu kavramına olan bakış açısı genellikle biri hakkında içselleştirdiğimiz -olumsuz- düşünceleri o kişiyi tanıyan ortak tanıdıklarla paylaşma biçimidir. Dedikodu, toplumda üçüncü şahıslar hakkında yapılan kötü konuşmalarla sınırlandırılacak bir olgu değildir. Çok daha fazlasıdır. Dedikodu olgusuna teorik yaklaşan bir kitle, halk içerisinde bulunmadığından insanların dedikoduya olan bakış açısı olumsuz nitelendirmelerin dışına çıkamamaktadır. Oysa dedikodu, toplumda konuşulan iyi konuları da kapsamaktadır. İnsanlarla yapılan görüşmeler esnasında, insanların üçüncü şahıslar hakkında yapılan iyi konulardaki konuşmaları 'sohbet' olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Toplumda bulunan çoğu insanın iyi olarak konuşulan konuların dedikodu sayılmadığı görüşüne sahip oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde insanların çoğu dedikoduyu bir ihtiyaç olarak gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca dedikodunun insanlar arasındaki sosyal bağları güçlendiren bir tür iletişim olduğu sonucuna varılmıştır.

2.2. Polatlı İlçesinde Yapılan Dedikodular

Dedikodu, konusu itibariyle sınırları oldukça geniş olan bir örüntüdür. Dedikodunun oluşumu ve yayılımı, şüphesiz birey ve toplum psikolojisini incelememizi zorunlu hale getirmektedir. Toplulukların oluştuğu çemberi ne kadar daraltırsak dedikodunun şiddeti de bir o kadar arttığı gözlemlenmiştir. Dedikodu yapıldığı mekâna ve insanlara, ayrıca insanların statülerine göre değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde "Hangi konularda dedikodu yapılır?" sorusuna karşılık, kaynak kişiler farklı çıkarımlardan yola çıkarak yanıt vermektedir. Bu yanıtlar şu şekildedir:

"Dedikodu, bireyi ele alan bir olgu olmasıyla birlikte; bireyin, toplumsal hayattaki bütün kesişim noktalarını kapsar. Dil, din, ırk, meslek, sosyal çevre, fiziksel özellikler, cinsel yönelimler, tercihler, vb. toplumun içine aldığı bütün konuları kapsayabilir." (KK-39)

“Kibar, iletişime açık, teşekkür etmesini, özür dilemesini bilen bir toplum değiliz. Kafede insanlara servis yaparken bunu apaçık görebiliyorum. Köle muamelesi görüyorum bazen. Self çalışıyoruz, adam tepsinin altına para sıkıştırıp kahveyi benim götürmemi isteyebiliyor. Yobaz dolu bir memleket burası. Burada attığın adım bile dedikodu olur. Konuyu sınırlamak mümkün değil.” (KK-38)

“Dedikodu yalnızca kötü konuşmalar olarak algılanıyor ama aslında iyi konular hakkında konuşmak da bir dedikodu türü bence. Ben senin başarını sen yokken konuşuyorsam bu dedikodudur. Dedikodunun konu aralığı mekâna göre değişir. Her mekânda dedikodunun konusu ve öznesi farklıdır. Evde aile ve akrabalar hakkında konuşulur, iş ortamında, orada bulunan insanlar ve onların özel hayatları hakkında konuşulur. Telefonda her şey hakkında konuşulur. Konuşmayı ani yaşanan bir olay belirler aslında.” (KK-4)

“Dedikodu her alanda her konuda yapılabilir. Eğitim seviyesi bile etki etmez buna. Nasıl yetişirsen, senin doğruların neyse olması gereken odur tavrı sergiliyorsan, senin gibi yaşamayan ve senin gibi davranmayan insanların dedikodusunu yapacaksın. Bunun dışında toplumda birinin dış görünüşünü beğenmezsin açık ya da çok kapalı giyiyordur, bunun dedikodusunu yaparsın ya da birilerinin dış görünüşü hoşuna gidiyordur, bunu kişinin yüzüne söyleyemiyorsundur çünkü tanımıyorsundur, bu yüzden arkasından konuşursun. İyi hal ve davranış veya görünüş veya bunların tam tersi durumlar senin psikolojine de bağlı olarak şekillenir ve dedikodu konusu olur bence. Mesela benim piercingim var ve insanların aksesuarım hakkında iyi veya kötü konuştuğunu biliyorum ama gelip yüzüme söylemiyorlar.” (KK-44)

“Erkekler kadınlar hakkında, kadınlar da erkekler hakkında konuşuyorlar galiba daha çok. Toplumdaki çoğu insanın kadınlarla veya kadınların bir kısmının erkeklerle alıp veremedikleri bir şeyler var. Bu durum hem bekarlarda hem de evli insanlar için geçerli. Çoğu evli kadın eşlerinin huysuzluğu, cimriliği, kendi taraflarına sonsuz bağımlı oldukları hakkında dedikodu yapıyorlar. Kaynanaları hakkında, görümceleri ve eltileri hakkında dedikodu yapıyorlar ama yüz yüze gelince bunu asla o kişilere yansıtmıyorlar. Ben bu konularda yapılan dedikoduların kadınların eşlerine olan güvensizlik duygusundan kaynaklandığını düşünüyorum. Kaynana ve görümcelerin dedikodusunun yapılmasının nedeni ise muhtemelen kadınların kendilerini o ailede değer görmediklerinden kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Eltiler hakkında yapılan dedikoduların nedeni ise bence kıskançlık. Mesela biri ev hanımı birisi meslek sahibi. Ev hanımı olan meslek sahibi olanın ekonomik özgürlüğünü kıskanabiliyor ve çareyi meslek sahibi olan eltinin dedikodusunu yaparak rahatladığını düşünüyorum. İşe gidiyor, çocuklar evde aç, evini pislik götürüyor kadın anca dışarda gibi.” (KK-5)

“Ticari sohbetler yapıyoruz biz genelde. Emlak piyasası, borsa, alım- satım, ticaret; ki ne almış ne satmış, parayı nerden bulmuş, nasıl bulmuş, miras mı kalmış, kara para mı, hazine mi bulmuş, yurt dışından mı getirmiş diye konuşuyoruz.” (KK-20)

“En fazla giyim konusunda yapılıyor. Bu konuşulan en basit konu çünkü malzemesi bol. Giyim her alanda her mekânda göze çarpan bir şey. Kadın- erkek herkes bence en çok giyim konusunda dedikodu yapar. Bazı konular mekâna göre değişiyor. Mesela ben yıllardır spor yapıyorum ve spor salonlarında gerek kendi emeğiyle gerek kimyasallarla kilo alıp kas yapan erkekler var. Bu zayıf veya spora yeni başlayan

erkekler için dedikodu konusu oluyor. Falanca kişi kas yapmak için iğne yapıyor, protein tozu kullanıyor, kendi emeği değil gibi." (KK-33)

"Eski erkek arkadaşlar, eski sevgililer, liseden tanıdığımız ve kariyer yapmayıp 3 çocuk yapan kişiler, evlenen eski sevgililerimizin yeni eşleri, hatta bazen onların cinsel hayatları hakkında tahminler yapıyoruz ve kuyruk acımızı bu şekilde hafifletmiş oluyoruz. Bu ara iş başvurusu yaptığım yerlerden mülakatlara çağırıyorlar. Oradaki jürilerin dış görünüşleri ve tavırları hakkında konuşuyorum. Beni aldatan bir erkek arkadaşımın annesi yaşında yeni sevgilisini takip ediyorum. Onu yakın çevreme gösterip kendimle kıyaslatıyorum. Bende konu çok anlayacağın." (KK-16)

"Konu mekânla paralel ilerliyor ve sınırı yok. Bence dedikoduyu sınırlandıran şey dindir. Ama kimsenin başkalarına hararetli bir şeyler anlatırken aklına dinde dedikodunun yasak olduğu gelmiyordur." (KK-2)

"Genellikle iş, ailevi konularda dedikodu yapılır. Yöneticilerin, branş arkadaşlarının, kıskanılan hemcinslerin dedikodusu yapılır. Kadın, kadını çekiştirir, erkeği çekiştirir. Erkek nefret ediyordur üçüncü kişiden, çevresindeki bir kişi daha nefret ediyordur. Bir araya gelince düşünce paylaşımı yaparlar. Erkeğin dedikodu yapması için nefret etmesi lazım, kadın her koşulda bir konu bulur ve dedikodu yapar. Örneğin biri saçını boyatıyor, sen beğenmiyorsun ama kadının yüzüne güzel olduğunu söylüyorsun, arkasından da kötü olmuş diyorsun. Kadını kırmamak için yalan söylüyorsun e arkasından niye dedikodusunu yapıyorsun? Kadınlar bence yalan dinlemeyi seviyorlar ve aslında gerçeği görmezden geliyorlar. Ama gerçek apaçık ortada yani birbirlerini avutmalarının anlamı yok." (KK-25)

"Bence her konuda yapılır. Biz burada hiçbir şey bulamazsak öğrencilerin dedikodusunu yapıyoruz. Kim kiminle sevgili, kim daha başarılı, kimin ailesi ne kadar zengin gibi. Kızlarla birlikteyken ortamda kendi aralarında örgütlenen erkeklerin konuştukları konuları ve erkeklerin konu aralıkları ne olursa olsun ister olağan ister müstehcen konuları bağıra bağıra konuşmalarına katlanamıyoruz ve bunlar hakkında konuşuyoruz. Örneğin adamın biri erkenden evlenmiş, evliyken askere gitmiş, erken yaşta çok fazla sorumluluk almış ve sosyal açıdan kendine fırsat yaratamamış. Şimdi hem mesleğin gerekleri hem de muhatap olduğu yaş aralıklarından dolayı çağa ayak uydurmaya çalışıyor ve maddi durumu da müsait. Evcil hayvan besliyor. Bir kuş aldı. Her şey buraya kadar çok normal. Ama kuştan hareketle üstü kapalı cinsel sohbetler ediyorlar ve o ortamda bu konuşmadan rahatsız olan kadınlar var. Ancak bu erkekleri rahatsız etmiyor ve ortada dönen çirkin sohbetin farkında olmadığımızı düşünüyorlar. Bu beni aşırı rahatsız etmese de o ortamı terk eden kadın arkadaşlarım var. Bu çirkin bir konu. Yani o konuyu illa konuşmak istiyorsan o ortamı tercih etme." (KK-48)

"Benim günlük hayatımın çoğu iş ortamında geçiyor. Bizim çok sıkıcı bir ofisimiz var. Pandeminin de etkisiyle işler yığıldı daha çok bunlarla ilgileniyoruz. Gündem ve siyasetle ilgili konuşuyoruz. Mesela kanunlara bu iki sene içerisinde değişiklikler ve eklemeler geldi. Biz bunları kendi aramızda tartışıyoruz. Ofiste 35 yaş üstü insanlarla çalışıyorum ve erkek ağırlıktalar. En çok konuşulan konu siyaset oluyor biraz da bu yüzden ve erkekler siyaset, parti, seçim hakkındaki fikirlerini bize aşılamaya çalışıyorlar ve tartışmaya girdiğin anda sesler yükseliyor adam durduğu yerde duramıyor şekeri,

tansiyonu bile yükselen oluyor bazen. Onlar yüzünden ofiste sadece bir kanal açık. Adam zorla kendini ve ekol olarak gördüğü kişiyi dinletiyor, diretiyor ve konuşurken asla seni dinlemiyor. İzlettiği kanalda gündem neyse ofiste de gündem o oluyor. Ofiste herkes herkesin yaptığı işi biliyor ve bu değişen eklenen çıkarılan maddeler hakkında dosyalar üzerinden birbirimize hatırlatmalar yapıyoruz. Ben bir iki kere dedikodu yapma girişiminde bulundum ama kimse oralı olmadı, ben de sustum. Farklı siyasi görüşleri olan insanlar var ve siyasi kişiliklerin dedikodusu çok oluyor. Adamın eşinden, kalem tutuşuna kadar dedikodu yapıyorlar. Tamamen ülke gündemiyle hayatını idame ettiren insanlar var. Adam 60 yaşında, Atatürkçü bir sistemle büyümüş, öğrencilik hayatını yurtlarda geçirmiş, içinde büyük bir Atatürk sevgisi var ve bundan dolayı eğitim sistemini bile eleştiriyor. Dedikodusunu yaptığı kişileri kendi yaşamından ve yaşadığı dönemin şartlarından kıyasla çekiştiriyor." (KK-47)

"Erkekler, kızlar konusunda dedikodu yapar. Kadınlar, herkesle ve her şeyle ilgili dedikodu yapar. Erkekler yüzeysel konularda konuşur. Bazen ağır konular olur bu genelde aile ve evlilikle ilgili konulardır. Genç yaşlar ilişki üzerine konuşur, orta yaşlar parasal mevzular hakkında konuşur. Genelde sınır yok. Konuyu yaş, medeni hal, cinsiyet ve mekân belirliyor." (KK-36)

"Her konuda yapılabilir. Hele ki karşıdaki insandan birazcık nem kapmışsan. Sürdüğü rujdan, ettiği laftan, oturuşu kalkışından, her şeyinden bir dedikodu yapılabilir." (KK-49)

"Kendimden örnek vermem gerekirse futbol ve basketbol oynayan birçok sporcu hakkında konuşuyorum. Performansları, özel hayatları, takıldıkları mekânlar, bindiği arabalar hakkında özendiğim bir hayatı yaşayan kişilerin dedikodusunu yapıyorum." (KK-31)

"Her konuda yapılır. Örneğin pandemideyiz ve ülke yöneticilerinin yaptıkları, sağlık yöneticilerinin yaptıkları ve yapamadıkları, bakanların anlık kararlarını konuşuyoruz. Okulda, bir öğretmenin arkasından ya da iş ortamındaki arkadaşlarının arkasından konuşuyoruz konu olarak onların bomboş yaşantıları bana göre." (KK-46)

Yukarıda verilen cevaplarda dedikodu konusunu belirleyen unsurun mekân olduğu sonucuna varılmıştır. İnsanlar bulundukları mekânın ve zamanın etkisinde kalarak iletişimlerine yön verdikleri tespit edilmiştir. İnsanların bulundukları mekânı belirleyen en önemli etken statüdür. Statü, insanı bulunduğu konumdan ötürü davranışlarına ve tutumlarına yön veren bir olgu olduğu gözlemlenmiştir. Her insanın toplumda bir statüsü vardır. Statüsü olmayan insanların ise benimsedikleri bir statü algısı olduğu gözlemlenmiştir. Statünün, insanların dedikodusunun yapılmasına yol açtığı ve toplumda bu statüye sahip olmayan insanların statüyü kötülediği, insanların arasını açtığı gözlemlenmiştir. İnsanlar bulundukları ortamdaki statü farklılıklarından, statü sahibi insanların tutum ve davranışlarından rahatsız olduklarında dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir. Statü sahibi olan insanların da dedikodu yaptıkları gözlemlenmiştir ancak bu dedikodular, statü olarak kendilerinden alt durumda olan insanların dedikodularıyla

benzerlik göstermediği tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinin, insanların hayat görüşünü etkilediği ve şikayetçi olduğu ya da memnun olduğu durumların değişkenlikler gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmanın pandemi döneminde yapılması bu dönemde yapılan dedikoduları da tetiklemektedir. Çalışan insanlar bu dönemde evde çalışmaya başlamıştır. İnsanların sürekli bir arada bulunması ve sosyallik kavramının sosyal mesafe nedeniyle ortadan kalkması insanları bunalttığı tespit edilmiştir. İnsan hayatına getirilen kısıtlamalar, sosyal ilişkileri de etkilemiştir. İnsanlar aileleriyle bu dönemde olduğundan daha fazla bir arada bulunmalarına neden olmuştur. Dedikodular mesaj ve aramalar yoluyla insanlar arasında aktarılmıştır. Mekânlara getirilen kısıtlamalar kalktığında ise insanların kafe, kahvehane ve kuaförlere akın ettiği gözlemlenmiştir.

2.3. Mekânların Dedikoduya Etkisi

Toplum içinde konuşmak, konuşulan konudan ziyade konuşan kişiler hakkında fikir uyandıran bir durumdur. Bu durumun Türk toplumundaki etkisi oldukça baskın bir gerçekliktir. Türk toplumu ve Türk toplumunun etkilendiği topluluklardaki "müstehcen" kavramı konuşulan konuyu mekân ve cinsiyet bağlamında sınırlamaktadır. Türk kültüründe "Her konu her yerde konuşulmaz." algısı mevcuttur. Konuşulan konu, toplumda yayıldığında insanları fiziksel veya psikolojik şiddete maruz bırakabilir. Bu şiddeti ve çevresel tehditleri önlemek adına mekân dedikoduyu sınırlamaktadır. Dedikodu yapılacak mekânın seçimi için insanların belli kriterleri vardır. Örneğin, insanlar sıklıkla tercih ettiği ya da iş ya da ihtiyaçlarından ötürü bulunacağı mekânın güvenli olmasını istemektedirler. Bununla birlikte kendini rahat hissedecekleri bir ortamı bulmak veya yaratmak için çaba sarf etmekte ve sağlıklı ilişkiler kurmak için çaba sarf etmektedirler. Her cinsiyet, bulundukları ortamlarda kendi cinslerinin çoğunlukta olmasını tercih eder. Mekân seçiminde cinsiyetin de etkisi vardır. Araştırmanın asıl kısmı, saha olarak değerlendirilen kafeler, kahvehaneler ve kuaför mekânlarında dedikodunun farklı yaşta ve statüdeki kadın ve erkeklerin yaptıkları dedikoduların gösterdiği değişkenliklerdir. Kafe ortamı her yaştan ve cinsiyetten insanların bulundukları ortamlardır. Burada konuşulan konular yaş ve cinsiyet çeşitliliğinden ötürü oldukça geniş ve gözlemleme fırsatı kolay olan mekânlardır. Hem çalışanlar hem de müşteriler bu mekânda doğrudan

ya da dolaylı olarak dedikodu yapmakta ve dedikodu ortamına dahil olmaktadır. Kafelerde yapılan dedikodular herkesin bildiği kişi ve olaylar hakkında olabilmekte ve bunun yanında kafe ortamında bile doğaçlama bir şekilde üretilebilmektedir. Dedikodu üretecek unsurlar olmadığı noktada ise kafenin sahibi, çalışanları, kafenin cirosu, satışa sunulan ürünler hakkında konuşulmaktadır.

Kafe ortamını paylaşan sosyal gruplarla yapılan görüşmelerde kişilere, *"Dedikodunun yapacağınız zaman mekân seçer misiniz? Dedikodunun yapıldığı mekân önemli mi?"* sorusunu sorduk. İnsanların dedikodunun mekâna göre gösterdiği değişiklikleri şu şekilde değerlendirmektedirler:

"Günümüzde sosyal medya ile birlikte mekân, zaman kavramı da ikili ilişkiler için silikleşti bence. Çünkü mobil teknolojiler ile kilometreler ötedeki birine bile ulaşabiliyorsun. Örneğin pandemi döneminde, sosyalleşmenin en aza indiği zamanlarda bile dijital mecralarda iletişimimizi sürdürebildik ve gündelik hayattaki iletişimimizin büyük bir bölümünde zaten dedikodu yer etmiş durumda. Fakat sadece bunun için bile yüz yüze görüşmeyi tercih eden insanlar mevcut. Örneğin 'Buluşalım mı bir ara, dedikodu var mı?' derken aslında bunu sosyalleşme aracı olarak gördüğümüz için dış mekânlara da taşıyabiliyoruz." (KK-22)

"Dedikodu için mekân önemlidir. Etrafta dedikodusunu yaptığınız biri veya onu tanıyan yakını varsa ona dikkat edersiniz. Toplum olarak yanımızda olmayan ya da ulaşamayacağımız insanların arkasından konuşmak bizim için önemlidir, o yüzden bu konuların konuşulacağı mekân da önemlidir." (KK-23)

"Dedikodu yapacaksam özellikle mekân seçmem. Ama bazen erkek arkadaşlarımla ya da grupça sohbet etmek için alkollü mekânlara rezervasyonlu gidiyoruz. Arabada, yürürken, telefonda ya da mesajda dedikodu yaparım." (KK-17)

"Dedikodu yaparken mekân seçmem ama insan seçerim. Kafede, barda, sokakta, parkta, molalarda dedikodu yaparım. Kişinin yüzüne söyleyemediğim bir şeyi arkasından konuşmam. O yüzden mekânda söylediklerim duyulur mu diye bir korku yaşamam. Dedikodunun açığa çıkması beni korkutmaz." (KK-24)

"Mekân seçerim. Beni anlayacak insanların bulunduğu ortamı tercih ederim. Sessiz bir şekilde konuşursak mekânın bir önemi yok bence. Ama her konu her yerde konuşulmaz. Özel bir konu konuşacaksam mekânda erkek olmasını istemem. Evde, mesajda, telefonda konuşurum daha çok." (KK-30)

"Her yerde dedikodu yapılıyor. Sadece konular değişiyor." (KK-26)

"Düğünde, bayramda, sünnette, cenazede her yerde dedikodu yapılır. İnsanlar dedikodu yapmak isterse mekân yaratır. Mesela cenazeye gittim, ciddi bir ortam. Adamın biri başka bir adamın miras davasını anlatıyor ya da diğeri adamın yeni aldığı arabayı konuşuyor, parayı nerden buldu, nasıl buldu diye. Kendinde yok öyle araba kıyaslama yani. Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar gerçekten. Düğünlerde

kaç altın kaç bilezik takılmış, kız tarafı ne kadar takmış, oğlan tarafı ne yapmış, gelinin yüzü niye asık, bu adam iyi değil benim arkadaş da ondan daire almış, müteahhit benim tanıdık, onun malzemesi çürük gibi mekândan mekâna konu değişiyor ama her mekânda kesinlikle ilgi çeken bir sohbet oluyor." (KK-20)

"Mekân seçerim. Kesinlikle seçerim. Mesela seninle yolda yürüyoruz, karşıdan biri geliyor, sana dönüp o kişiyi gösteririm, bu kişiye iyi bak derim, sonra arabaya geçince onunla ilgili bildiğim önemli bir şeyi sana anlatırım. Ama bunu yolda yapmam, çünkü ses tonunu ne kadar ayarlarsan ayarla seni duyabilir, dudağını okuyabilir. Mekân önemlidir." (KK-43)

"Rahat ortamlar önemli. Kendini rahat ve güvende hissettiğin zaman daha rahat konuşursun. Sana tehlike yaratacak bir şey olmadığında daha rahat ifade edersin kendini. Mekân önemlidir o yüzden." (KK-36)

"Mekân önemli değildir, yolculukta, yürürken parkta her yerde dedikodu yapılır. Dedikodu bir ihtiyaçsa ihtiyacın yeri yoktur. Kişi dolmuştur ve acilen seansa başlaması gerekir." (KK-46)

"Mekân seçmem. Fısıltıyla konuşurum. Şakalaşarak, dalga geçerek dedikodu yaptığım için bunu diğer muhabbete dahil olmayan insanların anlayacağını düşünmüyorum." (KK-2)

"Kahve ortamında kafe gibi insanların sıkı ilişkiler kurduğu ortamlarda dedikodu yapılır. Mekân önemlidir. Yoğun, kalabalık iş mekânlarında yapılabilir. İnsanın özeli merak ediliyor. İnsanın olduğu ortamlarda dedikodu malzemeleri toplanır, sonra rahat ve o kişilerin olmadığı mekânlarda sohbetin akışına göre araya bu malzemeler de sıkıştırılır. Ben her düşünceden insanla oturabiliyorum. O yüzden benim mekân bulmam pek de zor olmuyor." (KK-32)

"Mekân öyle çok da önemli değil ama öyle her konu da her yerde konuşulmuyor. Böyle özel bir konu varsa gerçekten, ben telefonda konuşmayı tercih ediyorum." (KK-27)

"Mekân seçerler, ortamı ayarlayıp dedikodu yapmak istedikleri kişilerin yanında konuşurlar. Ortamda birkaç tane de fikrine dahil olan varsa orada dedikodu hiç bitmez." (KK-37)

"Evet, mekân seçerim. Akşam herkes odasına çekildikten sonra kahvemi yaparım, komşumu çağırırım, balkonda otururuz, onun hayatından benim hayatımdan konuşuruz. Hatta saatimiz bile hep aynıdır. Akşam 9' da." (KK-15)

"Evet, mekân önemlidir. Genelde mutfakta oluyor ve yatmadan önce kardeşinle yatakta dedikodu yaptığım oluyor. Bu her gece oluyor hatta. Günün kritiğini yapıyoruz, yarın neler yapacağız, kimlerle oturacağız, nerede oturacağız, bunları konuşuyoruz." (KK-28)

"Tabi, yeri ve zamanı önemlidir. Dedikodu alışkanlık haline gelince artık mekân da belirginleşiyor. Karşındaki kişinin konumuna da bağlı olarak mekân belirleniyor." (KK-45)

Saha olarak belirlenen mekânlar, dedikodu olgusunun oluştuğu, üretildiği ve farklı cinsiyetten ve yaştan insanların özellikle tercih ettikleri yerlerdir. Yukarıda ve önceki başlıklar altında verilen dedikodunun konusu ve mekânı, görüşülen insanların da

fikirlerinden yola çıkarak bu iki faktörün belirgin bir paralellik seyrinde oldukları tespit edilmiştir.

Bu kısımda mekân kavramını daraltıp farklı yaş ve cinsiyet gruplarında bulunan insanların kafelerde, kahvehanelerde ve kadın ve erkek kuaförlerinde yaptıkları dedikoduları inceleyeceğiz.

Polatlı farklı kültürlerden gelen birçok insanın yaşadığı bir ortamdır. Gerek işi sebebiyle gerekse ailesinin Polatlı'da ikamet etmesinden dolayı burada yaşayan birçok insan mevcuttur. Bu yüzden fikir çatışmalarının ve kültürel çeşitliliklerin sıkça yaşandığı araştırma esnasında da gözlemlenmiştir. Polatlı'da sosyalleşmek adına yapılacak aktiviteler ve mekânlar oldukça sınırlıdır. Cinsiyet açısından bakıldığında ise özellikle yalnızca erkeklerin uğrak alanı olan yerlerde, kadınlar bulunmamaktadır. Sosyalleşmek, rahatlamak ve sosyal grupların tercih ettikleri kafeler, kahvehaneler ve çoğunlukla ihtiyaçtan bazen yakınlık duyduklarından insanların sıkça ziyaret ettikleri kuaför sayıları da oldukça azdır. Bu azlık halk için dezavantaj ancak gözlem yapabilmemiz adına mekânların az olması araştırmada bize fayda sağlamıştır. Çünkü her mekâna gelen kitle sabittir ve mekân sahibi ve müşteriler arasındaki sosyal bağ, görüştüğümüz şahısların tutumları ve konuşmalarını analiz etmemiz açısından büyük öneme sahiptir.

2.3.1. Kafelerde Yapılan Dedikodular

Kafeler, insanların günlük hayatlarında mola olarak değerlendirdikleri bir süreci dolduran her yaş aralığından ve her cinsiyetten, farklı kültürlerde yetişmiş, hayata bakış açıları bazen ortak bazen farklı olan insanların rahatlamak ve vakit geçirmek amacıyla tercih ettikleri mekânlardır. Bu mekânların yapıları genellikle insanları evinde hissettirecek konforu sağlayacak biçimde dizayn edilir ve mekânı oluşturan aksesuarlar, masa ve koltuklar da insanların uzun süre oturmalarını planlayarak biçimlendirilmiştir. Her mekânın bir konsepti bulunmakta ve toplumun çoğunluğunu oluşturan cinsiyet ve yaştan insanları düşünerek düzenlenen yahut örgütlenen ticari ve sosyal mekânlar haline gelmiştir.

Kafeye gelen sosyal gruplar genellikle kadın-kadın, kadın-erkek, bazı durumlarda ailelerin de tercih edebilecekleri çeşitli konseptlere sahiptirler. Şehir içinde ulaşımı kolay ve bulunduğu yerin ekonomisine paralel fiyatlarda ürünlerle hizmet verilmektedir.

Yapılan gözlemler ve görüşmelere dayanarak kafe ortamının adeta dedikodu yuvası olduğu söylenebilir. Özellikle araştırmaya bağlamsal açıdan bakıldığında Polatlı küçük bir ilçedir. Kafeler, aynı masada yer almayan ancak birbiriyle uzaktan ya da yakından tanışıklığı olan insanlarla iç içedir. Bu da insanların birbiri hakkındaki izlenimlerini etkilemektedir. Bununla birlikte dedikodu olgusuna da zemin hazırlamaktadır. Kafede bulunan her kesimin o mekânı tercih etmesinde çeşitli amaçlar olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmeler esnasında kafe müdürleri ve çalışanlarla yapılan görüşmelerde, insanların ne amaçla geldiği müşteriler tarafından anlaşılmasa bile, gün içerisinde türlü insanla iletişim kuran çalışanların bu amaçlara aşina oldukları tespit edilmiştir. Bununla ilgili birkaç örnek verilebilir:

"İnsanlar, birbiriyle sohbet etmekten ziyade ortam görmek, çevresindeki insanları eleştirmek, malzeme bulmak için kafeye geliyorlar. Kafelerde mekânın vizyonunu düşüren cinsiyet, erkeklerdir. Çevresindeki insanlara, bazen mekân sahiplerine, çalışanlara rahatsızlık veren, orta yaşlarda ve mesleği askerlik olan erkekler. Rütbeleri ayırt etmeksizin çevresindeki insanlara, özellikle genç kadınlara rahatsızlık veriyorlar. Hatta askerlerin yoğun olarak geldiği günleri tespit ettik ve özellikle o günlerde kadın çalışanlarımızın vardiyalarını değiştirdik." (KK-40)

"Sevgili bulmak ya da yeni arkadaşlarla tanışmak için kafeye geliyorlar hatta bazen eğer beğendikleri kişiyi tanıyorsak aracı olmamızı ya da en azından evli mi bekar mı yoksa sevgilisi var mı diye bizden bilgi almak istiyorlar. Yani, müşterinin dedikodusunu yapmaya teşvik ediyorlar." (KK-44)

"Evde sıkılmaktan oturmaktan bunalan insanlar buraya geliyorlar, müzik dinliyorlar, çevredeki insanları eleştiriyorlar ya da etkileşiyorlar, sosyalleşmek için burayı tercih ediyorlar." (KK-8)

"İş yerim buraya yakın ve bazen iş çıkışı bazen iş arası buraya gelip kahve içiyorum. Bazen ofiste konuşmam gereken şeyler oluyor ama müsait bir ortam olmuyor onun için de iş yerime en yakın yer olan burayı tercih ediyorum." (KK-37)

"Alım- satım işiyle uğraşıyorum ve müşteri bağlamak için müşterilerime burada çay, kahve ısmarlamak için buraya geliyoruz, (KK-17)

"Çoluk çocuk, ev telaşı, sürekli ev ortamından sıkıldığımda bazen alışveriş yaptıktan sonra oturup soluklanmak çay, kahve içmek için kafeye gidiyorum." (KK-23)

"Spor çıkışı bazen spor öncesi kahve içmem gerekiyor ve spordan arkadaşlarla buraya geliyorum." (KK-7)

"Bazı arkadaşlarım bekar, ben evliyim. Kadın arkadaşlarıma ne kadar güvensem de eşimle aramda bir tehlike olmasın diye arkadaşlarımla dışarda genelde kafede buluşuyoruz." (KK-24)

"Erkek arkadaşlarımı eve çağırmamı babam hoş karşılamaz. O yüzden birlikte vakit geçirmek, sohbet etmek için kafede buluşuyoruz." (KK-29)

"İş ortamında bir arkadaş grubuyuz. Gün içerisinde konuşacak çok konu oluyor, bazen evde ailemle problem yaşıyorum ve bunu iş ortamında arkadaşlarımla paylaşamıyorum. İş çıkışı kahve bahane, kafeye geliyoruz ve dedikodu yapıyoruz. Ortamda erkek arkadaşlar yoksa dertleşiyoruz, eğer erkek arkadaşlarımızla geliyorsak sorunları daha yüzeysel anlatıyorum ve eve gidince kız arkadaşımla telefonda saatlerce rahatça konuşuyoruz." (KK-16)

Toplumda her insanın kafe ortamını tercih etmelerindeki amaçlar birbirinden farklıdır. Yapılan gözlemler sonucunda insanlar arasında fark edilen ortak amaç, rahatlamak ve sosyalleşmektir. İnsanlar günlük hayatlarında ve özel hayatlarında çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve varoluşları gereği içgüdüsel olarak içinde biriktirdiği düşünceleri ve sorunları, yaş ve cinsiyet ayırt etmeksizin paylaşma ihtiyacı hissetmektedirler.

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde, kişilere mekân olarak kafe ortamında hangi konular hakkında dedikodu yaptıkları hakkında konuşulmuştur. Kişilerden bazıları, toplumdaki dedikodu algısından hareketle, kesinlikle dedikodu yapmadıklarını ve dedikodunun İslam dininde günah olduğunu ve kötü bir şey olduğunu sıkça dile getirdiler. Ancak görüşmelerin devamında sorulara verdikleri yanıtlar karşısında kendileri de hayrete düşmekle birlikte, aslında konuştukları ve dedikodu olarak algılamadıkları birçok konunun aslında dedikodunun bir türü olduğunu öğrendiklerinde şaşkınlıklarını gizleyemediler ve hatta şakayla karışık herkesin, kendilerinin de dahil, birer günahkâr, kafir olduklarını düşündüklerini dile getirmişlerdir.

Kafeleri tercih eden kişilerin, bu mekânlarda konuştukları konular şu şekildedir:

"Kafeye gelen insanları inceliyorum. Giydikleri, sürekli sabit olarak içtiği kahveleri, çevresindekilere ve çalışanlara olan tavırlarını inceliyorum. Çoğu zaman giyim konusunda, kafedeki insanlardan etkileniyorum ve çevreye uygun giyinmeye ve davranmaya dikkat ediyorum. Bunu tek başıma geldiğimde yapıyorum. Arkadaşlarımla geldiğim zaman özel hayatım eski sevgililerim ve şu anki flörtüm hakkında konuşuyoruz, arkadaşlarım da öyle. Bir arkadaşım hayatına her giren insana sanki onunla evlenecekmiş gibi muamele yapıyor, evlenmeden kaynana adayını çekiştiriyor. Sevgilisinin annesine bağımlı olmasından yakınıyor. Sevgilisi kendinden 7 yaş büyük ve onun gibi olgun düşünmek için çabalıyor ve bence eğreti duruyor. Gündemimiz neredeyse iki senedir ağırlıklı olarak arkadaşım ve sevgilisi. Kafe

seçimimizi bile sevgilisine göre belirlemek zorunda kalıyoruz ama beni sıktı bu durum. Artık onlarla aynı mekânda bulunmamak için türlü bahaneler uyduruyorum." (KK-5)

"Yıllardır yurt dışındaydım. Burada ticari işleri halletmek dışında bir arkadaş ortamım olmuyor. Akrabalarım burada bazen onlarla kafeye bazen kahvehaneye geliyoruz. Yaptığımız işleri ve müşteri çekecek sloganlar atıyorum ben bu tür ortamlarda. Çünkü çevre edinmem lazım. Danimarka'nın kültürüne çok alıştım ve buradaki insanların kültürünü konuştuklarını, neyle geçindiklerini merak ettiğim için çoğu zaman tek başıma kafeye gelip pasta yiyorum ve kahve içiyorum. İnsanlara kulak misafiri oluyorum." (KK-20)

"Özel bir üniversiteye burslu gittim ve dereceyle bitirdim ama yıllardır işsizim. Ailem artık evlenmem konusunda sinyaller veriyor. Ben görücü usulü evlenmek istemiyorum çünkü ailemin düzgün bir çevresi yok ve onların ortalaması bir hayat yaşamak istemiyorum. Bu yüzden iş bulmak ya da eş bulmak için kız kardeşimle bazen hala burada yaşayan liseden arkadaşlarımla oturuyoruz. Her yanımız dert. Milletin hayatından çok kendi hayatımızın ve ailelerimizin dedikodusunu yapıyoruz. Buraya iş çıkışı gelen, giyimi kuşamı yerinde, burunları havada, insanlara üstten bakan insanlar var onlara özendiğim oluyor. Ama iş sahibi de olsam yüksek bir gelirim de olsa sanırım insanlara üstten bakmam. Gelir, insanlara bakış açımı etkilemiyor." (KK-1)

"Kadınların hayatı çok renklidir. Kendini hayattan bezmiş hissedenler için bile bu böyledir. Ben kafeye eğlenmek için geliyorum, çevremdeki insanlarla dalga geçiyorum, ben de vakit böyle geçiyor çünkü yalnız yaşıyorum, güzel de maaşım var ama eğlencem yok. Kafeler aşırı eğlenceli, türlü türlü insan var. Dışardan nasıl göründüklerinin farkında değil çoğu. Duygularını, düşüncelerini konuşmayınca yansıtmadıklarını düşünüyorlar ama öyle değil. Mesela çaprazdaki masada üç kişi var. Biri kadın ve yanındakiyle muhtemelen cinsel bir bağı var, bakışları o dudak hareketleri o yönde. Diğer telefona bakan çocuk da ortamdan rahatsız ama muhtemelen kafede oturabileceği başka bir arkadaşı olmadığından o masadaki iki kişiyle mecburen oturuyor. Burada insanlar tek başına gelip oturup kahve içmekten korkuyorlar bence. Ha tek gelenler de oluyor ama onlar da baristalarla ya da garsonlarla arkadaş olduklarından yalnızlıktan korkmuyorlar." (KK-4)

"Özellikle dedikodu yapmak için geliyoruz. Dedikodu yapmak için bu kafe çok güzel, diğer kafeler daha kalabalık. Burası sakin ve müzikleri çok güzel. Burayı bizim çevreden arkadaşlar da tercih etmiyor. Yemekleri güzel diye genelde öğle araları bankacılar falan geliyor. Yani yetişkin kesim. Onlar da her geldiğinde müdürlerinin muhafazakarlığından ve iş disiplininden konuşuyorlar. Sayelerinde müdürle tanışmadan onun aile hayatına kadar bilgi sahibiyiz. Orta yaşlı, sarışın ve kırık fönlü kadınlar. Onlarla sürekli burada karşılaştığımızdan artık onlar da dedikodularımızın bir parçası. Burada Topçu ve Füze Okulu var. Buraya sonradan gelen insanlar da kafelerde göze çarpıyor. Onların yerli erkeklerden daha karizmatik olduğunu düşünüyoruz. Yerli erkekler tezek kokuyor. Buranın erkekleri üniversite mezunu olsalar da buranın geneli toprakla tarlayla haşır neşir olduğundan, çocuklarının da eğitim seviyesi fark etmeden bir ayakları köyde oluyor. Bunları tercih etmiyoruz biz. Çünkü bizim bir arkadaş böyle hem lisans mezunu hem de tarla zengini olan bir çocukla konuştu, iş ciddiye bindi. Ailesi, bizim kızı beğenmedi bahane

yarattılar bu kızı köye götüremezsin havalı bu kız, diye. O yüzden buraya gelen yabancı erkekler, özellikle kafelerde ilgi odağı oluyor." (KK-42)

"Biz fala ve dedikoduya çok meraklıyız. Polatlı'da efsane falcılar var. Biz faldan bile dedikodu üretebiliyoruz. Mesela kafede masada fal kapatan birine gidip bu fala bakan biri olup olmadığını varsa bana da bakar mı diye soracak kadar özgüven sahibiyim. Aslında çok da profesyonel olmayanlar için fal bahane. Falda görüyormuş gibi benim hakkımda ne duyduysa ya da ne biliyorsa fal aracılığıyla yüzüme söyleyenler var. Ya da profesyonel bir falcıya gittiysek korkudan iki kişi giriyoruz seansa ve arkadaşımın bana söylemediği şeyleri falda görüyor kadın ve ben seans bitince başka bir arkadaşıma bunu anlatıyorum kafede. Ve onunla artık özelimi paylaşmıyorum." (KK-29)

"Anlık ruh halime yaşadıklarım olaylara göre değişiyor. Bu ortamda rahat hissediyorum sürekli buraya geliyoruz zaten çalışanlarla bile yakınım. Buranın müdürü genç yaşta ve insanların beklentilerini daha kolay anlayabiliyor. Genelde arkadaşlarımla oturuyoruz. Çalışıyoruz, çocuğuma annem bakıyor. Burada otururken annemi görüntülü arıyorum ekrandan çocuğumu seviyorum arkadaşlarıma gösteriyorum. Çocuklarımız hakkında konuşuyoruz, eşlerimizden konuşuyoruz. Cazgır kaynanam ve örümcek görümceme olan nefretimi buradan atıyorum çünkü burada yaşamıyor, tanıdığı yok burada. Evde de konuşulmuyor bunlar eşim bozuluyor. Kardeşinin bana yaptıklarını görmezden geliyor. Bunları beni en iyi anlayan arkadaşıma anlatabiliyorum. Onun kaynanası hiç benimki gibi değil onu bu konuda kıskanıyorum. Şeker gibi kadın. Benimki öyle değil memnuniyetsiz. Geçen televizyonu neden duvara monte ettirdiniz diye beynimi yedi bitirdi. Zaten çalışıyorum yorgun eve dönüyorum. Kendi çocuğuma bile vakit ayıramıyorum. Beni sanki çok seviyormuş gibi üç günde bir bize damlıyor. Oğlumun evi, oğlumun evi. Sanki biz misafiriz o evde." (KK-24)

"Ben hayata biraz ferah bakıyorum. Meditasyon yapıyorum, kişisel gelişim okuyorum, arkadaşlarla oturduğumuzda da onlar problemlerini anlattıklarında onlara tavsiye ettiğim şeyler oluyor. Ama beni sadece dinliyorlar gibi hissediyorum bazen. Çünkü atıyorum arkadaşım ailesiyle kavga ettiğinde meditasyon yapmak istemiyor ya da sevgilisine posta koyduğunda yağmur sesi dinlemiyor. Çişi geliyormuş, öyle söylüyor. Beni dinlemiyor ama Youtube'da saçma sapan '24 saatte sevgilim bana dönsün ritüeli' yapabiliyor. İnsanlar kalıcı çözüm üreten şeyleri sevmiyorlar, monoton hayatlar, değerli zaman aralıkları bulmak ya da yaratmak, insanların pek de tercihi değil. Bu kız kavgadan besleniyor. Hayatında hiç kargaşa, safsata olmasın oturup ağlıyor. Meryem Uzerli gibi tükenmişlik sendromuna giriyor. Sen ünlü değilsin, senin böyle şımarıklıklar yapacağın birileri yok! Zayıf olursan ezerler, sana sen değer vermezsen kimse vermez. Bu kadar." (KK-39)

"Ben biraz meraktan kafelere gidiyorum. İnsanlar neler yapıyor, neler giyiyor, neler konuşuyor, eğlence anlayışları, çay- kahve muhabbetleri, muhabbetlerin tartışmaya dönmesi, güncel dedikoduları öğrenmek için özellikle dedikoducu arkadaşlarımı arayıp buluşmalar ayarlıyorum. Dedikoducu insanlarla aram hep iyidir benim. Çünkü onlar tehlikelidir. Huylarına gitmek lazım. Başka insanlar hakkında bilmedikleri yok. Ben de merak ettiğim noktada onlardan yararlanıyorum. Kız arkadaşlarım dedikoducu oluyorlar genelde. Bir tane çok çok yakın bir arkadaşım var. Dedikoducuların anlattıklarını, hatta bazen

benim hakkımda yapılan dedikoduları öğrenip yakın arkadaşıma anlatıyorum. Dedikodu güzel bir şey. Bazen benim hakkımda yapılan dedikodular kulağıma geldiğinde kendim hakkında fark etmediğim şeyleri bile fark etmemi sağlıyor. Ben yakın arkadaşlarımla cinsellik hakkında konuşmayı seviyorum. Bilmediğim, öğrenmek istediğim ama fırsat bulamadığım birçok konu var. Bu konuları bilen ve tecrübe eden insanlarla konuşmak zevkli oluyor. Çok güldürüyor ve bazen utandırıyor. Burası küçük yer. Eminim tecrübeleri olan insanlar vardır ama ben cinsel deneyim yaşamak için burayı tehlikeli buluyorum. Çünkü toplum içinde konuşurken bile sesimizi kısıyoruz bazen kaşla gözle bazen etrafta çok insan var diye söyleyemediğimiz şeyleri yanımızdaki arkadaşımıza mesajla anlatıyoruz. Aslında cinsellik normal bir şey ama Polatlı'da normal algılanmıyor. Sanki hepimizi leylekler getirdi." (KK-6)

"Bizim kafede bulunan kızlar hakkında konuşuyoruz. Oturuşu, kalkışını, giyinişini, konuşmasını, kahkahasını, dikkat çekmeye çalışıp çalışmadığını konuşabiliyoruz. Kızlar hakkında kritik yapıyoruz. Bazen eski sevgilimizin ya da flört ettiğimiz insanla karşılaşmak için onun hangi kafede takıldığını tespit edip tesadüfen karşılaşmak için kafeye geliyoruz. Cinsellik genç yaşlarda konuşuluyor. Belli bir yaşa geldikten sonra libido devam etse de bunu açıkça birine yansıtmıyoruz. Spordan, futboldan ve siyasetten konuşuyoruz. Tarla tapan işleri, bitcoin, bu aralar özellikle kripto para gündemimiz oldu. Ülkede gündem neyse onun hakkında konuşuyoruz genelde." (KK-41)

"Kim kiminle oturuyor, kim kiminle arkadaş, kiminle sevgili, kızlar ne kadar bakımlı, erkekler ne kadar sadık, cinsel hayat boşanmak için bir sebep mi gibi klasik konularda konuşuyoruz." (KK-10)

Toplumun her kesiminden insanların kafe ortamlarını isteyerek tercih ettikleri tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, insanların kafe ortamlarında sosyal gruplar içerisinde birbirlerinin özel hayatlarına dahil olan ya da özel hayatları hakkında bilgi sahibi olan insanların bir araya geldiklerini, bu ortamlarda hayatlarının akışına göre konuların ortamdaki insanların uyumuna ve ortamdaki rahatlık ve güven hissine göre değiştiği tespit ettik. Bunun dışında ev ortamında ya da iş ortamında dedikodu yapmaya zemin bulamayan insanların rahat hissettikleri kafelerin sabit müşterisi olduklarını hatta kafe çalışanlarının, sabit müşterilerin tercih ettikleri ürünleri müşterilerden önce dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Kafe ortamını oluşturan insanlar ve çalışanların aralarında sosyal bağ kurduklarını ve bu ortamlarda ev konforu bulan bazı müşterilerin özel hayatlarını bu ortamda rahatlıkla dillendirdikleri tespit edilmiştir. Kafe ortamına gelen bazı müşterilerin başka insanları gözlemleyerek ya da grupça oturan insanların hangi konular hakkında konuştuklarını yaş aralıklarından da istifade edip kulak misafiri olan ve gözlem yapan bir kesim de mevcut. İnsanlar çevrelerindeki insanların hal ve hareketlerini incelemekte ve bunu çevredeki insanlara da hissettirmektedirler. İnsanların davranışlarının dedikodu konusu olması özellikle kadınları korkutan bir durumdur.

Çünkü bu mekânlarda anlatılan dedikodularda abartma unsuru fazlaca görülmektedir. Toplumda ve özellikle kafe mekânındaki insanlarda "El alem ne der?" algısı ve toplum ve aile baskısı insanların hal ve hareketlerine yön vermektedir. Bu algıyı umursamayan kesim, hal ve davranışlarını başkalarına göre sınırlandırmadığından sıkça dedikodu konusu haline gelmektedir. Çünkü toplumda, sosyal normlara aykırı davranmak, insanın içinden geldiği gibi yaşama isteği herkeste vardır ve bunu açıkça günlük hayatına taşıyamayanlar, aykırı davranan ve aslında kendilerinin de davranmak istedikleri biçimlerin dedikodusunu yaparak rahatlamaktadırlar.

2.3.2. Kahvehanelerde Yapılan Dedikodular

Kahvehaneler günlük yaşamın stresini atlatmak ve insanların konuşarak rahatlamak için uğradıkları yerlerdir. Türk toplumunda kahvehaneler muhabbetin derinleştiği; siyaset, futbol gibi farklı alanlarda insanların bilgi edindiği, tartıştığı mekânlardır (Yağbasan ve Ustakara, 2008: 234; Danış, 2015: s.30).

Ankara- Polatlı ilçesinde yer alan kahvehanelere gelen insanlar genellikle orta yaş ve yaşlı kesimlerden erkeklerdir. Genç kuşağın sosyalleşmek için nadiren kahvehane ortamlarını tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Çünkü genç kesime hitap eden kişi ve olaylar kahvehanelerin dışında gerçekleşmektedir. Polatlı ilçesinde her mahallede birkaç tane kahvehane bulunmaktadır. Mahallelerde yer alan kahvehaneleri genellikle o mahallede ikamet eden mahalle sakinleri tercih etmektedir. Çarşı olarak adlandırılan bölgede yer alan kahvehanelerde ise farklı yerlerde ikamet eden ya da Polatlı'nın köylerinde ikamet eden ve iş için çarşıda bulunan insanların bu alandaki kahvehaneleri tercih ettikleri bilinmektedir. Çarşı alanında yer alan kahvehanelerin en yoğun olduğu gün perşembedir. Bunun sebebi insanların işlerini halletmesi ya da alışveriş yapmak için çeşitli köy ve mahallelerden bu alana geliyor olmalarıdır. Polatlı ilçesinin çarşı alanı mahallelere nazaran oldukça küçüktür. Burada yer alan esnaflar ve çalışanlar birbirlerinin hakkında oldukça fazla bir şekilde bilgi sahibidir. Bu alanın küçük olması, burada oluşan olay ya da olaya dahil kişilerle ilgili çıkan dedikodu ve söylentilerin hızlıca yayılmasına neden olmaktadır. Şehre sık gelmeyen insanların kahvehane ortamlarını tercih etmesinin sebebi erkeklerin tabiriyle sohbet ya da bilgi alışverişidir. Ancak konuştukları konuların

neredeyse hepsi dedikodudur. Erkekler, özellikle yaşlı erkekler, dedikodu yaptıklarını kesin bir dille reddetmektedir ve bunu kanıtlamak için sıkça dinden yola çıkarak açıklamalar yaptıkları gözlemlenmiştir. Erkekler, yaptıkları dedikoduyu, dedikodu olarak nitelendirmemekte, sohbet etme, muhabbet etme, haber alma, bilgi alışverişi olarak nitelendirmektedirler. Bu düşünceye sahip olan erkeklerin yaş aralığı 45-60 arasındadır. Ancak bu şekilde nitelendirdikleri konuşmadan zarar gördükleri noktada söyledikleriyle çelişip dedikodu yaptıklarını ya da bu tür konuşmaların direkt dedikodu olduğunu düşünmektedirler.

Polatlı'da yer alan kahvehanelerde konuşulan konular şunlardır:

Spor, gündem, siyaset, alım-satım, tarla işleri, zirai işler, ekonomi, insanların gelir düzeyleri, araba, traktör, biçerdöver vb. tarım makineleri ve fiyatları. Bunlar ortamda yüksek sesle herkesin bildiği konuların çekiştirilmesi şeklinde oluşmakta ve yayılmaktadır. Özel olarak hısım ve akrabalar hakkında konuşulmakta ve bu çevrelerdeki dedikoduların acımasızlığı, bu dedikoduların içine yalan ve iftiranın katılmasıyla işin içinden çıkılmadığı anlatılmakta ve erkeklerin bu konuda deneyimledikleri durumları birbirlerine aktardıkları görülmektedir. Bu tür ailevi ve akrabalar dedikoduları kahvehane sakinken ya da az müşteri varken kısık sesle yapılmaktadır. İlçenin küçük olması nedeniyle insanların sürekli tanıdık çıkmaları bu mekânda yapılan dedikoduları kısık sesle dile getirseler bile tehlikeli hale getirmektedir. Erkeklerin dedikodu süresi kadınlarınki kadar fazla ve ayrıntılı değildir. Erkekler anlatmak ya da fikir danışmak istedikleri konuları yüzeysel ve köşe hatlarıyla karşı tarafa aktararak az sözle çok şey ifade edebilmektedir.

Dar mahallelerde yer alan kahvehanelerin müşterileri sabittir ve aralarında sosyal bir bağ söz konusudur. Orta yaş ve yaşlı kesimlerde olan erkeklerin sosyalleşmesi için mahalle kahvehaneleri vazgeçilmezdir. İnsanlar buralarda geç saatlere kadar oyun oynarlar ve müşteriler dağılınca mekân sahipleriyle sohbet etmektedirler.

Kahvehane sahipleri, dedikodu açısından bulundukları mahalle ve mekânın haber kaynağıdır. Belediyede çalışan insanlar, mahalle muhtarları, esnaflar, işletmeciler ve şehrin gündemi hakkında bilgi edinilmesi için müşterilerin özellikle mekân sahipleriyle olan sosyal bağlarından dolayı tercih ettikleri kahvehaneler mevcuttur. Mekân sahibi, insanlarla sürekli iletişim halinde olduğu için bu olaylar ve kişiler hakkında doğrudan ya

da dolaylı olarak bilgiyi edinir ve kahvehaneye gelen insanlara konu konuyu açtıkça iletmektedir.

Özel durumları olan müşteriler mekân sahiplerine özellikle bir kişi hakkında sorular sormakta ve sordukları kişilerin iş hayatları, özel hayatları hakkında bilgi almak istemektedirler. Örneğin bir baba, kızını evlendireceği bir erkeği soruşturmak için damat adayı eğer yerliyse mekân sahibine fikir damat adayı ve ailesi hakkında fikir danışabilmektedir. Ya da kişiler arasında ortak bir iş yapılacaksa kişiler karşı tarafların güvenilir olup olmadığı hakkında dedikodu yapabilmektedir.

Siyaset ve gündem, kahvehanelerde sıkça rastlanan dedikodu türüdür. Bu mekânlarda genellikle bir ya da mekânın genişliğine göre birden fazla kitle iletişim aracı bulunmaktadır ve insanlar bu araçlar üzerinden gündem hakkında yapılan açıklamaları kendi aralarında konuşmaktadır. Bu ortamlarda kimi zaman tartışmalar ortaya çıkmakta ve sesler yükselmektedir. Sarf edilen sözler ve sinirle yapılan hareketler yüzünden küslük ve kırgınlıklar ortaya çıkmaktadır. Herkes fikirlerinin uyuştuğu tarafın icraatlarını övmekte ve karşıt görüşlerin yer aldığı toplulukları çoğu zaman ağır bir dille eleştirmektedir.

Spor, özellikle futbol, kahvehane ortamlarında konuşulan bir başka konudur. Yerli ve milli maçlar için belirlenen günlerde fanatikler bir araya gelmekte ve soluk soluğa maçı izleyip ardından sporcuların performansı, özel hayatları ve maçın genel kritiğini yapmaktadır.

Polatlı halkın yerli kısmının çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. İnsanlar birbirinin mal varlıkları, tarlalarının dekarlarını, verimliliklerini, verimsizliklerini, ne kadar hasat yaptıklarını, yıllık ne kadar kazandıklarını kendi aralarında konuşmaktadırlar. Bu konunun ölçütü kişilerin mal varlıkları ve gelir düzeylerine göre değişmektedir. Mal varlığı çok olan insanların emekleri hiçe sayılıp, kıskançlıktan ve çekememezlikten kişinin dolaylı yollarla zengin oldukları hakkında dedikodular da ortaya çıkmaktadır. Bu dedikodular kişilerin kulağına gittiğinde kavga ve tartışmalar meydana gelmektedir. Dedikodunun yalan veya asılsız olması durumunda sinirine hâkim olamayan insanlar şiddete başvurmakta ve yaşanan olaylar sonucu, olayın çözüme kavuşması için dava boyutuna ulaşmaktadır.

Bazı insanların maddi ve manevi olarak kendinde güçlü bulduğu tarafları yansıtmak, gösteriş yapmak amacıyla kahvehane ortamlarını tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kahvehanedeki insanların sırf gösteriş yapmak için kahvehaneye gelen insanları kendi aralarında dalga konuşu yaptıkları, birbirleriyle şakalaştıklarında karşısındaki kişiyi, kınadığı kişiye benzeterek dalga geçtikleri gözlemlenmiştir. Bununla birlikte gösteriş yapan kişilerin mekânda can kulağıyla dinlendikleri ve kişinin ağzından çıkan her laftan dedikodu ve mizah malzemesi ürettikleri tespit edilmiştir.

2.3.3. Kuaförlerde Yapılan Dedikodular

Kuaför denince akla gelen ilk cinsiyet şüphesiz kadınlar olmaktadır. Ancak günümüzde erkekler de zorunlu ihtiyaçlarıyla bunun dışında da kuaför mekânlarını sıkça ziyaret etmektedirler. Günümüzde modernleşmenin etkisiyle erkekler kuaförlere saç boyası, cilt bakımı, manikür ve pedikür için kuaför mekânlarına gitmektedirler.

Kuaförler, insanların saç kestirme, saç boyama, kaş, bıyık alımı gibi zorunlu ihtiyaçlarının yanında mekân sahipleriyle bağ kurdukları takdirde sohbet etmek, ilçede olup biten olaylar, diğer müşteriler hakkında bilgi almak amacıyla da kuaför mekânlarını tercih etmektedirler. Mekâna yapılan ziyaret sıklaştıkça mekân sahipleri ve müşteriler arasında sosyal bir bağ kurulmaktadır. Bu yüzden hem kadınların hem erkeklerin genellikle sabit olarak gittikleri belirli kuaförleri vardır. Sıkça kuaför değiştirmezler.

Kuaför mekânları toplumdaki "mahremiyet" olgusundan ötürü kadın ve erkek kuaförleri olarak kategorilere ayrılmaktadır. Ancak günümüzde unisex kuaförler de mevcuttur. Polatlı ilçesinde yalnızca bir adet unisex kuaför bulunmaktadır. Bu mekânı tercih eden kitle genellikle genç yaşta bireyler olmaktadır. Orta yaşlı bireyler, kadın kuaförlerine ve erkek kuaförlerine gitmektedirler. Bu mekânların en önemli özelliği, hemcinslerin aynı ortamı paylaşmalarından ötürü kendilerini rahat hissetmeleri ve "mahrem" olarak nitelendirdikleri şeyleri paylaşmaktadırlar.

Günümüzde pandeminin etkisinden ötürü insanlar kuaförde yaptırdıkları çoğu işlemi evde gerçekleştirmektedirler ancak dedikodu ortamını kuaförde

bulamamaktadırlar. Kuaförler insanların hem deşarj oldukları hem de başka insanlar ve hemcinsleri hakkında haberdar oldukları ortamlardır. Bu ortamı pandemi nedeniyle evde bulamayan ve bunalım yaşayan kadın ve erkek bireylerin oldukları tespit edilmiştir. Araştırma esnasında beş kadın kuaförü ve beş erkek kuaförü sürekli ziyaret edilmiştir. Buralarda gözlemler yapılmış ve görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

2.3.3.1. Kadın Kuaförlerinde Yapılan Dedikodular

Kuaför ortamında güncel ve kadınsal konular konuşulmaktadır. Konu ağırlıkları müşterilerin medeni hallerine göre değişmektedir. Bekar kadınlar günlük hayatlarını, iş hayatında yaşadıkları sorunları, aile hayatlarını ve arkadaşlık ilişkilerini anlatmaktadırlar. Bunların dışında en çok tercih ettikleri konu, karşı cinslerdir. Bekar kadınlarının çoğunun karşı cinslerden yakındıkları gözlemlenmiştir. Erkeklerin umursamazlığı, donuk tavırları, duygusuz görünüşleri kadınların en çok yakındıkları noktalardır. Erkeklerin toplumdaki davranışları, kadınları evlilik kurumundan uzaklaştırmaktadır. Bunun dışında cinsellik, hemcinsler arasında sıkça dedikodu konusu olmaktadır. Bekar kadınlar, toplumsal baskıdan dolayı cinsel kimliklerinin ve yapabileceklerinin farkına çok geç yaşlarda varmaktadırlar. Kuaför mekânlarında her yaştan kadın bulunduğundan cinsellik konusu sıkça dile getirilir. Bekar kadınlar genellikle bu konularda dinleyici olmaktadırlar. Cinsellik konusunu evli kadınlar deneyimlerinden yola çıkarak bazen üstü kapalı bazen apaçık bir şekilde konuşmaktadır. Hatta bazı kadınların bu konuları kocalarından örnekler vererek birbirlerinin kocalarının cinsel performanslarını kıyasladıkları gözlemlenmiştir.

Toplumda erkek egemen bir düzen hakimdir. Erkek, maddi ve manevi olarak kadından önde görülmektedir. Bu düşünce günümüzde biraz da olsa değişmeye başlamıştır. Ancak toplumun bazı kesimlerinde bu düşünce yapısı hala baskındır. Günümüzdeki evliliklerde kadının yaşı erkeğin yaşından büyük olabilmektedir. Kadın kuaförlerinde bu durum hakkında dedikoduların yaygın olduğu tespit edilmiştir. Kadının erkekten büyük olduğu evliliklerde kadının her an tetikte olması gerekmekte ve eşini mutlu etmesi gerekmekte, aksi takdirde aldatılabileceği düşüncesi yaygındır.

Aldatma olgusu toplumda farklı şekillerde açığa çıkmaktadır ancak her iki cinsiyette de görülmektedir. Toplumda aldatma olgusunun temel nedeni cinsel tatminsizlik, şiddetli geçimsizlik yatmaktadır düşüncesi oldukça yaygındır. Toplumda

keyfi olarak yapılan aldatmalara ise nadiren rastlanmaktadır. Her iki cinsiyetin de aldatma eylemini gerçekleştirmesi kuaför mekânlarında göze çarpan bir başka önemli noktadır. Mekân sahipleriyle yapılan görüşmelerde, kadınların erkeklerle eşit oranda eşlerini aldattıkları tespit edilmiştir. Bu ortamda yapılan dedikoduların bir sebebi de kadınların cinsel deneyimsizliklerinden dolayı yaşadıkları korkulardır. Evliliğin ilk evresinde bu durumun yaşanması, evlilik öncesi yaşanan cinsel deneyimler ve deneyimsizlikler hemcinslerin bir arada bulundukları ortamlarda sıkça konuşulmaktadır.

Kuaföre gelen evli kadınların konuştukları konular günlük yaşantıları, ailevi ve akrabaları arasında olan problemler, cinsel yaşamları ve eşleriyle ve çocuklarıyla ilgili sorunlar olmaktadır. Bu mekânda ve yukarıda bahsedilen kafe ve kahvehane ortamlarında, iyi dedikodulara oldukça az rastlanmaktadır. İyi dedikoduların genellikle aile içinde gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Sahalarda yapılan görüşmelerde mekân sahiplerinin kuaföre gelen müşterilerle ilgili yaptıkları çıkarımlar şunlardır:

"Bir kadın kuaföre geldiğinde en çok kocasını anlatır ya da yeni evliyse kaynanadan, görümcesinden, eltisinden bahseder. Bazen yanındaki müşteriyi bile çekiştirir. Yeni gelin, içine yeni girdiği ailenin, kendisine davranışlarıyla görümcesine olan davranışları kıyaslıyor, aileyi benimsemiyor, doluyor, kendi ailesiyle de paylaşmıyor kavga çıkacağını bildiğinden gelip bana anlatıyor. Ben de kendi ailemi evliliğimi anlatıyorum. Derdimize ortak oluyoruz. Mesela, iki ay önce Azerbaycan'dan bir gelin geldi, evlenip buraya yerleşti. Evde kaynanayla yaşamak istemiyor, kocası yokken kaynanaya şiddet uyguluyor ama kocayı bir şekilde etkiliyor ve kocası annesine kulak asmıyor. Kaynana geçen geldi oturdu, o ağladı, ben ağladım. Hiçbir şey anlatmadan daha. Sonra susunca anlattı. Kurnaz kadın çok burada. Biz bu çağda sessiz görünen kadınlardan, dinlerine bağlı görünen kadınlardan korkuyoruz. Çünkü bu kadınlar yaptığı her türlü fesatlığa bir kılıf uyduruyor." (KK-10)

"Artık dert dinlemek, bize sıkıcı geliyor. İşlem uygularken kadınlara çay kahve söylüyoruz ve güvende olunca onlardan çok biz anlatıyoruz. Ben bu mesleğe arkadaşıma yardım ederek başladım. Kadınların yüzüne bakmazdım utangaçlıktan. Şimdi yüzüne baktığım an karakterini çözüyorum" (KK-11)

"Her kadın etkiler. Çirkin kadın yoktur, bakımsız kadın vardır. Bir insanın psikolojisi de dış görünüşünü etkiler. Kalbinin kötülüğü yüzüne yansımış derler ya ben buna çok inanıyorum. Gözleri vel fecir okuyor bazı kadınların ya da çok derdi var buraya geliyor ve buradan mutlu çıkmak istiyorum diyorlar. Biz elimizden geleni yapıyoruz. Bazen kafa yapılarına uygun olmayan saç stilleri ve boyalar beğenip geliyorlar. Bir ünlünün fotoğrafıyla geliyorlar, beni buna benzet diyorlar. Yani bu saç stilini o ünlününki gibi yapınca gerçekleşecek bir şey değil. Yakışmayacağını bildiğim halde istediklerini yapıp münakaşa yaptığım çok oldu. Sonra başka kuaförlere gidip benim dedikodumu yapıyor. Bu cadde kuaför dolu görüyorsun. Bizim birbirimizden, birbirimizin müşterisinden de haberimiz var. Meslektaşız, dükkân

arkadaşıyız, konuşma etme illa oluyor. Bazen bize gelip başka kuaförü çekiştiren de oluyor. Biz kadının söylediği eğer doğruysa gidip o kuaförle paylaşıyoruz bu durumu." (KK-12)

"Her kuaförün mutfak ve ağda alanları vardır. Dedikodunun en çok döndüğü yerler buralardır. Kadın ön tarafta kime anlatıp anlatamayacağını gözlemler sonra mutfağa çay içmeye, su içmeye çıkar ya da bizim burada balkon var, oraya hava almaya çıkar. Eğer çok dolu gelmişse oraya gelen giden elemanlardan birini çeker ve dedikodu yapar." (KK-13)

"Buraya abla-kardeş gelen de oluyor. Onlar kimseden yardım beklemeden kendi aralarında örgütlenip kocalarını, ailelerini, öz aile ve akrabalık ortamlarında olup bitenleri birbirine anlatabiliyorlar. Ben bazı müşterilerle aynı köyden akraba çıkıyorum, konuştukları insanı tanıyorum. Muhabbete ben de dahil olunca artık fısır fısır değil gayet yüksek sesle içlerini döküyorlar. Geçen bir abla- kardeş geldi. İkisini de çok iyi tanıyorum ablayı Doğukan işleme aldı, ben de küçüğe kırık fön çekiyorum. Kız da telefonla oynuyor. Telefona bir baktım, kız ablasının oğluyla cinsel içerikli mesajlaşıyor, ablasının haberi yok muhtemelen. Kardeşi ve oğlunun birbiriyle ilişkisi var. Ablası arka tarafa gelince hemen aynadan fotoğraf çekmeler, ses kaydı atmalar. Benim tanıdığımı biliyor çocuğu ve bana güveniyor. Yani ben bunu birine söylesem cinayet çıkar." (KK-10)

"Bazı kadınlar mekâna alışana kadar konuşmuyor. Biz hemen devreye giriyoruz, elemanlar müşterinin etrafında dört dönüyorlar. Kadın kendini değerli hissetmeye başlıyor. Yavaş yavaş hal hatır soruyor, sıkıntılarını anlatıyor biz de dinleyip hak veriyoruz yalandan da olsa. Çünkü burada kuaför çok ve her müşteri bizim için önemli. Şimdi pandemi bütün işlerimizi berbat etti. İnsanlara randevu verecek yer bulamıyoruz. Bazen özel olarak takımlarımızı alıp müşterinin evine gidiyoruz. Eskiden düğünde, kınada, fotoğraf çekiminde güzel paraya salona eve giderdik. Şimdi insanlar hanesinin kapısını açmak durumunda kalıyor. Şimdi de onlar bize çay, kahve servisi yapıyor. Bu esnada pandemide biriken dedikoduları paylaşıyoruz. Kadınları çok sıktı bu pandemi. Herkes evin içinde hepsi beşer kilo almış, kocalarından bıkmışlar, yakında kocalarına bez bağlayacaklarını söyleyip kocasıyla dalga geçenler bile var. Pandemi en çok çocuklara yaradı. Eğitim konusunda iyi mi oldu kötü mü oldu bilemem ama özellikle çalışan anne babalar home- office sisteme dönünce çocuklarıyla sıkça vakit geçirdiler. Biz de öyle. Bizim çocuk burada sürünüyor sabahtan akşama fön sesi, insan sesi, dedikodu makineleri… Çocukların dedikoduya maruz kalması çok sıkıntı bir durum. Benim eşim çok kıskanç, benim tarafa da soğuk davranıyor. Çok fazla gidip gelmiyoruz annemlere. Çocuk babaannesini ne zaman görse yeniden tanışıyor, anne bu kim diyor. Karım, kaynanama lakap takmış, çocuk bir kere bunu ağzından kaçırdı, benim yüzüm kızardı, karıma hiçbir şey olmadı. Bence kadınlar, erkeklerden daha iyi saklayabiliyor duygularını." (KK-12)

"Benim eşim de kuaför. Bizim salon iki katlı. Bazı kadınlar bizi burada birbirimize düşürmeye çalışıyor. Aşağı geliyor, yukarıdaki kadın bekar mı diyorlar, eşim diyorum; yukarı çıkıyorlar aşağıdaki adam abin mi diye soruyorlar eşime. Eşim başta çok kıskançtı. Müşterilere sinir oluyordu onlara yakın davranıyoruz diye. Sonra zamanla o da alıştı." (KK-12)

"Ben hem kadın hem erkek kuaförlerinde çalıştım. Kadınların adı çıkmış, asıl dedikodular erkek kuaförlerinde dönüyor. Adam saç keserken sanki beyinde yer açıyor ve ilçede, köylerde olup biten her şeyi

müşteriye aktarıyor, sonra müşterilerde bildiklerini anlatınca başka bir müşteriye malzeme çıkıyor." (KK-13)

Kuaföre gelen müşterilerin, orada çalışan insanlara büyük oranda güvendikleri gözlemlenmiştir. Kadınlar, kuaför mekânlarında her konuyu ayıp ya da günah demeden rahatlıkla konuşabilmektedir. Kadınlara bu rahatlığı sağlayan iki önemli nokta vardır. Birincisi mekân sahibinin yarattığı güven ve mekân sahibinin de yeri geldiğinde kendi eşi ve özel hayatı hakkında dedikodu yapması; ikincisi ise mekânda bulunan insanların çoğunun hemcinsleri olması ve kadının hal ve hareketlerine sınır çizme ihtiyacı hissetmemesidir. Kadınların bu mekâna gelmesi psikolojik açıdan onları rahatlatmakta, dış görünüş açısından kendilerine olan güvenlerinin pekişmesini sağlamaktadır.

2.3.3.2. Erkek Kuaförlerinde Yapılan Dedikodular

Erkekler, günümüzde kuaför mekânlarını gerek ihtiyaçtan gerek dedikodu yapmak gündemden haberdar olmak için tercih etmektedir. Günümüz kuaförlerinde erkeklere sunulan hizmetin, kadınlara sunulan hizmetle eş değer olduğu gözlemlenmiştir. Artık erkekler de tıpkı kadınlar gibi cilt bakımı, lazer epilasyon, ağda işlemleri için kuaförleri sıkça ziyaret etmektedir. Polatlı ilçesinde bulunan insanların alıştıkları kültürde kadın- erkek eşitsizliğinin olduğu, erkeğin günlük hayatında, özel hayatında ve iş hayatında kadına oranla daha egemen bir tavır sergilediği gözlemlenmiştir. Erkek kuaförlerinde konuşulan konular, kadın kuaförlerinde konuşulan konular arasında hem cinsiyetten hem de mesleklerden ötürü farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Erkekteki iktidar olma güdüsü kuaförde konuştukları konulara da yansımaktadır. Erkek kuaförlerinde en çok konuşulan konu siyasettir. Siyaset toplumda herkesi ilgilendiren bir konudur ancak bu konuda konuşuyor olmak insanların yalnızca aynı siyasi düzenin bir parçası olmasıyla sınırlı kalmamaktadır. Siyaset kavramının konuşulması için insanların belli bir araştırma, geçmişle ilgili bilgi taraması yapması gerekir. Ancak günümüzdeki insanlar yalnızca gündemi takip edip sosyal medya araçlarında gördüklerinde yola çıkarak kulaktan dolma bilgilerle hareket etmektedir. Bu her insanın yaptığı bir şey değildir. Polisler, avukatlar ve öğretmenlerin siyasete bakış açısıyla ve bu konuda tartışmasıyla bir çiftçinin veya bir esnafın bakış açısı aynı olmamaktadır.

Erkek kuaförlerinde siyaset konusu açıldığında sesler yükselmekte, insanların birbirini dinlemeden kendi fikirlerini direttikleri gözlemlenmiştir. Erkek kuaförlerinde konuşulan konulara erkeklerin bakış açışı ekonomik gelirine göre değişmektedir. İş hayatına yeni atılan ve genç yaşlarda olan, hayatları tamamen düzeni oturmamış, askerliğini henüz yapmamış olan erkeklerin fikir açısından arada kaldıkları ve bu mekânlarda genellikle dinleyici konumunda oldukları gözlemlenmiştir. Hayatını düzene koyan, mesleğinde istediği konuma gelmiş, yaşından dolayı birçok siyasi ve sosyal zorluğa şahitlik eden orta ve yaşlı kuşak ise tartışmalarda özne konumundadır. Mekân sahiplerinin bu kuşakların mekânı kaos ortamına sürüklemesinden şikayetçidir: "Adam kendini öyle bir kaptırıyor ki dili sürçüyor, düzgün cümle kuramıyor, kekeliyor, tansiyonu yükseliyor, siyasetle kafayı bozmuşlar. Kavga ediyorlar bazen. Televizyon kanalı seçiyor, şu kanalı izleyin, bu kanalı izlemeyin orada yalan haber dönüyor diyor. Çok basit konular bile bir anda ortamı alevlendiriyor." (KK-13)

Siyaset dışında cinsellik konusu da erkek kuaförlerinde konuşulmaktadır. Bu konuya bakış açısı müşterilerin yaş oranlarına göre değişmektedir. Genç erkekler karşı cins hakkında sürekli konuşmaktadırlar ve kuaförde mekân sahipleriyle yakınlık kurduğu noktada bu konuyu daha rahat konuşabilmektedir ve hayatında biri varsa bunu dile getirmektedir. Erkekler cinsellik, karşı cinsler ve ilişkiler konusunda kadınlara nazaran daha dayanışma içindedirler. Birbirlerinden tavsiye alma konusunda kadınlara göre daha açıktırlar. Ergenlik aşamasında karşı cinse başlayan merak, erkeklerin bu konularda kendi aralarında cinsellik konusunun sürekli dile getirmesine neden olmaktadır. Cinsellik konusu, cinsel performansı artırma, cinsel hastalıklardan korunma gibi merak edilen konular kuaför mekânlarında da sohbet havasında konuşulmaktadır.

Toplumdaki bakirelik tabusundan etkilenen erkekler de vardır. Evlenmeden yaşanacak cinsel ilişkilerde kadını hamile bırakma korkusu, aile baskısı erkeği de kadına eşit oranda etkilemektedir. Çünkü toplumda çocuk, insanlar için önemli bir sorundur ve bireyin olgunlaşmadan istekli ya da kazara çocuk sahibi olması toplum düzeninde doğru karşılanacak bir durum değildir. Genç kuşak bu tür konularda yeterli bilgiye sahip değildir. İnternet araçları, mekânlarda konuşulan ve erkeklerin paylaştıkları deneyimleri dışında tıbbi bir içeriğe sahip olmayan konuşmalardan edindikleri bilgiler, bireylerin bu konularda sorun yaşamasına neden olmaktadır. Öyle ki bazı bireyler cinsel kimliklerini tanımadan ilk deneyimlerini gerdek gecesinde yaşamaktadır. Bu konu kuaförlerde

gençlere tavsiye edilen cinsellik konusunun konuşulduğu esnada yaşlı bir bireyin dile getirmesiyle gözlemlenmiş bir durumdur.

Kuaförlerde cinsel yeterliliğini kaybeden erkeklerin kendini hala iktidar kılma çabasının olduğu gözlemlenmiştir. Bu kişilerin anlattıklarını dinleyen diğer erkekler, anlatılanların hayal ürünü olduğunu düşünmekte, anlatılanı asılsız ve abartı bulmaktadırlar. Bu tür erkekler, mekândan ayrıldıktan sonra hem mekân sahiplerinin hem de diğer müşterilerin dalga konusu olmaktadır.

Ekonomi, erkek kuaförlerinde siyaset ve gündemle paralel olarak dile getirilen bir başka konudur. Kuaförlerde bulunan erkeklerin aralarında geçen sohbetler ve dedikodular, kişilerin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Ülkede gelişen siyasi olaylar, dünya ekonomisi, dünya ve ülke çapında gelişen olayların sosyal yaşantıyı nasıl etkilediği, insanların bütçelerine nasıl yansıdığı; modanın insan hayatında ekonomik anlamda yarattığı doyumsuzluk, bu ortamlarda konuşulan konulardır.

SONUÇ

Dedikodu, insanlar için sosyal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal gruplar içerisinde etkileşimi sağlayan dedikodu, gayri resmi bir iletişim türüdür. Yapılan araştırmalarda insanların toplumda onaylanma, kabul görme, sosyalleşme, sosyal bir bağ kurma, gülme, iktidar olma, stresten uzaklaşma, hayata motive olma, bilgi edinme amacıyla dedikodu yaptığı sonucuna varılmıştır.

Dedikodu, insan hayatını kapsayan her konuda gerçekleşmektedir. Dedikodunun aile, akrabalık, komşuluk, cinsellik, siyaset, politika, meslek türleri mevcuttur. İnsanlar toplum düzenini bozmamak ve toplumda göze batmamak için sosyal ilişkilerin devamlılığını sağlamak ve toplumda oluşması muhtemel kaosların önüne geçmek için dedikodu yaptığı sonucuna varılmıştır.

Dedikodu, toplumda iyi ve kötü olarak yapıldığı bağlama ve kişilere göre değişkenlik göstermektir. Bununla birlikte insanların ortak yaşantılarından doğan kültürel değerler, dedikodunun oluşumunda etkili olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte din olgusunun, insan hayatını önemli ölçüde etkilediği gözlemlenmiştir. Din, dedikodu kavramını da tetikleyen bir olgudur. Dört büyük dinde ve bu dinlerin inanç esaslarının anlatıldığı metinlerde sosyal düzenin devamlılığının sağlanması için insanların birbirinin arkasından konuşmaları, birbirlerini aşağılamaları, küçük görmeleri ve küçük düşürmelerinin cezası olduğu belirtilmiştir.

Dini inançları baskın olan insanların dedikodu ortamlarında edilgen kalmaya çaba sarf ettikleri gözlemlenmiştir. Din olgusunun toplumda en küçük yapıdan en geniş ortamlara kadar insanları etkisi altına almakta hatta kendilerinden sonraki kuşakların eğitimi ve gelişimlerinde, sosyal ilişkileri düzenlemede korku kültürü haline gelmiş olduğu ve bunun dedikoduya bakış açısını etkilediği sonucuna varılmıştır.

Dedikodu psikolojik olarak hem dedikoducuyu hem de muhatabını olumlu ve olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. İyi dedikodular insanları hayata motive etmekte ve sosyal sorumluluklarını gerçekleştirirken verimlerinin artmasında etkili olmaktadır. Kötü dedikodular ise, insanlarda kendini sorgulama, toplumdaki değerini belirlemede etkisini göstermektedir.

Dedikodu, toplumda kadınlara atfedilen bir özellik olduğu tespit edilmiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda dedikodunun yalnızca bir cinse ait bir yeti olmadığı sonucuna varılmıştır. Dedikoduyu toplumda her cinsiyetten ve kesimden insanın icra ettiği gözlemlenmiştir.

Dil, dedikoduyu icra etmede bir araçtır. İnsan topluluklarında dil ve aile kavramlarının ortaya çıkışında dedikodunun etkisi olduğu tezleri yaygındır. Dedikodu, dilin sözsel ve sessel niteliklerinden yararlanılarak söylenmek istenileni ifade etmede kullanılmaktadır. Dedikodunun gülme işlevi, dedikodunun içeriğinde mizah unsurlarının barınmasına neden olmaktadır. Söylenen sözü etkili ve kalıcı kılmak, dedikoduda mizah unsurlarıyla mümkün olmaktadır. Dedikodu ve folklor iç içedir. Dedikodu sözlü gelenek ürünüdür. Yazılı kültürde henüz bir tür olarak kabul edilmemektedir. Araştırmamın tartışma konularından biri olan tür sorunu, yazılı türlerin içeriğinde dedikodu unsurlarına rastlanması yönüyle türlerin iç içe geçme, çaprazlanma, yer değiştirme işlevleriyle desteklenerek dedikodunun yazılı bir tür olarak kabul edilebileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca dedikodunun toplumda kültürün ve geleneğin nesiller arası bir aktarıcı rolü üstlenmesi dedikoduyu yazılı bir tür olması konusunda desteklemektedir.

Dedikodu, içeriği ve bağlama göre gösterdiği değişkenlikler göz önünde bulundurulduğunda insani değerlerin ve kültürel değerler olan örf, âdet, gelenek, görenek, anane, alkışlar, kargışların kuşaklar arası aktarımında önemli bir rol üstlendiği sonucuna varılmıştır.

Kafelerde yapılan araştırmada, farklı yaş, cinsiyet ve statüden insanların tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Kuaförler, hemcinslerin kişisel bakım ihtiyaçlarını giderdikleri mekânlardır. Kuaförlerin müşterilerine göre yerel terapistler oldukları tezi tespit edilmiştir. Kahvehaneler ise yaş aralığı yetişkin ve üzeri olan erkeklerin tercih ettikleri mekânlardır. Bu mekânlarda yapılan görüşmelerde her mekânın dedikodu konusunu belirleyen etkenler olduğu sonucuna varılmıştır. Kahvehane sahiplerinin hem müşterileri

hem de bulundukları şehri ilgilendiren birçok konuda bilgi ve fikir sahibi olduğu tespit edilmiştir. Toplumdaki müstehcenlik algısı, mekânlarda konuşulan konuları sınırladığı tespit edilmiştir. Ayrıca insanların toplumdaki tutum ve davranışlarını da tetiklediği tespit edilmiştir. İnsanların hemcinslerinin ağırlıklı olduğu alanlarda daha rahat ve açık ifadelerle dedikodu yaptıkları gözlemlenmiştir. Karma ortamlarda ise kadın ve erkek davranışları arasındaki farkla ve toplumun kadın-erkek algısından dolayı insanlar küçük gruplar halinde bir araya gelerek kısık sesle ve ortam koşullarına göre beden diliyle dedikodu yaptıkları tespit edilmiştir.

Toplumda, "Küçük yerin dedikodusu çok olur." görüşünü yapılan araştırmalar doğrulamaktadır. Kültür ve gelenek, insanların tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu da insanların toplumda kimlikleri olduğu gibi yansıtmamalarına neden olmaktadır. Küçük yerlerde oluşturulan alt kültürler, insanların değer yargılarını kısıtlamaktadır. Bu alt kültürlerde yetişen insanlar toplumca sömürülen özgüvenlerinin yükünü, başka insanların dedikodusunu yaparak hafifletmektedir.

Araştırmanın sonucunda, statü kavramının toplumda dedikoduyu etkileyen en önemli etken olduğu tespit edilmiştir. Statünün, insan hayatını kültür ve gelenekten daha fazla sınırladığı gözlemlenmiştir. Statü, insanların özellikle meslektaşlar arasında ve aile içinde üstünlük kurduğu bir olgudur. Statü, insanlar arasındaki işlevlerde de göze çarpmaktadır. Statünün insan psikolojisinde yarattığı yetkinlik ve olgunluk toplum içerisinde "kibirli, egolu, kendini beğenmiş" bir insan profili yaratmaktadır.

Statü sahibi insanların oluşturduğu gruplaşmalarda dedikodusu yapılan kişi ve olaylar hakkında belirtilen görüşler ve üsluplar, mahalli insanların dedikodularına göre değişkenlik göstermektedir. Kadın ve erkeklerin eğitim düzeyleri ve ekonomik durumları bu değişkenliklerin temel sebebidir.

Sonuç olarak dedikodu, gayri resmi bir iletişim türüdür ve nesiller arasında kültürel bir aktarıcıdır. Dedikodunun toplumsal ilişkilerde işlevsel psikoanalitik ve bağlamsal işlevlerinin toplumda ve sosyal psikolojide, sosyal ilişkilerde ve sosyal gruplar arasındaki bağlar irdelendiğinde gözle görülür hale geldiği sonucuna varılmıştır. Bu işlevler dedikodunun şekillenmesine neden olmaktadır. Bu işlevler ile birlikte kadın ve erkeklerin statüsü, eğitim düzeyleri ve ekonomik durumlarının azaminin üstünde olması, dedikodu olgusunun içeriğindeki değişkenliklere neden olmaktadır. Dedikodu, toplumda olumsuz

konuşmalar olarak nitelendirilse de yapılan araştırmanın sonucunda dedikodunun, benlik duygusunun kazanılmasında, statü algısının oluşmasında, toplumsal ilişkilerde olumlu etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Açа, M. (edt). (2019). *Halk Bilimi El Kitabı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Aksan, D. (1987). *Her Yönüyle Dil*: *Ana Çizgileriyle Dil 1*, Ankara.

Akşin, T., Keskin, F. Deveci, C., Tekelioğlu, O., Keyman, E. F. Yakupoğlu, M., Eskin, E.B., Utku, A., Dursun, Y., Adanır, O. (1999). *Söylem Üstüne Söylem,* Doğu- Batı Düşünce Dergisi, Nisan 2011, Ankara.

Akyüz, Ü. (2009). *Siyaset ve Ahlak,* s.11.

Aranyosi E., Halk Hikâyelerinde Tür Sorunu Üzerine, (2011), Milli Folklor dergisi, s.92, s. 13-18.

Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek,* Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Augustinus, S. (2019). *İtiraflar*, çev: Çiğdem Dürüşken, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Aydın, M. (2016). *Günah ve İtiraf*, Doğu- Batı Yayınları, Ankara.

Bahtin, M. (2016). Söylem Türleri ve Başka Yazılar, çev: Okan N. Çiftci, Metis Yayınları, İstanbul.

Bars, M. E. (2017). *Sözlü Gelenekte Nesir Anlatılarının Tür Sorunu*, Alınteri Sosyal Bilimler Dergisi, c.1, s.2,

Burkut, E. B. ve Köseoğlu, E. (2017). *Komşuluk İlişkilerinde Gösterişçi Tüketim Teorisi ve Medya Yoluyla Mekânın Araçsallaşması*, FSM Kurumsal Akademik Arşiv.

Büyükokutan (Töret), A. (2012). "*Muğla Yöresi Kadın Merkezli, Geleneksel Uygulamalar ve İşlevleri*," (Doktora Tezi), Kömen Yayınları, Konya.

Cüceloğlu, D. (2019). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramlar,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Cüceloğlu, D. (2020). *İletişim Donanımları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Danış, M. S. (2015). "*Dedikodunun Sosyolojisi*", (Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Demirci, K. (2004). *Dedikodu Kavramına Dair*, Milli Folklor dergisi, 13 64 s. 111-117.

Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dolar, M. (2012). *Sahibinin Sesi*, Metis Yayınları, İstanbul.

Dökmen, Z. Y. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Durna, N. (2020). *Bellek ve Ritüel: Avanos'ta Binnik Şenlikleri,* Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.

Eker, G. Ö. (2009). *İnsan, Kültür, Mizah (Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah)*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Eker, G. Ö. (2017) *Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan Mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi Mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda 'Sosyal Ceza Olarak Gülme* Folklor/ Edebiyat, c.23, s.92. s. 58.

Emek Çaylı, R. (2008). *"Popüler Bir Tecrübe" Tahakküm Aracı Olarak Dedikodu: Türkiye Televizyonlarında Dedikodunun Söylemsel Analizi,* Kültür ve İletişim dergisi, c.11, s.2. s. 11-12.

Fulford, R. (2015). *Anlatının Gücü Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*, İstanbul, Kolektif Kitap.

Gazanfargızı, A. ve Isahanlı, H. (2020). "*Dedikodu Halkbilim Türü Müdür?*", Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları dergisi, s.5, s.127-146.

Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*, Pencere Yayınları, İstanbul.

Göle, M. (2016). *Dedikodu*, Alakarga Yayıncılık, İstanbul.

Haviland, W. A. ve diğerleri. (2008). *Kültürel Antropoloji*, Kaktüs Yayınları, İstanbul.

Hortaçsu, N. (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kaçalin, M. S. (2006). *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, Kitabevi, İstanbul.

Kaplan, M. (2019). *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kılıç, V. (2002). *Dilin İşlevleri ve İletişim*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Koyuncu, A. (2013). *Ailenin Sosyal Çevresi ile Kurduğu İlişkide Toplumsal Yakınlığın Öznesi Olarak Komşuluk*, Değişen Dünya'da Aile, Editör: Gökhan Tuncel, Malatya: BILSAM Sempozyum Serisi Yayın No: 4, s. 25-42.

Naskali, E. G. (2021). *Dedikodu Kitabı*, Kitabevi, İstanbul.

Oğuz, E. S. (2011). "*Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı*", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dergisi, c.28, s.2.

Oğuz, Ö. ve diğerleri. (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara.

Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul.

Orman T., *Jacques Derrida Düşüncesinde 'Dil'* (2015), Kilikya Felsefe dergisi, (1) s. 61-81.

Özdemir, N. (2010). *Mizah, eleştirel düşünce ve bilgelik: Nasreddin Hoca*, Milli Folklor dergisi, c.11. s. 87

Panksepp, J. A. (2017). *Afektif Nörobilim*, Alfa Bilim, İstanbul.

Sezer, A. (2020). *Dedikodu, Mekân*, Statü, Motif Akademi Halk Bilimi dergisi, c.13, s. 31, s. 1040-1055.

Solmaz, B. (2017). *Söylenti ve Dedikodu Yönetimi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, s.16, s.

Sözen, E. (1999). *Söylem, Paradigma*. İstanbul.

TDK, (2018), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tekgöz, A. (2013). "*Dedikodunun Cinsiyeti: Kadın Kimliğinin Yeniden İnşasında Dedikodunun Rolü,*" (Yüksek Lisans Tezi) Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Tzevetan T. (2015). *Edebiyat Kavramı*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Uygur, N. (2015). *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Uysal, A. O. ve Özdemir, N. ve diğerleri. (2015). Ed. İhsan Çapcıoğlu ve Hayati Beşirli, *Türk Kültürü El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Yalçın, S. K. ve Şengül, M. *Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri*, Türkoloji Araştırmaları dergisi, c.2, s.2, s.

Elektronik Kaynaklar

https://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages/sexual-and-reproductive-health (Son erişim: 14.08.2021)

https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/prof-dr-askin-en-cok-dedikoduyu-onlar-yapiyor/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber (Son erişim: 14.08.2021)

http://www.ankara.gov.tr/polatli (Son erişim: 14.08.2021)

https://www.nufusu.com/ilce/polatli_ankaranufusu#:~:text=Polatl%C4%B1%20n%C3%BCfusu%202020%20y%C4%B1l%C4%B1na%20g%C3%B6re,%2C%20%50%2C16%20kad%C4%B1nd%C4%B1r (Son erişim: 14.08.2021)

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/230/223-ayet-tefsiri (Son erişim: 14.08.2021)

https://incil.info/YC2009/arama/Levililer+19:17 (Son erişim: 14.08.2021)

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Arda B. 25 yaşında, kadın, yüksek endüstri mühendisi, 24.03.2021 tarihli görüşme.

KK- 2: Aslı K. 33 yaşında, kadın, öğretmen, 06.03.2021 tarihli görüşme.

KK-3: Aycan T. 34 yaşında, kadın, bilgisayar mühendisi, 24.03.2021 tarihli görüşme.

KK- 4: Batuhan G. 28 yaşında, erkek, kimyager, esnaf, 14.03.2021 tarihli görüşme.

KK-5: Berk D. 21 yaşında, erkek, barista, makine teknikeri, 24.03.2021 tarihli görüşme.

KK- 6: Ayşe D. 36 yaşında, kadın, hemşire, 25.03.2021 tarihli görüşme.

KK-7: Büşra Y. 32 yaşında, kadın, aşçı, 05.03.2021 tarihli görüşme.

KK-8: Cansu T. 27 yaşında, kadın, barista, tekniker, hizmet sektörü, 25.03.2021 tarihli görüşme.

KK-9: Cihat C. 31 yaşında, erkek, öğretmen, 26.03.2021.

KK-10: – 30 yaşında, erkek, kuaför, 26.03.2021 tarihli görüşme.

KK-11: Zeliha Y. 45 yaşında, kadın, kuaför, 26.03.2021 tarihli görüşme.

KK-12: Yunus B. 20 yaşında, erkek, kuaför, 27.03.2021 tarihli görüşme.

KK-13: – 26 yaşında, kadın, kuaför, 22.04.2021 tarihli görüşme.

KK-14: Doğukan Alper A. 30 yaşında, erkek, kuaför, 22.03.2021 tarihli görüşme.

KK-15: Ebru K. 38 yaşında, kadın, ev hanımı, 02.03.2021 tarihli görüşme.

KK-16: Elifnur K. 22 yaşında, kadın, tıbbi sekreter, 17.03.2021 tarihli görüşme.

KK-17: Emirhan K. 20 yaşında erkek, esnaf, 17.03.2021 tarihli görüşme.

KK-18: Emre A. 29 yaşında erkek, mühendis, 15.03.2021 tarihli görüşme.

KK-19: Eren Y. 26 yaşında, erkek, emlak- gayrimenkul, 03.04.2021 tarihli görüşme.

KK-20: Engin K. 45 yaşında, erkek, emlak- gayrimenkul, 15.03.2021 tarihli görüşme.

KK-21: Fatma Y. 43 yaşında, kadın, kuaför, 16.03.2021 tarihli görüşme.

KK-22: Fatmanur K. 21 yaşında, kadın, biyomedikal teknikeri, 16.03.2021 tarihli görüşme.

KK-23: Gökben E. 46 yaşında, kadın, ev hanımı, 06.03.2021 tarihli görüşme.

KK-24: Gülseren K. 38 yaşında, kadın, öğretmen, 06.05.2021 tarihli görüşme.

KK-25: Hasan Basri S. 45 yaşında, erkek, öğretmen, 15.03.2021 tarihli görüşme.

KK-26: Hasan Emre Ö. 46 yaşında, erkek, öğretmen, 15.03.2021 tarihli görüşme.

KK-27: Hüseyin Şevki T. 32 yaşında, erkek, mühendis, 16.03.2021 tarihli görüşme.

KK-28: Melike Beyza A. 24 yaşında, kadın, mühendis, 16.03.2021 tarihli görüşme.

KK-29: Meryem A. 27 yaşında, kadın, öğretmen, 15.03.2021 tarihli görüşme.

KK-30: Miray A. 29 yaşında, kadın, tıbbi sekreter, 21.03.2021 tarihli görüşme.

KK-31: Mirza Ç. 25 yaşında, erkek, mühendis, 21.03.2021 tarihli görüşme.

KK-32: Mustafa Ö. 40 yaşında, erkek, kahvehane işletmecisi, 14.03.2021 tarihli görüşme.

KK-33: Ömer Y. 26 yaşında, erkek, mühendis, 12.03.2021 tarihli görüşme.

KK-34: Özlem G. 43 yaşında, kadın, müdür yardımcısı, 26.03.2021 tarihli görüşme.

KK-35: Samet B. 26 yaşında, erkek, kamu yönetimi, 28.03.2021 tarihli görüşme.

KK-36: Samet K. 26 yaşında erkek, çiftçi, mühendis, 14.04.2021 tarihli görüşme.

KK-37: Selin Ç. 33 yaşında, kadın, makyöz, 02.03.2021 tarihli görüşme.

KK-38: Seval S. 35 yaşında, kadın, öğretmen, 06.03.2021 tarihli görüşme.

KK-39: Seval Y. 42 yaşında, kadın, kafe işletmecisi, 02.03.2021 tarihli görüşme.

KK-40: Tuğba C. 22 yaşında, kadın, müdür, 27.03.2021 tarihli görüşme.

KK-41: Tuna Ö. 32 yaşında, erkek, bankacı, 25.04.2021 tarihli görüşme.

KK-42: Utku Cem B 32 yaşında, erkek, mühendis, 22.04.2021 tarihli görüşme.

KK-43: Volkan Ş 28 yaşında, erkek, güvenlik görevlisi, 22.04.2021 tarihli görüşme.

KK-44: Yağız Ç 23 yaşında, erkek, barista, 02.05.2021 tarihli görüşme.

KK- 45: Yılmaz A. 40 yaşında, erkek, öğretmen, 02.05.2021 tarihli görüşme.

KK-46: Yücel A. 50 yaşında, erkek, öğretmen, 07.05.2021 tarihli görüşme.

KK-47: Çiğdem S. 28 yaşında, kadın, avukat, 05.05.2021 tarihli görüşme.

KK-48: Demet G. 29 yaşında, kadın, öğretmen, 07.05.2021 tarihli görüşme.

KK- 49: Dilay K. 26 yaşında, kadın, sosyolog, 05.05.2021 tarihli görüşme.

KK- 50: Buse D. 38 yaşında, kadın, hemşire, 06.05.2021 tarihli görüşme.

EKLER

GÖRÜŞME SORULARI

1 – Sizce dedikodu nedir? Dedikodu toplumda bir ihtiyaç mıdır?

2 – Hangi konularda dedikodu yapılır?

3 – Kimler daha çok dedikodu yapar? Kimlerin dedikodusu yapılır?

4 – Dedikodunun yapacağınız zaman mekân seçer misiniz? Dedikodunun yapıldığı mekân önemli mi?

5 – Dedikodunun amacı nedir?

6 – Dedikodunun faydaları ve zararları nelerdir?

7 – Dedikodu önlenebilir mi?

8 – Dedikodu bakış açınızı etkiler mi?

9 – Dedikodunuzun yapıldığı kulağınıza gelse tepkiniz ne olur?

10 – Dedikodu toplumu oluşturan gruplarda aile ve akrabalık ilişkilerini etkiler mi? Hangi yönlerden etkiler?

11- Hemcinslerinizle karşı cinsler hakkında dedikodu yapar mısınız?